

Inhoudstafel

Inleiding	1
Hoofdstuk 1: Rechtsregels	2
Afdeling 1: Rechtsbronnen	3
Afdeling 2: Rechtstakken	4
Afdeling 3: De rechtsstaat	8
Hoofdstuk 2: De hoven en rechtbanken van de rechtsorde	9
Afdeling 1: Actoren	10
1. De particulieren die bij een gerechtelijke procedure betrokken zijn	11
1.1. De burgerrechtelijke procedure	11
1.2. De strafrechtelijke procedure	12
§1: Het slachtoffer	12
§2: De vermoedelijke dader	13
2. De advocaat	15
3. Politie	16
3.1. Opdrachten	16
3.2. Structuur	16
3.3. Operationele bevoegdheden	18
3.4. Bijzondere politie- en inspectiediensten	19
4. Het openbaar ministerie of het parket	20
4.1. Statuut van het openbaar ministerie	20
4.2. Opdracht van het openbaar ministerie	20
4.3. Structuur van het openbaar ministerie	21
5. De zittende magistratuur	23
5.1. De onderzoeksrechter	23
5.2. De bodemrechters	24
Afdeling 2: De verschillende rechtbanken	25
1. Burgerlijke rechtbanken	26
1.1. Rechtbanken van eerste aanleg	26
§ 1: De vrederechter	26
§ 2: De rechtbank van eerste aanleg, burgerlijke kamers	27
§ 3: Rechtbank van koophandel	27

§ 4: Arbeidsrechtbank	28
§ 5: Arrondissementsrechtbank	28
1.2. Rechtscolleges van beroep	29
§ 1: Hof van beroep, burgerlijke kamers	29
§ 2: Arbeidshof	29
2. Strafrechtbanken	31
2.1. Politierechtbank	31
2.2. Correctionele rechtbank	32
2.3. Hof van assisen	32
2.4. Hof van beroep, correctionele kamers	33
2.5. Een stukje geschiedenis: de militaire rechtscolleges	34
3. Jeugdrechtbank, tussen burgerlijk recht en strafrecht	36
4. Hof van Cassatie	37
Overzicht	38
Afdeling 3: Gerechtelijke procedure	39
1. De burgerrechtelijke procedure	40
1.1. Het begin van het burgerlijk proces	40
1.2. Het verloop van het burgerlijk proces	40
1.3. Het einde van het burgerlijk proces	42
2. De strafrechtelijke procedure	42
2.1. Het strafonderzoek, voorbereidende fase van het strafproces	42
§ 1: Algemeen	42
§ 2: Het begin van de strafrechtelijke procedure	42
§ 3: Het opsporingsonderzoek	43
§ 4: Het einde van het opsporingsonderzoek	45
a) Afstand van vervolging	45
b) Instellen van de vervolging	45
§ 5: Het gerechtelijk onderzoek	46
§ 6: De onderzoeksgerechten: raadkamer en kamer van inbeschuldigingstelling ..	48
a) Rol van de onderzoeksgerechten tijdens de fase van het gerechtelijk onderzoek	48
b) Rol van de onderzoeksgerechten op het einde van het gerechtelijk onderzoek	48

§ 7: Overzichtsschema van het strafonderzoek	51
2.2. Het strafproces	52
§ 1: Het begin van het strafproces	52
§ 2: Het verloop van het strafproces	52
§ 3: Het einde van het strafproces	54
§ 4: Beroepsmiddelen	56
§ 5: Gevolgen van een gevangenisstraf	56
§ 6: Voorwaardelijke invrijheidstelling	57
§ 7: Strafblad	58
3. Specifieke begrippen van de rechtspleging	60
3.1. Kort geding	60
§1: In burgerlijke zaken	60
§2: In strafzaken	60
3.2. De rechtsmiddelen (overzicht)	61
3.3. Einde van de zaak: het gerecht doet uitspraak	62
3.4. Verjaring	63
§1: In burgerlijke zaken	63
§2: In strafzaken	64
Nieuw document	66
Hoofdstuk 3: Bestuurlijke en grondwettelijke rechtscolleges	66
Afdeling 1: Raad van State (afdeling Administratie)	66
Afdeling 2: Arbitragehof	68
Afdeling 3: Andere administratieve rechtscolleges	68
Hoofdstuk 4: Internationale rechtscolleges	69
Afdeling 1: Europees Gerecht van Eerste Aanleg en Europees Hof van Justitie (Europese Unie)	69
Afdeling 2: Europees Hof voor de Rechten van de Mens (Raad van Europa)	69
Afdeling 3: Internationaal Gerechtshof (VN)	70
Afdeling 4: Internationaal Strafgerechtshof (VN)	70
Hoofdstuk 5: Wie controleert de controleurs.?	71
Afdeling 1: Wraking	71
Afdeling 2: Tucht	71
Afdeling 3: De Hoge Raad voor de Justitie	71
Afdeling 4: De Comités P & I	72

Deel 1: Het gerecht

Inleiding

Het eerste deel van dit Vademecum brengt de rechterlijke macht in kaart. Het eerste hoofdstuk geeft een overzicht van de **rechtsregels** die in België van kracht zijn. In het tweede hoofdstuk komen de **hoven en rechtbanken** aan bod. Het derde hoofdstuk focust op de **administratieve en grondwettelijke rechtscolleges**, en in het vierde hoofdstuk gaat het over enkele **internationale rechtscolleges**. Hoofdstuk vijf ten slotte behandelt nog enkele andere **controlemechanismen** in de marge van justitie.

Hoofdstuk 1: Rechtsregels

In dit hoofdstuk een overzicht van de **rechtsbronnen** ([afdeling 1](#)) en van de belangrijkste **takken van het recht** ([afdeling 2](#)). Ook het begrip **rechtsstaat** komt aan bod ([afdeling 3](#)).

Afdeling 1: Rechtsbronnen

De Belgische staat is een parlementaire democratie. De wetgevende macht maakt wetten, de uitvoerende macht maakt die wetten uitvoerbaar, de rechterlijke macht ziet erop toe dat al die regels worden geëerbiedigd en beslecht geschillen door ze toe te passen. Maar om welke regels gaat het precies?

Het geheel van normen die de overheid oplegt om de verhoudingen tussen mensen in goede banen te leiden, noemt men het rechtssysteem. Dat omvat voor België volgende rechtsregels.

- De **Grondwet** omvat de fundamentele regels die de rechten en vrijheden van de burgers omschrijven en de werking van de Staat regelen.
- **Wetten** zijn dwingende regels die de Staat aan iedereen oplegt. Het federale parlement keurt ze goed.
- **Decreten** zijn dwingende regels met dezelfde waarde als wetten, maar zij worden goedgekeurd door de parlementen van de Gemeenschappen en Gewesten. (In Brussel kan ook de raad van de Franse Gemeenschapscommissie decreten uitvaardigen voor de materies die de Franse Gemeenschap aan haar heeft overgedragen; de Vlaamse Gemeenschapscommissie ressorteert onder de Vlaamse Gemeenschap). **Ordonnanties** zijn de regels die worden uitgevaardigd door de hoofdstedelijke raad van het Brussels Gewest en de verenigde vergadering van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie in Brussel.
- Besluiten verduidelijken de wetten en maken ze toepasbaar. Op het federale niveau spreken we van **koninklijke besluiten**. Besluiten die decreten en ordonnanties verduidelijken en toepasbaar maken, noemen we **regeringsbesluiten** van een Gemeenschap of een Gewest.
- De verschillende regeringen kunnen de taken onder hun leden - de ministers - verdelen. Die krijgen dan een of meer specifieke bevoegdheden waarvoor ze **ministeriële besluiten** kunnen uitvaardigen, die op bepaalde punten de bovenstaande regels verder preciseren.
- De provincies en de gemeenten vaardigen **verordeningen en besluiten** uit voor de materies in hun bevoegdheidssfeer. Ze doen dat onder controle en toezicht van de federale overheid en de gewest- en gemeenschapsoverheden.
- Er moet ook rekening worden gehouden met **verordeningen en richtlijnen** die op Europees niveau worden goedgekeurd. Nog andere **regels van internationaal recht** zijn verdragen en conventies.
- Ten slotte worden ook nog sommige **gewoonten** en **algemene rechtsbeginselen** tot het in België toepasselijke recht gerekend.

Een groot deel van de Belgische rechtsregels kan geraadpleegd worden op de website van het ministerie van Justitie: www.just.fgov.be - trefwoord 'Rechtsbronnen' en 'Belgisch Staatsblad'.

Op basis van al die regels en normen beslecht het gerecht conflicten die zich in de samenleving voordoen. Het gerecht kan in bepaalde gevallen ook conflicten voorkomen.

Alle gerechtelijke beslissingen en juridische beginselen die uit de rechtsregels worden afgeleid, vormen de **rechtspraak**. Het begrip **rechtsleer** slaat dan weer op de literatuur die uitleg en duiding geeft over het recht.

Afdeling 2: Rechtstakken

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen vier grote rechtstakken: het privaatrecht, het strafrecht, het publiek recht en het gerechtelijk recht.

- Het **privaatrecht** is het geheel van regels die de verhoudingen bepalen **tussen particulieren onderling of tussen particulieren en rechtspersonen** (zoals vennootschappen en verenigingen). Het privaatrecht omvat het burgerlijk recht, het handelsrecht en het arbeidsrecht. Dit geheel van normen dient om allerlei types van private conflicten te regelen of te voorkomen. Het gaat dan om handelingen die schade voor iemand (kunnen) meebrengen, zoals burenruzies, geschillen tussen huurder en verhuurder, conflicten rond een echtscheiding of een erfenis, onenigheid tussen koper en verkoper, geschillen tussen werkgever en werknemer en handelsconflicten tussen vennootschappen.

Private geschillen worden beslecht door de burgerlijke rechtbanken. Rekening houdend met de toepasselijke wetgeving, kunnen zij bijvoorbeeld de modaliteiten van een echtscheiding vastleggen, een onderneming failliet verklaren of de herstelling van een lekkende badkraan opleggen.

Het burgerlijk recht hanteert in het bijzonder het principe: **'fout + schade + oorzakelijk verband = herstel'**. In regel gaat het om een **herstel in natura**, en wordt er iets gedaan aan de oorzaak van het geschil. Is dat niet meer mogelijk, dan zal de rechtbank een **financiële schadevergoeding** opleggen aan degene die de schade veroorzaakte.

- Nog los van de schade die ze aan personen berokkenen, worden sommige handelingen beschouwd als aantastingen van het publieke samenleven. Het **strafrecht** bepaalt welke handelingen - ze worden **misdrijven** genoemd - in die zin verboden zijn en met welke **straffen** en veiligheidsmaatregelen ze worden gesanctioneerd. Voorbeelden zijn: doodslag, moord, mishandeling, diefstal, oplichting, fraude, verkeersovertredingen of milieudelicten.

Een handeling kan pas als misdrijf of strafbaar feit worden beschouwd wanneer ze uitdrukkelijk zo in de wet beschreven is. Het kan gaan om bepalingen uit het eigenlijke strafwetboek of om bijzondere strafwetten, zoals de wegcode of de wet die wapendracht verbiedt.

De allereerste taak van de handhavers van het strafrecht is na te gaan of een handeling kan worden beschouwd als een misdrijf. Als dat zo is, vatten ze de zoektocht naar de daders aan en gaan ze de omstandigheden van het misdrijf na.

Men onderscheidt drie soorten van misdrijven, volgens de ernst ervan: overtredingen, wanbedrijven en misdaden.

- **Overtredingen** zijn misdrijven bestraft met één tot zeven dagen gevangenisstraf en/of geldboetes van 1 tot 25 euro (deze bedragen moeten met 5 vermenigvuldigd worden). In tegenstelling tot de schadevergoeding in het burgerlijk recht, moet de boete aan de Staat worden betaald. Overtredingen worden in principe berecht door de politierechtbank. Voorbeelden zijn dronkenschap op de openbare weg en nachtlawaai.

- **Wanbedrijven** zijn misdrijven bestraft met acht dagen tot vijf jaar gevangenisstraf en/of een geldboete van meer dan 25 euro (ook te vermenigvuldigen met 5). In principe vallen wanbedrijven onder de bevoegdheid van de correctionele rechtbank. Voorbeelden hier zijn (eenvoudige) diefstal, aanranding van de eerbaarheid van een meerderjarige, oplichting, fraude, onopzettelijke doding, milieudelicten.
- **Misdaden** ten slotte zijn misdrijven bestraft met een gevangenisstraf van vijf jaar tot levenslang. In principe worden zij berecht door het hof van assisen. Voorbeelden zijn moord of moordpoging, gijzeling met dodelijke afloop, verkrachting en brandstichting met dodelijke afloop. Een gevangenisstraf na een misdaad wordt opsluiting of hechtenis genoemd. Het onderscheid tussen beide is vooral terminologisch; het strafwetboek omschrijft voor elke misdaad de bijhorende gevangenisstraf als een van de twee. Opsluiting en hechtenis kunnen tijdelijk (5 tot 30 jaar) of levenslang zijn.

Praktisch om weten

JUSTITIE EN DE EURO

Ook het gerecht is op 1 januari 2002 definitief het eurotijdperk ingegaan. Dat betekent dat bedragen in Belgische frank van bijvoorbeeld schadevergoedingen of onderhoudsgelden door 40,3399 worden gedeeld. De bedragen vermeld in de wet zijn daarbij afgerond. Maar de bedragen van de strafrechtelijke geldboetes die in de wet staan, zijn niét omgerekend. 'Frank' moet nu wel als 'euro' gelezen worden, wat maakt dat een boete van 100 Belgische frank bijvoorbeeld er nu een van 100 euro geworden is. Tevens zijn de zogenaamde opdecimen aangepast, dat is het veelvoud waarmee de boetes worden vermenigvuldigd. Voor de geldboetes in Belgische frank, vóór het eurotijdperk, kwamen die opdecimen neer op een vermenigvuldiging met 200; de geldboetes in euro nu moeten (sinds 1 maart 2004) vermenigvuldigd worden met 5,5. Een geldboete van 100 euro in de wet komt dus feitelijk neer op 550 euro. Een trucje dat uiteindelijk niets verandert aan de bedragen die moeten worden betaald.

In plaats van een gevangenisstraf en/of een boete kan de rechter ook een zogenaamde **alternatieve straf** uitspreken, met name een werkstraf. De veroordeelde moet dan een werk van algemeen belang verrichten. Dit kan ook gebeuren bij wijze van probatiemaatregel (zie verder in Hoofdstuk 2, Afd. 3). De bijzondere verbeurdverklaring is ook een mogelijke straf. Tot slot nog dit: de doodstraf wordt in België niet meer toegepast en is vervangen door levenslange opsluiting of hechtenis.

Niet te verwarren

DOODSLAG IS NOG GEEN MOORD

Strafrecht is een kwestie van gradaties. Dat komt bijvoorbeeld tot uiting in het onderscheid dat wordt gemaakt tussen de verschillende manieren waarop mensen elkaar fysiek leed kunnen berokkenen.

- Iemand veroorzaakt ongewild een verkeersongeval met gewonden: **onopzettelijke slagen en verwondingen**, een **wanbedrijf**.
- Iemand verwondt een ander tijdens een vechtpartij: **opzettelijke slagen en verwondingen**, een **wanbedrijf**.
- Iemand veroorzaakt de dood van iemand in een verkeersongeval: **onopzettelijke doding**, een **wanbedrijf**.
- Iemand doodt een ander tijdens een vechtpartij zonder de intentie te doden: **opzettelijke slagen en verwondingen met de dood tot gevolg zonder de intentie te doden**, een **misdaad**.
- Iemand wurgt een ander in een woedeaanval tijdens een gevecht of schiet een vluchtende inbreker neer zonder dat hij wettelijke zelfverdediging als reden kan invoeren: **opzettelijke doodslag** (dit is een doding met de intentie te doden maar zonder voorbedachten rade), een **misdaad**.
- Iemand doodt een ander na dit te hebben gepland en voorbereid: **moord** (dit is dus opzettelijke doodslag met voorbedachten rade), een **misdaad**.

- Het **publiek recht** regelt de organisatie van de Staat en de verhouding tussen de Staat en diens ambtenaren met de burger en de private rechtspersonen. Het publiek recht omvat het grondwettelijk recht, het administratief recht, het fiscaal recht, het financieel recht en het socialezekerheidsrecht. Vallen onder de toepassings sfeer van het publiek recht: een benoeming in openbare dienst, de betaling van belastingen, het verlenen van een bouwvergunning. De administratieve rechtscolleges zijn bevoegd om conflicten van publiek recht te beslechten. Een belangrijke uitzondering op dit principe: het aanvechten van een belastingaanslag valt niet onder de bevoegdheid van de administratieve rechtscolleges, maar wel onder die van de rechtbank van eerste aanleg.

De administratieve rechter kan schade berokkend door de overheid herstellen door de betrokken overheidshandeling nietig te verklaren en/of herstelmaatregelen te bevelen.

- Het **gerechtelijk recht** omvat regels met betrekking tot de organisatie en het functioneren van het gerecht. Deze rechtstak regelt dus geen specifiek domein van het maatschappelijke leven, maar is eerder een soort van begeleidend recht. Het gerechtelijk recht legt de organisatie en de bevoegdheden van de rechtbanken vast en regelt de gerechtelijke procedures die gevolgd moeten worden.

Naast het interne recht dat zijn oorsprong vindt binnen de Belgische Staat, bestaan er ook internationale rechtsregels.

Het internationaal recht omvat de regels uit een internationale bron, dit wil zeggen dat ten minste twee landen ze hebben goedgekeurd. Het gaat enerzijds om normen die de betrekkingen tussen Staten regelen of die internationale organisaties in het leven roepen waarvan dan de bevoegdheden, statuten en werking worden vastgelegd. Voorbeelden: de Verenigde Naties, het Internationaal Gerechtshof, de strafrechtbanken voor Rwanda of ex-Joegoslavië ([zie verder Hoofdstuk 4](#)). Anderzijds vinden we hier regels die volwaardig deel uitmaken van het interne recht van de Staten. Het gaat met name om conventies of verdragen inzake fundamentele rechten. Bijvoorbeeld: het Europees Verdrag voor de bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden van 4 november 1950 (EVRM), het Verdrag inzake de Rechten van het

Kind van 20 november 1989, het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten van 19 december 1966, het Verdrag inzake de Voorkoming en de Bestrafing van Genocide van 9 december 1948, de Conventie van Genève van 12 augustus 1949 en aanvullende Protocollen I en II inzake de behandeling van krijgsgevangenen en de bescherming van burgers in oorlogstijd. Ook rechtstreeks van toepassing in de betrokken lidstaten, zijn de regels die op het niveau van de Europese Unie worden goedgekeurd: verdragen, verordeningen en richtlijnen.

Afdeling 3: De rechtsstaat

Het begrip 'rechtsstaat' dekt verschillende ladingen. Het meest elementaire kenmerk is ongetwijfeld dat in een rechtsstaat de overheid haar politieke beleid concretiseert in formele rechtsregels, die aanvaard zijn door de gekozen vertegenwoordigers van de Staat. Verder zet de overheid instrumenten in - in de gedaante van gerecht en politie - om de rechtsregels te doen naleven. Een rechtsstaat laat verder veronderstellen dat er rechtsmiddelen voorhanden zijn waarmee een burger zich desgewenst kan verzetten tegen een beslissing van de overheid of van het gerecht. Dat gerecht is dan onafhankelijk van de politieke gezagsdragers, en kan hen effectief op de vingers tikken wanneer ze de rechtsregels overtreden. Een rechtsstaat wordt op die manier ook verondersteld bescherming te bieden aan de fundamentele rechten van elke burger.

Een rechtsstaat impliceert dus een goed werkend gerecht, met bekwame, onpartijdige en onafhankelijke rechters. Om hieraan nog beter tegemoet te komen, worden magistraten sinds 2000 gerekruteerd op voordracht van de onafhankelijke **Hoge Raad voor de Justitie** (www.hrj.be). Deze instantie is paritair samengesteld uit magistraten en niet-magistraten. De magistraten worden door hun ambtgenoten verkozen, de niet-magistraten worden door de Senaat aangeduid. Als bijkomende waarborg voor hun onafhankelijkheid, worden magistraten tot hun pensioenleeftijd benoemd. Ze kunnen alleen naar een andere functie worden overgeplaatst wanneer ze daar zelf in toestemmen.

Hoofdstuk 2: De hoven en rechtbanken van de rechtsorde

In dit hoofdstuk gaat aandacht naar de verschillende '**actoren**' die een rol kunnen spelen in het gerechtelijke gebeuren ([afdeling 1](#)), voor de **verschillende rechtscolleges** ([afdeling 2](#)) en voor de verschillende fasen van de **burgerrechtelijke en strafrechtelijke procedures** ([afdeling 3](#)).

Afdeling 1: Actoren

We onderscheiden vijf '**actoren**' die een rol kunnen spelen in het kader van een gerechtelijke procedure:

- de **particulieren die bij een gerechtelijke procedure betrokken zijn** (1);
- de **advocaat** (2);
- de **politie** (3);
- het **openbaar ministerie** of het **parket** (4);
- de **zittende magistratuur** (5).

1. De particulieren die bij een gerechtelijke procedure betrokken zijn

1.1. De burgerrechtelijke procedure

De personen die tegenover elkaar staan in een burgerlijk proces worden de **partijen** genoemd. Het kan gaan om particulieren - ook wel natuurlijke personen genoemd - of entiteiten zoals naamloze vennootschappen, vzw's of instellingen van openbaar nut - die rechtspersonen worden genoemd. Diegene die het initiatief voor het proces heeft genomen is de **eisende partij** of **eiser**. De tegenstander is de **verwerende partij** of **verweerder**. Er kunnen verschillende eisers en/of verweerders zijn in hetzelfde proces.

Hoewel in een burgerlijk proces traditioneel twee partijen tegenover elkaar staan, kan het gebeuren dat een derde partij zich erbij aansluit of gedwongen wordt zich erbij aan te sluiten door een reeds in het geding zijnde partij. Men spreekt dan van respectievelijk een vrijwillige of gedwongen **tussenkommende partij**. De tussenkomst is **vrijwillig** wanneer de derde zich op het proces aanbiedt om zijn rechten of belangen te vrijwaren. De tussenkomst is **gedwongen** wanneer de derde in het geding wordt geroepen door een of meerdere partijen die de eigen belangen willen vrijwaren of met de derde de gevolgen van het vonnis willen delen.

Als een van de partijen niet aanwezig is op het proces en door de rechter **bij verstek** veroordeeld wordt, kan ze **verzet** aantekenen opdat de zaak opnieuw in behandeling wordt genomen in haar aanwezigheid. Men spreekt in dat geval van eiser in verzet of opposant. De tegenstander is dan de verweerder in verzet. Ook tegen een op verzet uitgesproken vonnis kan nog hoger beroep aangetekend worden.

In **hoger beroep** is degene die daartoe het initiatief heeft genomen de **appellant** en de tegenstander de **geïntimeerde**.

Voor het Hof van Cassatie spreekt men van de **eiser in cassatie** en de **verweerder in cassatie**.

Niet te verwarren

NATUURLIJK PERSOON EN RECHTSPERSOON

- Een **natuurlijke persoon** is een mens.
- Een **rechtspersoon** is een louter juridische constructie die over rechten en plichten beschikt. Bijvoorbeeld: een onderneming met het statuut van naamloze vennootschap (nv) of besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (bvba), een vzw, een overheidsorgaan. Een rechtspersoon kan burgerrechtelijk en strafrechtelijk aansprakelijk zijn.

1.2. De strafrechtelijke procedure

§1: Het slachtoffer

De natuurlijke persoon of rechtspersoon die het slachtoffer wordt van een strafrechtelijk misdrijf kan **klacht** indienen bij een politiedienst, die de klacht aan het parket (of het Openbaar Ministerie) overmaakt. Men kan ook rechtstreeks bij het parket klacht indienen. In beide gevallen wordt de zaak bij het parket **aanhangig gemaakt**.

Het slachtoffer van een strafrechtelijk misdrijf kan ook de hoedanigheid van **benadeelde** toegekend krijgen. Hiervoor moet hij (persoonlijk of via zijn advocaat) bij het bevoegde parket formeel verklaren dat hij schade heeft geleden ten gevolge van een misdrijf. Ook al wordt op die manier nog geen proces ingeleid, de benadeelde ontleent er wel het recht aan om aan het dossier elk document te laten toevoegen dat hij nuttig acht. De hoedanigheid van benadeelde impliceert tevens het recht om te worden geïnformeerd over het gevolg dat aan het dossier wordt gegeven: seponering en de reden daarvoor, behandeling, de vaststelling van de rechtsdag voor de rechtscolleges die met het onderzoek en het berechten belast zijn. Pas op: een eenvoudige klacht, ingediend bij politie of parket, verleent de klager nog niet de hoedanigheid van benadeelde.

Noch het indienen van een klacht, noch het verwerven van de hoedanigheid van benadeelde is voor het slachtoffer van een misdrijf voldoende om herstel van de geleden schade te verkrijgen. Hiervoor moet het slachtoffer zich met een effectieve vordering tot het gerecht wenden. Concreet betekent dit dat het slachtoffer de **burgerlijke rechtsvordering** moet instellen.

Dit betekent nog niet dat het slachtoffer 'over de strafvordering beschikt'. De **strafvordering** is de vordering die namens de samenleving wordt ingesteld tegen de vermoedelijke dader van een misdrijf om de straffen te doen toepassen die op de inbreuk zijn gesteld. Met andere woorden: het instellen van de strafvordering leidt de strafvervolgning tegen de verdachte in. Van dit initiatief hangt af of er een (straf)proces komt. In principe wordt de strafvordering ingesteld door het openbaar ministerie. Tijdens het strafproces (dat in de eerste plaats de strafvordering behandelt) eist het openbaar ministerie in naam van de maatschappij herstel en vordert het de straffen waarin de strafwet voorziet voor het begane misdrijf.

Van zijn kant kan het slachtoffer van het misdrijf schadevergoeding eisen van de dader. Hiervoor moet het slachtoffer zoals gezegd de burgerlijke rechtsvordering instellen (het bijkomend voorwerp van het strafproces). Het slachtoffer wordt dan **burgerlijke partij** genoemd.

Wanneer het openbaar ministerie niet ambtshalve optreedt (d.w.z. niet zelf de strafvordering instelt) geeft de wet aan het slachtoffer de mogelijkheid de strafvordering op gang te brengen **door zich burgerlijke partij te stellen** (d.w.z. door herstel te vragen van de schade die door het misdrijf werd berokkend). Dit kan hetzij bij de onderzoeksrechter, hetzij door rechtstreekse dagvaarding bij de correctionele rechtbank of politierechtbank. Wordt op die manier een strafvordering ingesteld, dan komt het wel het parket toe deze te leiden.

Wanneer het openbaar ministerie de strafvordering al heeft ingesteld, kan het slachtoffer zich nog altijd burgerlijke partij stellen. Dat kan bij de onderzoeksrechter die het parket al heeft aangezocht, of anders door tussenkomst voor de raadkamer, of nog door tussenkomst voor het strafgerecht wanneer de strafvordering daar al aanhangig werd gemaakt. Zoals gezegd is het nodig zich burgerlijke partij te stellen om het herstel van de geleden schade te verkrijgen. Meer hierover in Afd. 3 van dit hoofdstuk.

Maar het slachtoffer kan er ook de voorkeur aan geven zijn verzoek tot schadeloosstelling te formuleren voor de burgerlijke rechter. Indien op hetzelfde moment ook een strafrechtelijke procedure loopt, wordt de zaak

voor de burgerlijke rechter opgeschort tot de strafrechter uitspraak heeft gedaan (zie verder).

De schade of het nadeel dat het slachtoffer van een misdrijf heeft geleden, kan van fysieke, morele (lichamelijke en psychische pijn) of materiële aard zijn.

In het kort

SLACHTOFFER, KLAGER, BENADEELDE, BURGERLIJKE PARTIJ

- Het **slachtoffer** is een persoon (natuurlijke persoon of rechtspersoon) die schade heeft geleden ten gevolge van een strafrechtelijk misdrijf.
- De **klager** is het slachtoffer van een misdrijf dat klacht indient bij een politiedienst of bij het parket.
- Als een slachtoffer op de hoogte wil gehouden worden van de gevolgen die aan het dossier worden gegeven zonder daarom zelf te beginnen procederen, kan het de hoedanigheid van benadeelde toegekend krijgen door zich **benadeelde** te verklaren bij het parket.
- Als een slachtoffer de burgerlijke rechtsvordering instelt om herstel te verkrijgen voor een strafgerecht, wordt het **burgerlijke partij** genoemd.

§2: De vermoedelijke dader

Wie als **vermoedelijke dader** van een misdrijf het voorwerp uitmaakt van een strafonderzoek, wordt **verdachte** genoemd. Het kan ook gaan om iemand tegen wie een slachtoffer zich burgerlijke partij heeft gesteld. Een verdachte beschikt over bepaalde rechten, zoals het recht op raadpleging van zijn dossier of op het vragen van een bijkomende onderzoeksdaad.

Een strafonderzoek dat in handen is van het parket, wordt opsporingsonderzoek genoemd. Wanneer een ernstig onderzoek nodig blijkt, is dit het werk van de onderzoeksrechter. De onderzoeksrechter kan beslissen de vermoedelijke dader **in verdenking te stellen** indien hij meent dat er ernstige aanwijzingen van schuld bestaan. Ook de inverdenkingstelling doet rechten ontstaan voor de vermoedelijke dader, met name op raadpleging van zijn dossier en op het vragen van een bijkomende onderzoeksdaad.

Wanneer de vermoedelijke dader voor een strafgerecht moet verschijnen, wordt hij **beklaagde** genoemd. Wordt hij echter voor een misdad, een politiek misdrijf of een drukpersmisdrijf naar het hof van assisen gestuurd, dan noemt men hem **beschuldigde**.

De persoon die burgerlijk aansprakelijk is voor de dader van het misdrijf (bijvoorbeeld de ouders, de voogd, de werkgever) zal de gevolgen moeten dragen van eventuele veroordelingen, met name de schadevergoedingen voor het slachtoffer en de gerechtskosten. Deze persoon kan dus in het strafproces tussenkomen om zijn belangen te verdedigen.

In het kort

VOOR EN NA HET STRAFPROCES

Voor een strafproces

- Een **vermoedelijke dader of verdachte** is iemand tegen wie een opsporingsonderzoek loopt.
- Een onderzoeksrechter kan worden aangesteld om een zaak te onderzoeken wanneer dit nodig blijkt. Indien er ernstige aanwijzingen van schuld bestaan tegen de vermoedelijke dader, wordt deze door de onderzoeksrechter **in verdenking gesteld**.
- Wanneer er ernstige schuldaanwijzingen zijn, het gaat om een feit dat strafbaar is met minstens een jaar gevangenis, en de aanhouding noodzakelijk is voor de openbare veiligheid, kan de in verdenkinggestelde in **voorlopige hechtenis** worden genomen (zie infra, Hoofdstuk 2, Afd. 3, 2.1, § 5).
- Wanneer de vermoedelijke dader voor een ander strafgerecht moet verschijnen dan het hof van assisen, wordt hij **beklaagde** genoemd. Moet hij voor het hof van assisen verschijnen, dan spreekt men van een **beschuldigde**.

Na afloop van het strafproces

- Wanneer een rechter of een jury iemands schuld niet bewezen acht, wordt de verdachte of beschuldigde **vrijgesproken**.
- Wanneer een rechter of een jury iemands schuld bewezen acht, is die persoon een **veroordeelde**.
- Een beklaagde of beschuldigde kan veroordeeld worden tot een vrijheidsstraf in welk geval hij **gedetineerd** kan worden.
- Een **recidivist** is iemand die door het gerecht vervolgd wordt omdat hij in de door de wet bepaalde omstandigheden een tweede misdrijf heeft gepleegd na reeds definitief te zijn veroordeeld voor een eerste misdrijf.

2. De advocaat

Een advocaat verdedigt de belangen van een cliënt in de vorm van advies, bijstand of vertegenwoordiging.

Iedereen kan in principe beslissen om zich zelf te verdedigen voor de rechtbank. Tenzij de rechter meent dat de emoties te hoog oplopen of dat de betrokkene door gebrek aan ervaring niet fatsoenlijk en klaar zijn zaak kan bepleiten, staat het de betrokkene dus vrij zich al dan niet door een advocaat te laten bijstaan. Voor een assisenzaak of een burgerlijke (niet-strafrechtelijke) procedure bij het Hof van Cassatie is bijstand van een advocaat evenwel altijd verplicht.

Advocaten beschikken over een pleitmonopolie. Wanneer iemand er dus voor kiest zich voor een rechtbank te laten bijstaan, kan dat enkel door een advocaat gebeuren. De wet bepaalt bij wijze van uitzondering dat iemand zich voor de arbeidsrechtbank door een vakbondsafgevaardigde kan laten bijstaan.

De etiquette wil dat een cliënt zijn advocaat met 'meester' aanspreekt, maar een buitenstaander hoeft dat niet te doen. Een advocaat is een raadsman, geen raadsheer - dat is de titel van een magistraat bij het Hof van Cassatie, een arbeidshof of een hof van beroep. Advocaten spreken elkaar aan met 'confrater'.

Een jurist die kandidaat is om advocaat te worden, moet eerst drie jaar stage lopen en intussen een cursus volgen met het oog op het bekomen van een getuigschrift van bekwaamheid tot het uitoefenen van het beroep van advocaat (BUBA-attest). Pas nadien kan hij worden ingeschreven op het tableau van de Orde van Advocaten.

De **balie** is het geheel van alle advocaten van een zelfde gerechtelijk arrondissement. België telt 27 gerechtelijke arrondissementen en dus 27 balies: 13 in Vlaanderen, 13 in Wallonië en 1 in Brussel. De laatste balie is samengesteld uit de Nederlandse Orde van Advocaten bij de Balie te Brussel en de Ordre français des avocats du barreau de Bruxelles. De balie van Cassatie moet aan dit lijstje worden toegevoegd (Orde van de Advocaten bij het Hof van Cassatie).

Elke balie kiest een **stafhouder**, die de algemene vergadering van de advocaten van zijn balie voorziet. Hij vertegenwoordigt zijn balie bij de overheid, treedt op in de geschillen die advocaten onder elkaar, met de rechtbanken of met andere gerechtelijke instanties kunnen hebben en onderzoekt de klachten tegen advocaten. In voorkomend geval kan hij beslissen de zaak voor de tuchtraad te brengen. De stafhouder zit ook de Raad van de Orde voor die belast is met het vrijwaren van de eer van de Orde van Advocaten. Advocaten zijn immers onderworpen aan deontologische regels die eigen zijn aan hun beroep. De **Raad van de Orde** waakt dus over de handhaving van de beginselen van waardigheid, rechtschapenheid en kiesheid die aan de basis liggen van het beroep van advocaat. Deze raad is ook belast met het bestraffen van de misdrijven en fouten van de advocaten.

Op nationaal vlak zijn er twee Ordes van de balies ingesteld, een voor de Nederlandstalige advocaten en een voor de Franstalige en Duitstalige advocaten. Zij moeten de advocaten bij de overheid vertegenwoordigen en waken over de harmonisering van de regels en gebruiken van het beroep van advocaat.

Orde van Vlaamse Balies: www.advocaat.be

Ordre des barreaux francophones et germanophone: www.avocat.be

3. Politie

3.1. Opdrachten

Politiediensten hebben zowel een administratieve bevoegdheid als een gerechtelijke functie.

Binnen hun **administratieve (of bestuurlijke) bevoegdheid** moeten de politiediensten de orde handhaven en misdrijven voorkomen. Praktisch gezien gaat het om het verlenen van hulp en bijstand aan slachtoffers van misdrijven of personen die informatie vragen, het regelen van het verkeer, het toezicht houden tijdens manifestaties op de openbare weg en het verrichten van preventieve controles op de weg. Deze opdrachten voert de politie uit onder het gezag van bestuurlijke overheden: voor de lokale politie is dat de burgemeester, voor de federale politie de minister van Binnenlandse Zaken.

De **gerechtelijke functie**, in de praktijk soms moeilijk te onderscheiden van haar bestuurlijke bevoegdheid, omvat onder andere het vaststellen van misdrijven, het opsporen en aanhouden van verdachten, het stellen van andere onderzoeksdaaden. Deze gerechtelijke opdrachten worden uitgevoerd onder leiding van de hoven van beroep en onder toezicht van de procureurs-generaal. Het parket en de onderzoeksrechter geven hun instructies aan de politie door in zogeheten **kantschriften**.

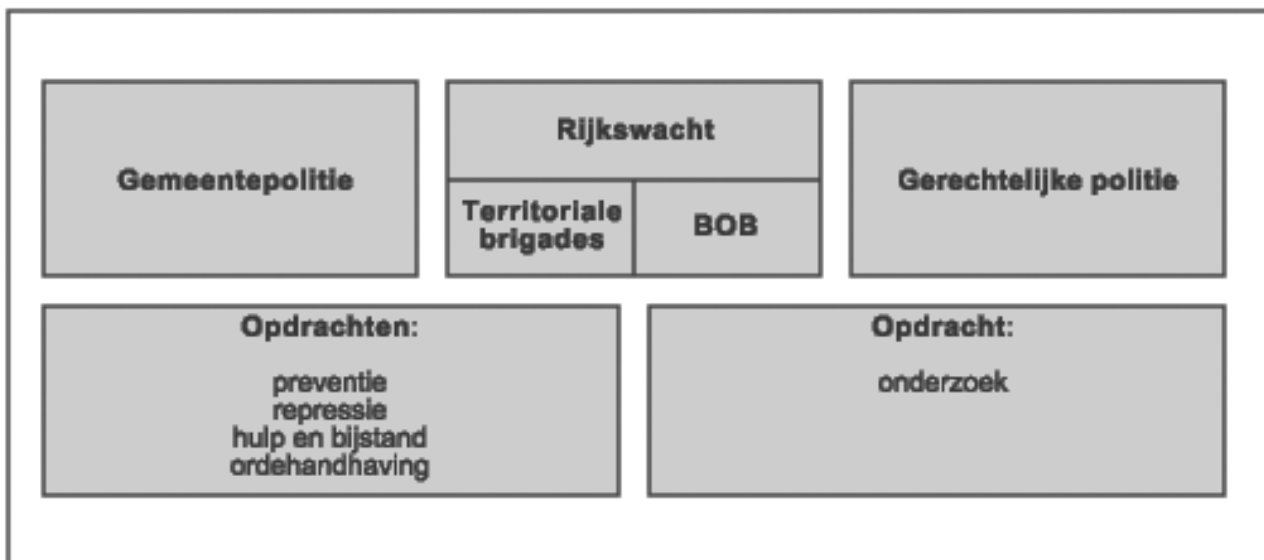
De administratieve en gerechtelijke bevoegdheden worden uitgeoefend door politieagenten met volgende graden: (hulp-)agenten van politie, inspecteurs, hoofdinspecteurs, commissarissen en afdelingscommissarissen. Deze graden zijn wel te onderscheiden van de functies die op het terrein worden uitgeoefend.

De agenten van de bestuurlijke politie verrichten alle daden die nodig zijn voor de administratieve politie: personen controleren, toezicht uitoefenen, administratieve aanhoudingen verrichten. De officieren van bestuurlijke politie (OBP's) dragen de verantwoordelijkheid voor de operaties, en nemen de beslissingen over bijvoorbeeld de evacuatie van gebouwen, de programmering van wegcontroles of identiteitscontroles en administratieve aanhoudingen.

De agenten van gerechtelijke politie zijn bevoegd om alle daden te stellen die nodig zijn voor een onderzoek. Enkele daden zijn voorbehouden aan de officieren van gerechtelijke politie/hulpofficieren van de procureur des Konings (OGP's, HPK's), bijvoorbeeld aanhoudingen op heterdaad en huiszoekingen.

3.2. Structuur

Vroeger waren er in België drie algemene politiediensten: de gemeentelijke politie, de rijkswacht en de gerechtelijke politie.

In plaats van alle politiediensten samen te brengen in één grote eenheidspolitie, heeft het Parlement er anno 1998 voor gekozen ze te herstructureren op twee niveaus.

De **federale politie** is een feit sinds 1 januari 2001. Zij kan als een voortzetting van de vroegere rijkswacht worden gezien, waaraan ook de voormalige gerechtelijke politie is toegevoegd. De federale politie staat onder leiding van een commissaris-generaal, die zelf onder het gezag staat van een Nationale Politieraad en van de ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie.

De federale politie is bevoegd voor bestuurlijke en gerechtelijke opdrachten van bovenlokale en nationale aard. Ze omvat enerzijds een directie Bestuurlijke Politie, anderzijds een directie Gerechtelijke Politie (onder het gezag van het Federaal Parket). Verder zijn er nog directies voor de bijzondere operationele eenheden, de bijzondere steundiensten en de administratieve diensten.

De **lokale politie** bestaat sinds 1 januari 2002. Het gaat om een uitgebouwde versie van de vroegere gemeentepolitie, waaraan de territoriale brigades van de vroegere rijkswacht zijn toegevoegd. Die is gehergroepeerd per politiezone, 196 in totaal. Er zijn politiezones van één en van meerdere gemeenten. Elke dienst van een politiezone wordt geleid door een zonechef, die zelf verantwoording verschuldigd is aan een zonale **Politieraad** die bestaat uit de politieadviseurs en de burgemeesters en die bevoegd is voor het uitwerken van het algemene politiebeleid voor de zone. Dagelijks legt de zonechef verantwoording af over het leiden van het politiekorps aan het **Politiecollege**, samengesteld uit de burgemeesters van de betrokken gemeenten. De lokale politiediensten zijn bevoegd voor de ordehandhaving en opsporingen op lokaal niveau.

Tussen de federale politie en de lokale politie bestaat geen hiërarchisch verband. Wel is er een functionele wisselwerking, die verzekerd wordt via twee schakels. Voor de bestuurlijke opdrachten is dat een regionale coördinator, voor de gerechtelijke opdrachten een directeur-verbindingsagent.

Voor meer informatie over de federale politie en de lokale politie: www.politie.be

3.3. Operationele bevoegdheden

De politie heeft de plicht slachtoffers bij te staan, te helpen en te oriënteren (wet op het politieambt). In elke politiezone moet er dag en nacht slachtofferonthaal worden georganiseerd.

Volgens de wet op het politieambt mag de politie **identiteitscontroles op het terrein** uitvoeren telkens als er een 'redelijke grond' bestaat dat iemand de orde zal verstoren of betrokken is bij een misdrijf. De gecontroleerde moet dan de mogelijkheid krijgen zijn identiteit te bewijzen. In elk geval kan hij om deze reden nooit langer dan twaalf uur opgehouden worden, behalve bij misdrijven inzake vreemdelingenpolitie waar een termijn van 24 uur van toepassing is.

In twee gevallen mag de politie iemand **fouilleren**: als er een reële bedreiging van de openbare orde is (men spreekt dan van **veiligheidsfouillering**) en als er een ernstig vermoeden van betrokkenheid bij een misdrijf bestaat (dan is er sprake van **gerechtelijke fouillering**). Een veiligheidsfouillering mag maximaal één uur oponthoud veroorzaken. Een gerechtelijke fouillering mag maximaal zes uur oponthoud veroorzaken en wordt uitgevoerd op bevel en onder toezicht van een officier van gerechtelijke politie. Wanneer iemand gefouilleerd wordt vooraleer in een cel te worden opgesloten, moet dat gebeuren door een politiefunctionaris van hetzelfde geslacht als de gefouilleerde. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen **onderzoek op het lichaam** en **onderzoek aan het lichaam** (met indringing) waarbij het 'lichamelijk schaamtegevoel' gekwetst wordt. Voor dat laatste is altijd de machtiging van een magistraat nodig en de aanwezigheid van een arts.

Wanneer kan de politie een **huiszoeking** verrichten? Los van de toelating van een onderzoeksrechter, kan de politie een privé-woning, een onderneming of een vervoermiddel doorzoeken bij een betrapping op heterdaad. Dit kan overdag en 's nachts. Ook wanneer er ernstig gevaar dreigt voor personen, zoals bij een risico op brand of ontploffing, mag de politie in een privé-woning binnendringen. Wanneer iemand de tussenkomst van de politie vraagt of dit toelaat, mag de politie eveneens een bezoek aan de woonplaats afleggen. Buiten verkeerscontroles kan de politie voertuigen doorzoeken zonder huiszoekingsbevel op voorwaarde dat er een minimale verdenking van betrokkenheid bij een misdrijf bestaat. Zo'n zoeking mag in principe niet meer dan één uur in beslag nemen.

Behalve in gevallen van betrapping op heterdaad van een wanbedrijf of misdaad, kan de onderzoeksrechter huiszoekingsbevelen afleveren voor onderzoeksdaden. Deze mogen evenwel niet plaatsvinden tussen 21 uur en 5 uur 's ochtends.

De politie kan iemand **bestuurlijk of administratief aanhouden** wanneer dat absoluut noodzakelijk is om de openbare orde te bewaren. Zo'n aanhouding mag niet langer dan twaalf uur duren. Wordt iemand op heterdaad betrapt bij het plegen van een wanbedrijf of een misdaad, dan volgt een **gerechtelijke aanhouding**. Het parket moet hiervan zo snel mogelijk op de hoogte worden gebracht en kan beslissen de persoon naar het justitiepaleis te laten brengen: we zeggen dan dat de persoon ter beschikking van het parket wordt gesteld.

Het **gebruik van geweld** door de politie is alleen toegestaan onder de volgende voorwaarden: het geweld moet dienen om de openbare orde te handhaven of de criminaliteit te bestrijden, het moet noodzakelijk zijn (er mogen met andere woorden geen alternatieve middelen zijn), het moet in een redelijke verhouding staan tot het doel, en zo mogelijk moet er vooraf een waarschuwing worden gegeven. In deze context is het vuurwapengebruik voorbehouden aan ultieme situaties.

Ten slotte reglementeert de wet op de **bijzondere opsporingstechnieken** een reeks praktijken zoals het af luisteren van telefoons, het schaduwen en de pseudo-koop.

3.4. Bijzondere politie- en inspectiediensten

Behalve de klassieke politiediensten bestaan er ook nog een aantal bijzondere opsporings- en controlediensten. Het gaat om de Staatsveiligheid en de Militaire Inlichtingendienst (ADIV), de Bijzondere Belastinginspectie (BBI), de zogeheten Anti-Witwascel, de Commissie voor de Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer, de Arbeidsinspectie, de Sociale Inspectie, het Vast Comité P en het Vast Comité I.

Het Comité P ziet toe op de werking van de politiediensten, onder de vleugels van het parlement. Burgers kunnen bij het comité een klacht indienen tegen een politiefunctionaris of -dienst. Het comité beschikt in dit verband over een onderzoeksdienst. Parallel hiermee ziet het Comité I toe op het functioneren van de inlichtingendiensten (Staatsveiligheid en de Militaire Inlichtingendienst ADIV), eveneens onder de vleugels van het parlement.

Zoals andere professionelen zijn politiemensen onderworpen aan een tuchtrechtelijk toezicht vanwege hun hiërarchische oversten. De Algemene Inspectie die afhangt van het commissariaat-generaal van de federale politie staat boven de andere directies en is belast met het voeren van tuchtonderzoeken tegen alle politiemensen van het Rijk.

4. Het openbaar ministerie of het parket

4.1. Statuut van het openbaar ministerie

De leden van het openbaar ministerie of parket maken deel uit van een strakke hiërarchie. Het parket, zo zegt men, is één en ondeelbaar. Daardoor kunnen parketmagistraten elkaar ook steeds vervangen of opvolgen in een zaak. Aan de top van de hiërarchie staat de minister van Justitie. Hij oefent gezag uit over het openbaar ministerie en beschikt daarbij over een positief injunctierecht: hij kan het parket het bevel geven om een bepaalde vervolging in te stellen. Een negatief injunctierecht, de macht om een bepaalde vervolging te verhinderen, heeft de minister niet.

De leden van het openbaar ministerie zijn zowel magistraat als officier van gerechtelijke politie. Als magistraat oordelen de leden van het parket onafhankelijk of (en hoe) misdrijven worden vervolgd of geseponeerd. Zo kan elke parketmagistraat op het eigenlijke strafproces naar believen bestraffing (of zelfs vrijspraak) vorderen (zie verder Afd. 3). Als officier van gerechtelijke politie kunnen de leden van het parket alle daden stellen die nodig zijn voor het goede verloop van een onderzoek.

Het parket wordt ook de **staande magistratuur** genoemd, omdat de leden ervan moeten staan wanneer ze vorderen voor de rechtbank. De rechters vormen dan de **zittende magistratuur**. De term 'parket' verwijst naar een houten plankje waarop de openbare aanklager stond tijdens een proces ten tijde van het Ancien Régime.

4.2. Opdracht van het openbaar ministerie

Het openbaar ministerie of het parket behartigt het algemeen belang.

In **strafzaken** speelt het openbaar ministerie een essentiële rol. Zijn magistraten waken, in het belang van de samenleving, over het goede verloop van de strafprocedure. Deze procedure omvat twee fasen: het (straf-)onderzoek en het (straf-)proces.

Het strafonderzoek dient om bewijzen op te sporen en een strafdossier samen te stellen. Bij een **opsporingsonderzoek** heeft het openbaar ministerie zelf de leiding van het onderzoek. Zodra dit beëindigd is, heeft het openbaar ministerie twee mogelijkheden.

- Ofwel ziet het van vervolging af, en dan spreekt men van seponering. Dit komt neer op een voorlopige afstand van vervolging, behalve wanneer de seponering voortvloeit uit het verval van de strafvordering. Verwar niet met strafbemiddeling of minnelijke schikking, waar er ook weer definitief afstand van de vervolging wordt gedaan (zie verder Afd. 3).
- Ofwel beslist het de strafvordering in te stellen. Ter herinnering, de strafvordering is het initiatief waarmee de strafvervolging tegen de verdachte wordt geopend. Deze démarche is noodzakelijk om een proces te kunnen beginnen. Praktisch gezien zijn de mogelijkheden: een rechtstreekse dagvaarding van de vermoedelijke dader voor de rechtbank, een oproeping met een proces-verbaal of de opening van een gerechtelijk onderzoek. Het openbaar ministerie kan ook kiezen voor de procedure van onmiddellijke verschijning (zie verder Afd. 3 over de gerechtelijke procedure).

Het parket kan beslissen de opening van een **gerechtelijk onderzoek** uit te lokken zodra een zaak bij het parket aanhangig wordt gemaakt of na afloop van een opsporingsonderzoek (zie verder Afd. 3).

Voor overtredingen kan er enkel een opsporingsonderzoek worden ingesteld, behalve wanneer zij samen met een misdad of een wanbedrijf worden vervolgd. Misdaden die niet gecorrectionaliseerd werden en waarvoor dus een verwijzing naar het hof van assisen overwogen wordt, vergen ambtshalve een gerechtelijk onderzoek. Voor wanbedrijven en gecorrectionaliseerde misdaden (dit wil zeggen waarvoor verzachtende omstandigheden worden aanvaard) kunnen beide wegen worden bewandeld. Het Wetboek van Strafvordering bevat echter geen enkel criterium dat bepaalt in welke gevallen een gerechtelijk onderzoek moet worden geopend, zodat het openbaar ministerie in elke zaak beoordeelt of het de zaak al dan niet aanhangig maakt bij een onderzoeksrechter. In bepaalde gevallen (zoals bij het afleveren van een aanhoudingsbevel) is het openen van een gerechtelijk onderzoek wel verplicht.

Op het eigenlijke strafproces is het openbaar ministerie een partij naast de andere partijen. We noemen het dan de **vervolgende partij** of de **openbare aanklager**. Het OM eist in zijn vordering in naam van de maatschappij de toepassing van de strafwet en kan daarbij ook een concrete strafmaat voorstellen, of het laat de beoordeling over 'aan de wijsheid van de rechtbank'. Het komt ook wel eens voor dat het openbaar ministerie zelf de vrijspraak vraagt.

In **burgerlijke zaken** treedt het openbaar ministerie alleen op in een conflict wanneer het nodig is het algemeen belang te behartigen. Het kan dan een advies geven, informatie verstrekken of zelfs een vordering instellen 'in het algemeen belang', waardoor het een partij in het geding wordt. Het OM kan bijvoorbeeld optreden in een geschil over het hoederecht over kinderen of de vernietiging van een schijnhuwelijk vragen. Voor welbepaalde materies is het advies van het OM verplicht, bijvoorbeeld in burgerrechtelijke processen rond persmisdrijven.

4.3. Structuur van het openbaar ministerie

Het openbaar ministerie is structureel verbonden aan alle rechtscolleges, behalve aan het vredegerecht en aan de administratieve en grondwettelijke rechtscolleges.

- In elk van de 27 gerechtelijke arrondissementen is er een **procureur des konings** (PK), die bijgestaan wordt door **eerste substituten** en **substituten**. Zij vormen het openbaar ministerie bij de rechtbank van eerste aanleg, de jeugdrechtbank en de politie- en de handelsrechtbank van hun rechtsgebied (zie verder, Afd. 2). De 27 procureurs van het land zijn verenigd in een Raad.
- Voor de arbeidsrechtbank is er een **arbeidsauditeur**, die wordt bijgestaan door eerste substituten en substituten. Zij behandelen ook zaken van sociaal strafrecht voor de correctionele rechtbank en de politierechtbank. Denk aan dossiers rond koppelbazerij in de bouw of inbreuken op het Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming.
- Aan elk van de vijf hoven van beroep en aan elk van de vijf arbeidshoven - het gaat om Brussel, Gent, Antwerpen, Luik en Bergen - wordt het openbaar ministerie geleid door een **procureur-generaal**. Hij wordt bijgestaan door de magistraten van het parket-generaal en het arbeidsauditoraat-generaal. Voor het parket-generaal wordt de procureur-generaal bijgestaan door een eerste advocaat-generaal, verschillende advocaten-generaal en substituten van de procureur-generaal. Voor het auditoraat-generaal, zijn er naast een eerste advocaat-generaal verschillende advocaten-generaal en substituten-generaal. Het parket-generaal is tot nader order bevoegd om de zaken te behandelen die in hoger beroep voorkomen, maar het is wel de bedoeling om dat via een 'verticale integratie' van het openbaar ministerie aan parketmagistraten van eerste aanleg toe te vertrouwen. Dat principe van 'verticale integratie' van het parket is opgenomen in het Octopusakkoord, en het zal de parketmagistraten van eerste aanleg toelaten om hun zaak in hoger beroep zelf op te volgen. Het parket-generaal krijgt dan eerder een opdracht van controle en coördinatie van de parketten van eerste aanleg en van logistieke ondersteuning: een gemeenschappelijke informatiebank aanmaken, de acties van de parketten

harmoniseren, steun geven in complexe dossiers.

De vijf procureurs-generaal bij de vijf hoven van beroep van het land vormen samen een college, dat onder leiding van de minister van Justitie de lijnen van het strafbeleid uitzet.

- Het openbaar ministerie telt nog enkele nationale magistraten die verenigd zijn in het **federaal parket**, dat onder leiding staat van de **federale procureur**. Het is bevoegd voor de afwikkeling van complexe strafdossiers met een nationale of internationale dimensie, zoals de georganiseerde misdaad.
- Bij het Hof van Cassatie wordt het openbaar ministerie ingevuld door een **procureur-generaal**, een eerste advocaat-generaal en advocaten-generaal. We spreken van de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie. Ondanks het feit dat dezelfde termen worden gehanteerd, is de functie van het openbaar ministerie hier totaal anders. Het Hof van Cassatie oordeelt niet over de grond van de zaak, maar verifieert de wettelijkheid en de regelmatigheid van de gevolgde procedure. Net zo stelt het openbaar ministerie hier niet zelf een vordering in, maar geeft het enkel adviezen, conclusies genoemd. Bij wijze van uitzondering wordt er wel ten gronde gewerkt bij disciplinaire vervolgingen en de afzetting van magistraten.

Voor meer informatie (taken, opdrachten, adressen, enz.) kunt u terecht op de site van het ministerie van Justitie: www.just.fgov.be - trefwoord 'Rechtsorde', afdeling 'Parket'.

5. De zittende magistratuur

Anders dan de leden van het openbaar ministerie die de staande magistratuur vormen, wordt het geheel van rechters de zittende magistratuur genoemd. Bij de zittende magistratuur moeten we een onderscheid maken tussen de **onderzoeksrechters** (die alleen maar optreden in strafonderzoeken wanneer die specifieke onderzoeksmaatregelen vergen) en de **bodemrechters** (die belast zijn met de uiteindelijke beoordeling van zowel burgerlijke als strafrechtelijke zaken).

5.1. De onderzoeksrechter

De onderzoeksrechter treedt op vraag van de procureur des konings of een slachtoffer op om een strafvervolgning in te stellen.

De wet voorziet in twee mogelijkheden om het strafdossier samen te stellen in de voorbereidende fase van het strafproces: het opsporingsonderzoek onder leiding van de procureur des konings en het gerechtelijk onderzoek onder de verantwoordelijkheid van de onderzoeksrechter. Voor overtredingen is er geen gerechtelijk onderzoek mogelijk, maar enkel een opsporingsonderzoek door de procureur des konings, behalve wanneer dit misdrijf samen met een wanbedrijf of een misdaad in dezelfde zaak wordt vervolgd. Voor wanbedrijven en gecorrectionaliseerde misdaden kunnen beide wegen worden bewandeld. Misdaden die niet gecorrectionaliseerd werden en waarvoor een verwijzing naar het hof van assisen overwogen wordt, vergen ambtshalve een gerechtelijk onderzoek. De fase van het gerechtelijk onderzoek wordt verder uitvoerig behandeld (zie Afd. 3, 2, 2.1, § 5).

In tegenstelling tot het openbaar ministerie maakt de onderzoeksrechter geen deel uit van een één en ondeelbaar lichaam. Als onafhankelijke rechter is hij verantwoordelijk voor gerechtelijke opdrachten zoals de inverdenkingstelling of de aflevering van een aanhoudingsbevel. Voor het gerechtelijk onderzoek dat bij hem aanhangig is gemaakt, moet hij alle onderzoeksdaeden stellen. Sommige daarvan kunnen trouwens alleen maar door een onderzoeksrechter worden gesteld. Andere mogen ook worden opgezet door de politie of door de procureur des konings in het stadium van het opsporingsonderzoek.

De onderzoeksrechter is een rechter van de rechtbank van eerste aanleg. Hij wordt aangesteld bij koninklijk besluit voor een termijn van een jaar, een eerste keer te vernieuwen voor een termijn van twee jaar en dan telkens voor een periode van vijf jaar. De onderzoeksrechter is zoals alle rechters onafhankelijk en onpartijdig. Zijn onderzoeken moet hij voeren ten laste en ter ontlasting ('à charge' en 'à décharge'). Hij moet met andere woorden zowel de elementen vergaren die pleiten voor de verdachte als de elementen die in zijn nadeel spelen. Zoals elke rechter kan een onderzoeksrechter worden gewraakt. Als mogelijke redenen hiervoor vermeldt het Gerechtelijk Wetboek bijvoorbeeld het vermoeden van partijdigheid (wettige verdenking) of bloedverwantschap.

Niet te verwarren

WRAKING EN ONTTREKKING VAN EEN ZAAK

De term **wraking** is van toepassing op rechters, terwijl de term **onttrekking van een zaak** op rechtscolleges van toepassing is. Zo kan ook een onderzoeksrechter gewraakt worden wegens wettige verdenking van partijdigheid. Dan wordt een andere onderzoeksrechter van hetzelfde gerechtelijk arrondissement aangesteld om het onderzoek voort te zetten. Een gekend voorbeeld

is natuurlijk het 'spaghetti-arrest' rond onderzoeksrechter Connerotte in het dossier-Dutroux. Toen sprak men nog van 'onttrekking van de zaak' aan de onderzoeksrechter, maar ingevolge een wetswijziging spreekt men nu wel degelijk van 'wraking' van een onpartijdig gebleken onderzoeksrechter.

5.2. De bodemrechters

De bodemrechters of feitenrechters moeten op basis van de rechtsregels een beslissing nemen over de geschillen die hen worden voorgelegd. Ze kunnen niet weigeren om te oordelen onder een of ander voorwendsel, zelfs niet een lacune, een onduidelijkheid of een tekortkoming in de wet. Rechtsweigering wordt door het Gerechtelijk Wetboek verboden en zelfs strafrechtelijk bestraft. Rechters doen uitspraak in alle onafhankelijkheid en in alle onpartijdigheid, na een rechtvaardig proces. Een rechter die verdacht wordt van partijdigheid, kan worden gewraakt voor de betreffende zaak. Het is van het hoogste belang dat strafrechters en burgerlijke rechters hun onpartijdigheid bewaren tegenover elk particulier en/of publiek belang. Zoals reeds werd aangestipt, vormt hun selectie door de Hoge Raad voor de Justitie (www.hrj.be) een waarborg terzake, net als hun onafzetbaarheid.

Afhankelijk van het soort geschil en van de rechtbank die daarover moet beslissen, zal de rechtbank zijn samengesteld uit beroepsrechters alleen of uit een combinatie van beroeps- en niet-beroepsrechters. Toepassingen van het laatste zijn de assessoren in de arbeidsrechtbanken en de consulaire rechters in de rechtbanken van koophandel. Soms beslist een rechter alleen, soms moeten drie tot vijf rechters zich in collegialiteit uitspreken. Ondermeer in zedenzaken is dat laatste verplicht. Een effectieve rechter kan in bepaalde omstandigheden - afwezigheid, wettelijk beletsel, onvoldoende in aantal - vervangen worden door een plaatsvervangend rechter. Om het kader aan te vullen (dit wil zeggen het aantal beschikbare magistraten te verhogen) werden toegevoegde rechters benoemd.

Elke rechtszaak wordt tot slot bijgewoond door een griffier, die 'de pen houdt'.

Afdeling 2: De verschillende rechtbanken

In deze afdeling een voorstelling van de verschillende hoven en rechtbanken.
Komen achtereenvolgens aan bod:

- **burgerlijke rechtbanken** (1);
- **strafrechtbanken** (2);
- **jeugdrechtbank** (3);
- **Hof van Cassatie** (4).

Hier en daar worden al aspecten van de burgerlijke en strafrechtelijke procedures aangestipt, waarop we verder ingaan in Afd. 3.

1. Burgerlijke rechtbanken

Vooreerst aandacht voor de samenstelling en de bevoegdheden van de verschillende burgerlijke rechtbanken:

- het **vredegerecht** (1.1 §1),
- de **rechtbank van eerste aanleg** (burgerlijke kamers)(1.1 §2),
- de **rechtbank van koophandel** (1.1 §3),
- de **arbeidsrechtbank** (1.1 §4),
- de **arrondissementsrechtbank** (1.1 §5),
- het **hof van beroep** (burgerlijke kamers)(1.2 §1),
- het **arbeidshof** (1.2 §2).

1.1. Rechtbanken van eerste aanleg

§ 1: De vrederechter

Er is één vrederechter per gerechtelijk kanton; in totaal zijn er 187.

Elk vredegerecht omvat een alleenzettelende rechter die zonodig vervangen wordt door een plaatsvervanger.

De vrederechter is bevoegd voor **alledaagse problemen tussen mensen**. Concreet gaat het om alle burgerlijke en commerciële vorderingen - schadeclaims, onbetaalde facturen en dies meer - **van hoogstens 75.000 frank/1.860 euro**. De vrederechters zijn verder, ongeacht het bedrag van het geschil, bevoegd voor **huur- en pachtconflicten, geschillen in verband met mede-eigendom of de terugbetaling van leningen, onteigeningen, familiale moeilijkheden tussen echtgenoten** (maar niet voor echtscheidingen: die worden behandeld door de rechtbank van eerste aanleg), adoptie, voogdij en overlijden.

Hoger beroep is niet mogelijk wanneer het bedrag van het geschil niet boven 50.000 frank/1.240 euro uitkomt. De vrederechter doet in dit geval uitspraak in eerste en laatste aanleg. Bij een hogere inzet kan, volgens de aard van het geschil, **hoger beroep** worden ingesteld bij de **rechtbank van eerste aanleg of de rechtbank van koophandel**.

Twee brochures over het vredegerecht kunnen worden besteld of gedownload op de site van het ministerie van Justitie: www.just.fgov.be - trefwoord 'Informatie', afdeling 'Publicaties'.

- *'De vrederechter: de rechter die het dichtst bij de burger staat'*
- *'U bent gedaagd: voor de vrederechter'*

§ 2: De rechtbank van eerste aanleg, burgerlijke kamers

Er is één rechtbank van eerste aanleg per gerechtelijk arrondissement; in totaal zijn er 27. De rechtbank van eerste aanleg is ingedeeld in drie afdelingen: de burgerlijke rechtbank (of rechtbank van eerste aanleg, burgerlijke kamers), de correctionele rechtbank (of rechtbank van eerste aanleg, correctionele kamers) en de jeugdrechtbank.

Elke burgerlijke rechtbank bestaat uit meerdere kamers, die elk uit één of drie rechters bestaan.

De burgerlijke rechtbank is in eerste aanleg bevoegd voor alle **burgerlijke vorderingen** - schadegevallen, onbetaalde facturen enzovoort - **van meer dan 75.000 frank/1.860 euro**. Ongeacht het bedrag van de inzet behandelt zij ook **chtscheidingen** en **problemen inzake afstamming, betwistingen over de uitvoering van vonnissen en arresten, geschillen over het recht van antwoord en betwistingen over een belastingaanslag**. Deze rechtbank heeft ook een residuaire bevoegdheid: ze beoordeelt alle geschillen die niet expliciet zijn toegewezen aan een andere rechtbank.

De rechtbank van eerste aanleg, burgerlijke kamers, beslecht verder het **hogere beroep** tegen de 'burgerlijke' (dus niet de 'commerciële') vonnissen van de vrederechters, althans wanneer de inzet 50.000 frank/1.240 euro overschrijdt (indien de waarde van het geschil gelijk is aan of lager is dan 1.240 euro, is er geen hoger beroep mogelijk). De rechtbank van eerste aanleg, burgerlijke kamers, behandelt tevens de hogere beroepen tegen vonnissen in eerste aanleg van de politierechtbanken, althans voor wat betreft het 'burgerlijke' aspect van de schadevergoeding die voortvloeit uit een verkeersongeval. In al die gevallen zetelt de rechtbank van eerste aanleg dus in tweede aanleg.

Tegen een vonnis van de rechtbank van eerste aanleg is er **hogere beroep** mogelijk bij het **hof van beroep**, behalve als het gaat om een bedrag tot en met 1.860 euro of als de wet het anders heeft geregeld. Wanneer de rechtbank van eerste aanleg in tweede aanleg uitspraak doet ingevolge hoger beroep tegen een beslissing van het vredegerecht of de politierechtbank, rest enkel nog de mogelijkheid van een beroep bij het Hof van Cassatie. Het gaat niet om een derde aanleg aangezien het Hof van Cassatie niet meer de grond van de zaak behandelt, maar enkel de toepassing van de procedure- en rechtsregels controleert.

Binnen de rechtbank van eerste aanleg functioneert ook nog een **beslagrechter**, die zetelt als enige rechter en zelfs zonder inmenging van het openbaar ministerie. De koning duidt hem aan onder de rechters van de rechtbanken van eerste aanleg. De beslagrechter is bevoegd voor alle eisen in verband met bewarend beslag en de tenuitvoerlegging van beslissingen. Hij behandelt deze kwesties ten gronde, maar hij wordt aangezocht volgens de formaliteiten van het kort geding (zie verder Afd. 3).

http://www.juridat.be/eerste_aanleg/index.htm

§ 3: Rechtbank van koophandel

Er is één rechtbank van koophandel per gerechtelijk arrondissement; in totaal zijn er 27.

Elke kamer van die rechtbank omvat een kamervoorzitter die beroepsrechter is, en twee niet-beroepsrechters, 'consulaire rechters' genoemd. Het gaat om personen die minstens vijf jaar 'met ere' actief zijn geweest in de handel of de nijverheid. Consulaire rechters worden benoemd door de koning, voor een termijn van vijf jaar die hernieuwd kan worden.

De rechtbank van koophandel beslecht in eerste aanleg alle **commerciële geschillen** die een waarde van **meer dan 1.860** euro betreffen. Daar komen nog enkele heel specifieke bevoegdheden bij, zoals het

uitspreken van faillissementen of het beslechten van conflicten tussen aandeelhouders van een vennootschap.

De rechtbank van koophandel behandelt verder het hoger beroep tegen vonnissen over handelsgeschillen van de plaatselijke vrederechters, die een waarde van 1.240 euro overtreffen. Feiten die tot de sfeer van het strafrecht behoren, zoals fraude, behandelt dit rechtscollege evenwel niet.

Als een vonnis in eerste aanleg is uitgesproken (en dus geen uitspraak is tegen een eerdere beslissing van de vrederechter), is er **hoger beroep** mogelijk bij het **hof van beroep**, behalve als het gaat om een bedrag van 1.860 euro of minder of als de wet het anders heeft geregeld. Wanneer de rechtbank van koophandel in laatste aanleg uitspraak doet ingevolge hoger beroep tegen een beslissing van het vredegerecht, rest enkel nog de mogelijkheid van een beroep bij het Hof van Cassatie.

§ 4: Arbeidsrechtbank

Er is één arbeidsrechtbank per gerechtelijk arrondissement; in totaal zijn er 27.

Elke kamer bestaat uit een kamervoorzitter en twee niet-beroepsrechters, de zogenaamde 'assessoren' of 'rechters in sociale zaken'. Van die laatsten is de ene een vertegenwoordiger van de werknemers en de andere een vertegenwoordiger van werkgevers of zelfstandigen. Ze worden benoemd door de koning voor een termijn van vijf jaar, die hernieuwd kan worden.

Een arbeidsrechtbank beslecht **individuele sociale geschillen tussen werknemers en werkgevers**, of anders uitgedrukt alles wat te maken heeft met het bestaan, de uitvoering en de ontbinding van een arbeidsovereenkomst. Ze behandelt ook geschillen inzake sociale verkiezingen en problemen in verband met de ondernemingsraden en de comités voor preventie en bescherming op het werk. Maar collectieve geschillen rond het stakingsrecht zijn er niet bij. Als een stakingsincident de uitoefening van een burgerlijk recht in het gedrang brengt, zoals het recht op eigendom, dan is de rechtbank van eerste aanleg bevoegd. Neem het geval van stakers die het materiaal van de onderneming beschadigen. Een arbeidsrechtbank oefent verder controle uit op de **correcte toepassing van de sociale zekerheid**. Denk aan de regelingen inzake kinderbijslag, ziekteverzekering, arbeidsongevallen, invaliditeit, werkloosheid, bestaansminimum en pensioenen. Ook betwistingen inzake de sociale verzekeringen van zelfstandigen vallen onder het werkgebied van de arbeidsrechtbank. Maar die rechtbank is niet bevoegd voor feiten die onder het strafrecht vallen: die moeten door de arbeidsauditeur voor de politierechtbank of de correctionele rechtbank worden gebracht.

Hoger beroep tegen een beslissing van de arbeidsrechtbank is mogelijk bij het **arbeidshof**, ongeacht het bedrag dat in het geding is.

§ 5: Arrondissementsrechtbank

Zoals de naam al aangeeft, is er één arrondissementsrechtbank per gerechtelijk arrondissement; in totaal zijn er 27.

Elke arrondissementsrechtbank omvat de voorzitters van de rechtbank van eerste aanleg, de arbeidsrechtbank en de rechtbank van koophandel.

Haar bevoegdheid bestaat in het beslechten van **bevoegdheidsconflicten tussen de drie genoemde rechtscolleges**. Haar beslissingen daarover zijn in principe niet vatbaar voor beroep. Alleen de

procureur-generaal bij het hof van beroep kan hoger beroep instellen bij het Hof van Cassatie.

1.2. Rechtscolleges van beroep

§ 1: Hof van beroep, burgerlijke kamers

Er zijn vijf hoven van beroep in België. Ze zijn gelegen in:

- Antwerpen (voor de provincies Antwerpen en Limburg)
www.cass.be/beroep/antwerpen
- Bergen (voor de provincie Henegouwen)
www.cass.be/appel/mons
- Brussel (voor de provincies Vlaams- en Waals-Brabant en voor Brussel)
www.cass.be/beroep/brussel
www.cass.be/appel/bruxelles
- Gent (voor de provincies West- en Oost-Vlaanderen)
www.cass.be/beroep/gent
- Luik (voor de provincies Luik, Luxemburg en Namen)
www.cass.be/appel/liege

De burgerlijke kamers houden zitting met één of drie 'raadsheren', zoals de rechters hier heten. Een procespartij kan - binnen de toegestane termijnen - altijd de verwijzing naar een kamer met drie raadsheren vragen. Het hof van beroep heeft ook correctionele kamers en jeugdkamers.

Het openbaar ministerie wordt vertegenwoordigd door een magistraat van het parket-generaal.

De hoven van beroep, burgerlijke kamers, behandelen de **hogere beroepen** tegen vonnissen die in eerste aanleg door de burgerlijke kamers van de rechtbank van eerste aanleg en door de rechtbank van koophandel uitgesproken zijn, althans wanneer die waarden betreffen **van meer dan 75.000 frank/1.860 euro**. Daarnaast behandelen ze rechtstvorderingen tot vervallenverklaring van het staatsburgerschap en de rehabilitatieverzoeken inzake faillissementen.

De uitspraken van een hof van beroep worden **arresten** genoemd.

Tegen deze arresten kan cassatieberoep worden ingesteld ingeval van procedurefouten of foutieve interpretatie van de wet. Men spreekt dan van een buitengewoon rechtsmiddel.

§ 2: Arbeidshof

Per rechtsgebied van een hof van beroep is er ook een arbeidshof. Er zijn dus vijf arbeidshoven in België, en

wel in:

- Brussel (voor de provincies Vlaams- en Waals-Brabant en voor Brussel)
www.cass.be/arbeidshof/brussel
www.cass.be/cour_travail/bruxelles
- Gent (voor de provincies West- en Oost-Vlaanderen)
www.cass.be/arbeidshof/gent
- Antwerpen (voor de provincies Antwerpen en Limburg)
www.cass.be/arbeidshof/antwerpen
- Luik (voor de provincies Luik, Luxemburg en Namen)
www.cass.be/cour_travail/liege
- Bergen (voor de provincie Henegouwen)
www.cass.be/cour_travail/mons

Elke kamer zetelt met meerdere raadsheren, onder wie een magistraat-voorzitter en een variabel aantal raadsheren in sociale zaken. Zoals in de arbeidsrechtbank vertegenwoordigen die laatsten de werknemers, de werkgevers en zelfstandigen.

De arbeidshoven behandelen de **hogere beroepen** tegen vonnissen van de plaatselijke arbeidsrechtbanken. Ook hun uitspraken heten **arresten**. Tegen deze arresten kan cassatieberoep worden ingesteld.

2. Strafrechtbanken

De rechtscolleges die bevoegd zijn voor de beslechting van strafzaken luisteren naar de namen:

- **politierechtbank** (2.1),
- **correctionele rechtbank** (2.2),
- **hof van assisen** (2.3),
- **hof van beroep** (correctionele kamers) (2.4),
- **militaire rechtbanken** (2.5).

2.1. Politierechtbank

Er zijn in het totaal 32 politierechtbanken in het land, wat neerkomt op minstens één per gerechtelijk arrondissement.

Een politierechter zetelt steeds alleen. De functie van openbaar aanklager wordt vervuld door de procureur des konings of een lid van het arbeidsauditoraat in de zaken van sociaal strafrecht.

De politierechtbank is bevoegd voor de berechting van alle **overtredingen** en verder van alle **wanbedrijven die worden omgezet in overtredingen**. Dat laatste is mogelijk wanneer er verzachtende omstandigheden in acht genomen worden. Maar ook **alle verkeersmisdrijven**, inbegrepen die welke onder de noemer 'wanbedrijf' vallen, behoren tot de rechtsmacht van de politierechter. Een voorbeeld: verkeersongevallen met gewonden of doden. Zijn er gewonden, dan gaat het juridisch om een geval van onopzettelijke slagen en verwondingen. Een verkeersongeval met dodelijk slachtoffer wordt gerubriceerd als onopzettelijke doding (zie hoger Hoofdstuk 1, Afd. 2). De politierechtbank behandelt deze zaken ook wanneer er verzwarende omstandigheden zijn, zoals dronkenschap of vluchtmisdrijf. Tot slot kan de politierechter in sommige bij wet vastgelegde gevallen een huiszoeking bevelen.

De politierechtbanken zijn ook nog bevoegd voor alle **burgerrechtelijke geschillen inzake verkeer**, met andere woorden voor verkeersongevallen die niet tot een strafvervolging hebben geleid. Aan de politierechter komt het toe de verantwoordelijkheden en schadevergoedingen vast te stellen. Op verkeersgebied oordeelt de politierechtbank dus over twee soorten vorderingen, de burgerlijke rechtsvordering en de strafvordering.

Hoger beroep tegen een beslissing van de politierechtbank is altijd mogelijk bij de correctionele rechtbank (d.w.z. de **correctionele kamers van de rechtbank van eerste aanleg**).

Gaat het evenwel om een louter burgerrechtelijk verkeersgeschil met een inzet tot 1.240 euro, dan is geen hoger beroep mogelijk. Gaat de inzet 1.240 euro te boven, dan moet het hoger beroep worden ingesteld bij de **burgerlijke kamers van de rechtbank van eerste aanleg**.

2.2. Correctionele rechtbank

In feite gaat het hier om de **correctionele kamers van de rechtbank van eerste aanleg**. Elke rechtbank van eerste aanleg (27 in totaal) heeft ten minste een correctionele kamer.

Elke correctionele kamer omvat één of drie rechters. Er wordt met drie rechters gezeteld bij zedenfeiten, in geval van hoger beroep tegen een vonnis van de politierechter, en in het algemeen telkens als de beklaagde of de openbare aanklager daar om vraagt.

De functie van openbaar aanklager wordt vervuld door de procureur des konings of door een lid van het arbeidsauditoraat in dossiers van sociaal strafrecht.

De correctionele rechtbank is bevoegd voor de berechting van **wanbedrijven en gecorrectionaliseerde misdaden**, dat zijn misdaden waarvoor verzachtende omstandigheden in acht genomen zijn. De correctionele rechtbank is evenwel niet bevoegd voor misdrijven die verband houden met het verkeer. Die vallen ambtshalve onder de bevoegdheid van de politierechtbank. Ze is evenmin bevoegd voor politieke misdrijven en persmisdrijven. Die komen voor het assisenhof. Een uitzondering: de correctionele rechtbank is wel bevoegd voor persmisdrijven die het gevolg zijn van racisme of vreemdelingenhaat.

Hoger beroep is mogelijk bij een correctionele kamer van het **hof van beroep**, behalve natuurlijk wanneer de correctionele kamer zelf al uitspraak deed als gerecht in hoger beroep, met name over een beslissing van een politierechter.

Voor de gegevens van de rechtbanken van eerste aanleg en andere informatie:
http://www.juridat.be/eerste_aanleg/index.htm

2.3. Hof van assisen

Er is één hof van assisen per provincie en één voor het administratief arrondissement van Brussel-Hoofdstad; dat geeft een totaal van elf. Het hof van assisen van Vlaams-Brabant is gevestigd in Leuven, dat van Waals-Brabant in Nijvel.

Het hof van assisen onderscheidt zich van de andere strafgerichten door zijn niet-permanente aard. Het moet voor elke zaak specifiek worden samengesteld.

Een hof van assisen omvat drie beroepsmagistraten (de eerste voorzitter, die een lid is van het hof van beroep, en twee assessoren of bijzitters, die lid zijn van de rechtbank van eerste aanleg) en een **jury** van twaalf burgers, ook **gezworenen** genoemd. Eventueel worden er ook één tot twaalf plaatsvervangende juryleden opgeroepen als reserve. De juryleden worden bij lottrekking gerekruteerd uit de lokale stemgerechtigde burgers in de leeftijdscategorie tussen dertig en zestig jaar. Zitting hebben in een jury is een burgerplicht waaraan men slechts kan ontkomen met een ernstige reden; verzuim kan een boete tot 500 euro tot gevolg hebben. Een jurylid krijgt een dagvergoeding van 21 euro. Een gewoon assisenproces duurt doorgaans enkele dagen.

De zetel van het openbaar ministerie wordt ingenomen door een magistraat van het parket-generaal of van het parket van de procureur des konings die door de procureur-generaal bij het hof van beroep is aangeduid.

Het hof van assisen is bevoegd voor de berechting van **misdaden**, althans wanneer ze **niet gecorrectionaliseerd** zijn. Voorbeelden zijn (poging tot) moord, doodslag of gijzeling. Het is bovendien bevoegd voor **politieke misdrijven** (strafbare feiten die de normale werking van de politieke instellingen

verstoren) en **drukpersmisdrijven** (strafbare meningsuitingen gepleegd via de pers), **behalve die ingegeven door racisme of xenofobie** (zie verder Deel 2, Hoofdstuk 1).

Het hof van assisen is ook bevoegd voor **misdaden van internationaal recht**, dat zijn misdaden van genocide, misdaden tegen de menselijkheid (zoals omschreven in het statuut van het Internationaal Strafgerechtshof) en oorlogsmisdaden (Conventies van Genève). Deze ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht kunnen dus in België worden berecht, maar onder bepaalde voorwaarden die in de - recent herziene - wet op de '**universele bevoegdheid**' nader worden omschreven.

Tegen een arrest van het hof van assisen kan geen hoger beroep worden ingesteld. Alleen een voorziening in cassatie is mogelijk wegens procedurefouten of een slechte toepassing of uitlegging van de wet.

Goed om weten

MISDADEN TEGEN DE MENSELIJKHEID EN DE WET OP DE 'UNIVERSELE BEVOEGDHEID'

De wet op de '**universele bevoegdheid**' werd sterk ingeperkt in 2003 als gevolg van druk van de internationale gemeenschap. Vóór deze datum waren de Belgische rechtbanken bevoegd om oorlogsmisdaden, misdaden tegen de menselijkheid en van genocide te berechten, ongeacht de plaats op de wereld waar zij werden begaan en ongeacht de nationaliteit van daders of slachtoffers. Er was bovendien vervolging mogelijk tegen iemand die genoot van onschendbaarheid verbonden aan zijn officiële hoedanigheid.

De nieuwe wet beperkt de bevoegdheden van de Belgische rechtbanken. Voortaan is vervolging enkel nog mogelijk indien de zaak een band met België heeft. Het recht om een procedure in te leiden wordt voorbehouden aan **Belgen** of aan **vreemdelingen die op de datum van de misdaad sinds ten minste drie jaar in het land verblijven**.

De staatsleiders en hun regeringsleiders en ministers van Buitenlandse Zaken kunnen niet langer worden vervolgd tijdens de periode waarin ze hun mandaten uitoefenen. Dit geldt ook voor personen die volgens het internationaal recht onschendbaar zijn.

Klachten worden altijd eerst beoordeeld door de **federale procureur**, die als enige vervolging, inclusief een gerechtelijk onderzoek, kan instellen. Indien de federale procureur een zaak seponeert, brengt de minister van Justitie het Internationaal Strafgerechtshof van de feiten op de hoogte. De beslissingen van de federale procureur zijn niet vatbaar voor beroep.

2.4. Hof van beroep, correctionele kamers

Er zijn vijf hoven van beroep, een per rechtsgebied.

- Antwerpen (voor de provincies Antwerpen en Limburg)
www.cass.be/beroep/antwerpen

- Brussel (voor de provincies Vlaams- en Waals-Brabant en voor Brussel)
www.cass.be/beroep/brussel
www.cass.be/appel/bruxelles
- Gent (voor de provincies West- en Oost-Vlaanderen)
www.cass.be/beroep/gent
- Luik (voor de provincies Luik, Luxemburg en Namen)
www.cass.be/appel/liege
- Bergen (voor de provincie Henegouwen)
www.cass.be/appel/mons

Elke correctionele kamer houdt zitting met drie raadsheren (een voorzitter en twee bijzitters). Als openbare aanklager treedt een magistraat van het parket-generaal op of - in zaken van sociaal strafrecht - het arbeidsauditoraat-generaal.

De correctionele kamers van de hoven van beroep buigen zich over de **hogere beroepen** tegen vonnissen van de correctionele rechtbanken van hun respectieve rechtsgebied. De uitspraken heten '**arresten**'.

Een bijzondere bevoegdheid van de hoven heeft te maken met het zogenaamde **voorrecht van rechtsmacht** waarvan sommige categorieën van personen genieten. Zo moeten beklagde magistraten onmiddellijk voor het hof van beroep komen. Aldus verliezen ze wel de mogelijkheid van een hoger beroep en worden ze tegelijk in eerste en in laatste aanleg beoordeeld.

Sinds het eind van de jaren negentig zijn de hoven van beroep bevoegd voor de berechting van federale (ex-)ministers en de (ex-)leden van de gemeenschaps- en gewestregeringen die beklagd worden van een misdrijf begaan in het kader van de uitoefening van hun functies. Ook de misdrijven die de ministers zouden hebben gepleegd buiten de uitoefening van hun functies, maar waarvoor zij worden berecht tijdens de uitoefening van hun functies, vallen onder de rechtsmacht van de hoven van beroep. In die gevallen doet de algemene vergadering van het hof van beroep uitspraak met vijf of zeven leden. Het hof van beroep van Brussel is als enige bevoegd om een federale minister te berechten. Voor de leden van de gemeenschaps- en gewestregeringen wordt de zaak voor het hof van beroep gebracht van het rechtsgebied waar de betrokken regering gevestigd is.

Tegen arresten van het hof van beroep kan cassatieberoep worden ingesteld wegens procedurefouten of foutieve interpretatie of toepassing van de wet.

2.5. Een stukje geschiedenis: de militaire rechtscolleges

Wanneer een militair in het verleden een misdrijf pleegde, kwam hij, behalve voor zaken in verband met belastingen of het verkeer, niet voor de gewone strafrechtbanken, maar voor een militaire rechtbank. Het was daarbij om het even of het misdrijf verband hield met zijn statuut van soldaat (bijvoorbeeld desertie of verraad) of niet.

De militaire rechtbanken waren in eerste aanleg de krijgsraad, en in beroep het militair gerechtshof. Er werd een onderscheid gemaakt tussen de krijgsraad te velde en de permanente krijgsraad, waarvan er maar één was, met zetel in Brussel. Het militair gerechtshof in vreedstijd was ook gevestigd in Brussel.

Sinds 1 januari 2004 zijn de militaire rechtbanken in vreedstijd evenwel afgeschaft. Het nieuwe artikel 157 van de Grondwet machtigt de wetgever wel nog om de organisatie van de militaire gerechtshoven te regelen in oorlogstijd.

3. Jeugdrechtbank, tussen burgerlijk recht en strafrecht

De jeugdrechtbank maakt deel uit van de rechtbank van eerste aanleg. Er zijn er dus 27 in totaal, één per gerechtelijk arrondissement.

Een jeugdrechtbank bestaat uit één of meer kamers, voorgezeten door een enkele jeugdrechter. De jeugdrechters worden aangeduid onder de rechters van de rechtbanken van eerste aanleg voor een periode van één jaar, eenmaal verlengbaar met twee jaar, en vervolgens met vijf jaar.

Het openbaar ministerie wordt vertegenwoordigd door een lid van het parket dat speciaal wordt aangeduid door de procureur des konings.

De jeugdrechtbank heeft verschillende bevoegdheden op **burgerrechtelijk gebied**: toestemming verlenen voor het huwelijk van een minderjarige, de ontvoogding van een minderjarige, adopties, en zo meer.

De jeugdrechtbank kan ook **beschermende maatregelen** treffen. Deze maatregelen kunnen betrekking hebben op zowel de ouders (bijvoorbeeld: vervallenverklaring van het ouderlijk gezag) als op de minderjarigen. Ten aanzien van een minderjarige die een als misdrijf omschreven feit pleegde, zijn maatregelen van bewaring, bewaking of opvoeding mogelijk, gaande van een berisping tot een plaatsing. (Vermijd in die gevallen de term 'straf'.) Is de minderjarige ouder dan zestien, en meent de jeugdrechtbank dat alle mogelijke beschermende maatregelen ontoereikend zijn, dan kan ze zich onbevoegd verklaren. Ze verwijst de zaak dan naar het parket voor vervolging voor een gewone rechtbank. De jeugdrechtbank is bovendien niet bevoegd voor jongeren ouder dan zestien die een verkeersovertreding hebben begaan: die komen automatisch voor de politierechter.

De jeugdrechtbank kan ook maatregelen treffen voor niet-delinquente minderjarigen, bijvoorbeeld bij een vraag om persoonlijke hulp of als de fysieke of psychische integriteit van het kind ernstig wordt bedreigd. We spreken dan van maatregelen ten aanzien van minderjarigen in gevaar.

Tegen de beslissingen van de jeugdrechter kan hoger beroep worden ingesteld bij de **jeugdkamer van het hof van beroep**, die eveneens bestaat uit één magistraat (raadsheer of kamervoorzitter). Tegen die arresten is cassatieberoep mogelijk.

4. Hof van Cassatie

Dit hof, waarvan er slechts één is voor het hele land, omvat drie kamers, die op hun beurt in twee afdelingen zijn onderverdeeld. De eerste kamer berecht burgerlijke zaken en handelszaken, de tweede strafzaken en de derde sociale zaken. De andere zaken worden door de eerste voorzitter verdeeld over deze drie kamers.

In principe houdt elke kamer zitting met vijf raadsheren, onder wie de voorzitter.

Het Hof van Cassatie doet uitspraak over de **voorzieningen in cassatie** ingesteld tegen beslissingen van de hoven en rechtbanken gewezen in laatste aanleg, zowel in burgerlijke zaken als in strafzaken. Alszodanig vertegenwoordigt dit hof de top van de gerechtelijke piramide. Het oefent controle uit over het procedureverloop in alle rechtscolleges. De wet spreekt van toezicht op de schending van substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven vormvereisten. Voorbeelden zijn: de miskennis van het principe van het tegensprekelijk debat, de niet-motivering van een beslissing. Het Hof van Cassatie controleert daarnaast of de rechter in laatste aanleg de wet correct heeft geïnterpreteerd en toegepast.

Telkens zijn er twee mogelijkheden:

- Indien het Hof van Cassatie het beroep ongegrond acht, verwerpt het dit en wordt het vonnis of arrest definitief.
- Stelt het Hof procedurefouten of een foutieve interpretatie van de wet vast, dan **vernietigt** het de aangevochten uitspraak en verwijst het de zaak naar een ander rechtscollege met dezelfde rang als het rechtscollege dat de vernietigde uitspraak heeft gedaan. 'Cassatie' betekent vernietiging, vandaar ook de naam Hof van Cassatie. Het Hof spreekt zich dus nooit zelf uit over de feiten (of de grond) van de zaak. Naargelang van het geval wordt het dossier dus verwezen naar een andere rechtbank van eerste aanleg of een ander hof van beroep. Maar dat nieuwe rechtscollege is niet gebonden door de zienswijze van het Hof van Cassatie. Tegen de nieuwe uitspraak ten gronde kan overigens opnieuw cassatieberoep worden ingesteld. Vernietigt het Hof van Cassatie ook de nieuwe uitspraak, dan verwijst het de zaak naar nog een andere rechtbank of een ander hof. Daar moet men zich dan wel schikken naar het cassatiearrest.

Het parket van het Hof van Cassatie heeft uitsluitend een adviserende rol. Alleen gespecialiseerde advocaten (advocaten bij het Hof van Cassatie) mogen er pleiten, behalve in strafzaken. In strafdossiers volgt de advocaat immers zijn cliënt gedurende de hele procedure, zelfs tot in cassatie. De advocaten bij het Hof van Cassatie zijn beperkt in aantal en worden door de koning benoemd.

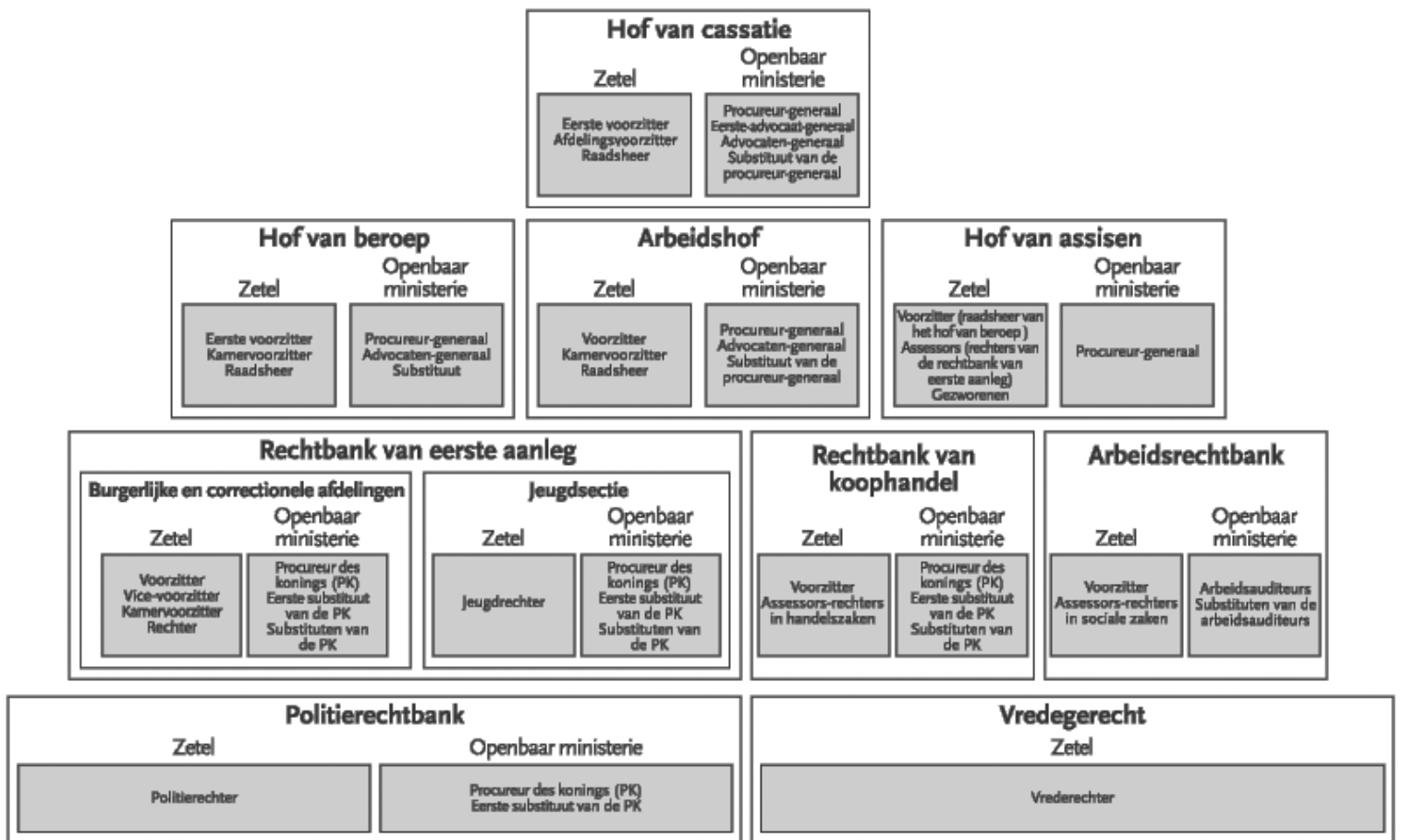
Het Hof van Cassatie is verder bevoegd voor bepaalde controlemaatregelen betreffende magistraten: de onttrekking van een zaak aan een rechter, verhaal op de rechter, disciplinaire vervolgingen en afzetting van magistraten. In al die gevallen doet het Hof wel uitspraken ten gronde. Het Hof van Cassatie is niet langer bevoegd voor de berechting van ministers, die rechtsmacht hebben de hoven van beroep overgenomen (zie hoger in deze Afd. onder 2, 2.4).

De uitspraken van het Hof van Cassatie heten **arresten**.

Er zijn geen verdere rechtsmiddelen in België. Maar als alle nationale rechtsmiddelen uitgeput zijn, bestaat nog de mogelijkheid om een verzoekschrift in te dienen bij het **Europees Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg** (zie verder Hoofdstuk 4).

Voor meer inlichtingen over de samenstelling van het Hof van Cassatie en voor de integrale tekst van de arresten van het Hof van Cassatie sinds 1 januari 1990, zie: http://www.juridat.be/cass/cass_nl/p1.php

Overzicht

Afdeling 3: Gerechtelijke procedure

Na het overzicht van de rechtscolleges, gaan we uitvoeriger in op de verschillende fasen van de gerechtelijke procedure, eerst de **burgerrechtelijke** (1), dan de **strafrechtelijke** procedure (2). Aandacht gaat ook naar enkele **bijzondere vormen** van rechtspleging (3).

1. De burgerrechtelijke procedure

1.1. Het begin van het burgerlijk proces

Terwijl de strafrechtelijke procedure twee fasen telt, het onderzoek en het proces, omvat de burgerrechtelijke procedure over het algemeen maar één fase, het proces.

We hadden het al over de bevoegdheid van de burgerlijke rechtbanken: zij beslechten, door toepassing van de rechtsregels, de conflicten die ontstaan tussen particulieren en/of rechtspersonen (vennootschappen en verenigingen). Die personen moeten hun conflict dan wel aan de rechtbank voorleggen; een rechtbank kan een zaak nooit zelf (of 'ambtshalve') bij zich aanhangig maken. Geografisch gezien, is de bevoegde rechtbank doorgaans die van de woonplaats van de verweerder of die van de plaats waar de gebeurtenis zich voordoet die het conflict doet ontstaan.

Een proces begint in principe met een **dagvaarding** die uitgaat van de persoon die zich in zijn rechten benadeeld voelt, de **eiser**. Een dagvaarding is de akte van een gerechtsdeurwaarder waarmee de eiser zijn tegenstander oproept om op een welbepaald moment te verschijnen voor de rechter. De dagvaarding wordt aan de **verweerder** betekend, met andere woorden zij wordt aangetekend ter kennis van de verweerder gebracht. De benadeelde formuleert een **vordering** of **eis**, zijnde de juridische aanspraak waarvan de rechter moet kennisnemen.

Eiser en verweerder kunnen ook overeenkomen om hun geschil voor de rechter te brengen bij **vrijwillige verschijning**. Zo gaan ze in onderlinge overeenstemming naar de zitting, en besparen ze de dagvaardingskosten.

Voor echtscheidingen door onderlinge toestemming, geschillen tussen eigenaar en huurder en andere gevallen die expliciet in de wet genoemd zijn, kan de eiser de procedure inleiden met een **verzoekschrift**, ingediend op de griffie van de bevoegde rechtbank. Die roept dan bij **gerechtsbrief** de partijen op om te verschijnen op de zittingsdag die door de rechter is bepaald.

Voor elk proces moet een **rechtsdag** worden bepaald door de griffie van de rechtbank, dat is het moment waarop de rechtbank de zaak zal behandelen. Doorgaans is het de eiser die de rechtsdag aanvraagt. De zaken die bij een rechtbank aanhangig zijn, worden er op de rol (zowat de agenda van de rechtbank) gezet. Alle zaken die op eenzelfde dag worden behandeld, staan op dezelfde **zittingsrol**.

1.2. Het verloop van het burgerlijk proces

Een burgerlijk proces, wordt gezegd, 'behoort de partijen toe'. Met andere woorden, de rechter is gebonden door de vorderingen van de partijen. Hij mag ambtshalve geen middelen (of argumenten) opwerpen die de eiser niet zelf heeft geformuleerd. Het zijn de partijen die moeten bewijzen dat ze gelijk hebben, met andere woorden de **bewijslast** ligt bij hen. De rechter speelt in dit opzicht een vrij passieve rol.

De partijen schrijven hun argumenten neer in **conclusies**, die soms ook 'memories' worden genoemd. Het betoog omsluit zowel de concrete feiten van het conflict als de rechtsgronden (de aangevoerde wetsbepalingen). De conclusies moeten vóór de zitting aan de andere partijen en aan de rechtbank worden voorgelegd.

De partijen kunnen in hun argumentatie soms ook een zogenaamde exceptie opwerpen, dat is een specifiek verweermiddel. Een **exceptie** van onbevoegdheid bijvoorbeeld kan ertoe leiden dat de rechter de zaak

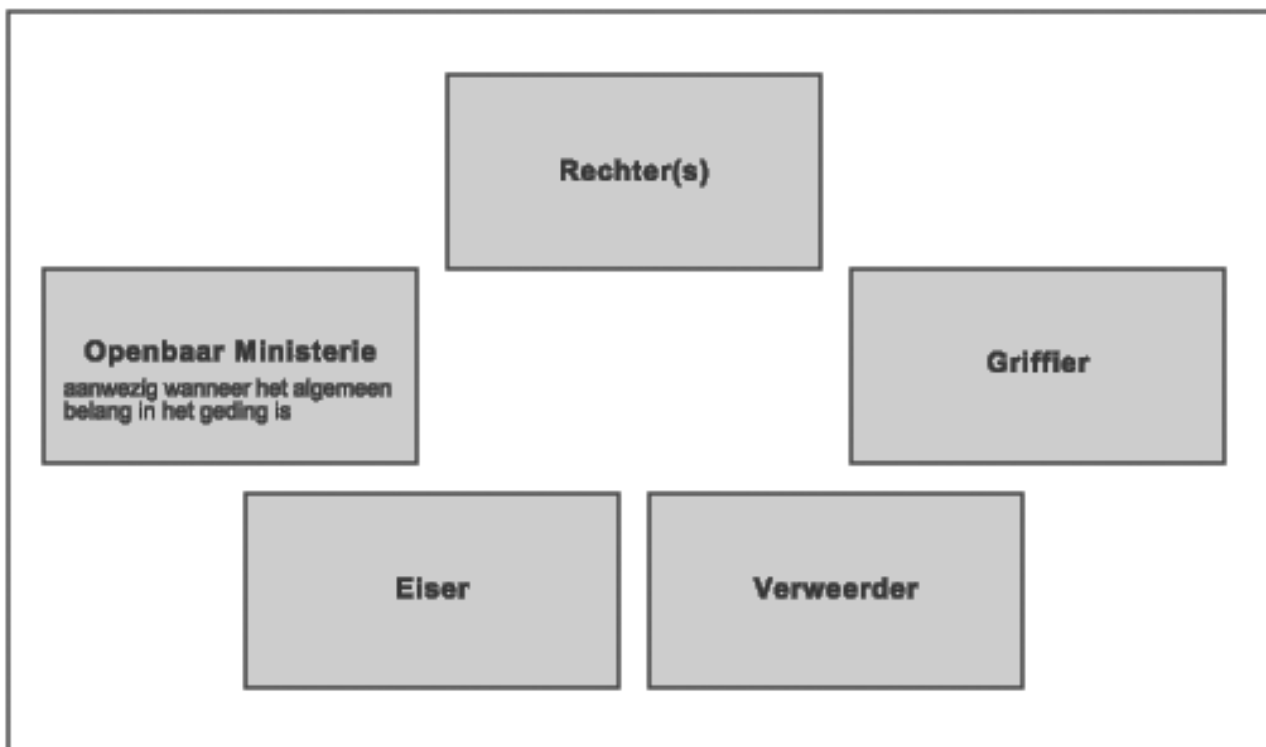
doorverwijst naar een andere rechter die wel bevoegd is. Een exceptie van onwettigheid heeft als doel dat de rechter een bepaalde rechtsregel niet toepast omdat hij in strijd is met een hogere rechtsregel. De verschillende partijen kunnen altijd een wederwoord of 'repliek' formuleren op de argumenten van de tegenpartij.

Tijdens de debatten voor de rechtbank worden de conclusies dikwijls nog eens mondeling toegelicht in de vorm van **pleidooien**. In de meeste gevallen kan iemand zich voor een burgerlijke rechtbank zelf verdedigen, zonder bijstand van een advocaat. De rechter kan de uitoefening van dit recht wel verbieden als de emoties te hoog zouden oplopen of als de betrokkene door gebrek aan ervaring niet fatsoenlijk en klaar zijn zaak kan bepleiten (zie hoger Hoofdstuk 2, Afd. 1, 2).

Tijdens een proces wordt eerst de eisende partij gehoord, dan de verweerder. Eventueel komen ook nog derden aan bod: belanghebbenden, getuigen, deskundigen. De rechter kan steeds bevelen dat stukken die worden achtergehouden worden overgelegd, een deskundigenverslag of een onderzoek bijvoorbeeld. Als het Openbaar Ministerie een advies verstrekt, zoals bij de nietigverklaring van een schijnhuwelijk of bij een geschil inzake het hoederecht over de kinderen, gebeurt dit op het einde van de debatten.

Eiser en verweerder kunnen op elk moment gezamenlijk of eenzijdig beslissen om het proces te beëindigen. Het kan gaan om een **afstand van geding** - wat niet belet dat de eis later opnieuw wordt ingeleid met een nieuwe gedingsinleidende akte. Of men doet **afstand van vordering** - wat belet dat de afstanddoende partij later een nieuwe vordering instelt met hetzelfde voorwerp.

Partijen in een burgerlijk proces:

1.3. Het einde van het burgerlijk proces

Wanneer het proces ten einde loopt, sluit de rechtbank de debatten en neemt ze de zaak in beraad. Heel soms volgt de uitspraak de dag zelf, anders stelt ze het **tijdstip** vast **waarop ze haar beslissing zal uitspreken** of verwijst ze de uitspraak naar een latere onbepaalde datum. De uitspraak gebeurt altijd in het openbaar. In geen geval kan de rechtbank meer toekennen dan wat de eisende partij heeft gevraagd.

Burgerlijke rechtbanken spreken beslissingen uit die partijen opleggen iets te doen of iets niet te doen: ze vaardigen een verbod uit, bevelen een nauwkeurig omschreven handeling, leggen een verdeling op, en zo meer. Maakte iemand een fout of was hij nalatig, en werd iemand anders daardoor geschaad, dan zal de rechtbank of het hof hem een schadeloosstelling opleggen. Geschematiseerd komt dit neer op het toepassen van het principe: 'fout + schade + oorzakelijk verband = herstel'. Dat herstel kan een herstel in natura of de betaling van een financiële schadevergoeding zijn.

2. De strafrechtelijke procedure

2.1. Het strafonderzoek, voorbereidende fase van het strafproces

§ 1: Algemeen

Een burgerlijke procedure omvat slechts één fase, het proces. Een strafrechtprocedure daarentegen telt in principe twee fasen: het strafonderzoek (dit is er niet wanneer het slachtoffer de verdachte rechtstreeks voor de rechtbank dagvaardt - zie verder) en het proces. Tijdens het voorbereidende strafonderzoek worden bewijzen verzameld en het strafdossier aangelegd.

De wet voorziet in twee mogelijke wegen om een strafdossier aan te leggen: het **opsporingsonderzoek** onder leiding van de procureur des konings en het **gerechtelijk onderzoek** onder de verantwoordelijkheid van de onderzoeksrechter. Soms mondt een opsporingsonderzoek, geopend in een op het eerste gezicht relatief eenvoudig dossier, later uit in een gerechtelijk onderzoek, bijvoorbeeld omdat nieuwe feiten een meer doorgedreven onderzoek vergen.

Voor overtredingen kan er enkel een opsporingsonderzoek worden ingesteld, behalve wanneer zij samen met een misdaad of een wanbedrijf worden vervolgd. Voor misdaden die worden berecht door het hof van assisen, moet er altijd een gerechtelijk onderzoek worden geopend. Voor wanbedrijven en gecorrectionaliseerde misdaden (waarvoor verzachtende omstandigheden worden aanvaard) kunnen beide wegen worden bewandeld. De beslissing om al dan niet een gerechtelijk onderzoek te openen, wordt hier overgelaten aan het oordeel van het openbaar ministerie. Idealiter wordt enkel een onderzoeksrechter gevorderd in belangrijkere zaken, wanneer individuele rechten en vrijheden in het geding zijn. Het Wetboek van Strafvordering bevat echter geen enkel criterium ter zake, zodat het openbaar ministerie geval per geval oordeelt of het al dan niet een onderzoeksrechter inschakelt.

§ 2: Het begin van de strafrechtelijke procedure

Een strafprocedure kan op verscheidene manieren worden ingeleid.

- De politie (en in theorie ook het openbaar ministerie) kan op eigen initiatief een misdrijf **vaststellen** of iemand zelfs **op heterdaad betrappen**. Dan maakt ze een proces-verbaal op dat naar het parket gestuurd wordt. Meer en meer hecht justitie ook belang aan proactieve recherche. Het wacht niet langer tot er een misdrijf wordt gepleegd, maar probeert preventief potentiële daders en criminele organisaties in kaart te brengen. Het Wetboek van Strafvordering laat zo'n proactieve onderzoeken onder de controle van de procureur des konings nu ook toe.
- Daarnaast kan elke persoon **klacht indienen** bij de politie, die deze zal overmaken aan het parket. Men kan ook rechtstreeks bij de procureur des konings een klacht indienen.
- Het slachtoffer van een wanbedrijf of een misdaad kan **zich verder bij een onderzoeksrechter burgerlijke partij stellen**, wat de strafvordering in gang zet (als dat nog niet het geval zou zijn). Ook iemand die niet tevreden is met de seponering van zijn klacht door het openbaar ministerie kan hiervoor kiezen. Het slachtoffer meldt dan aan de onderzoeksrechter dat hij schade heeft geleden door een wanbedrijf of een misdaad, omschrijft die nauwkeurig en vordert een schadeloosstelling. Dit veronderstelt wel dat men bij de griffie een som in consignatie geeft die de komende procedurekosten moet dekken. Het bedrag daarvan wordt bepaald door de onderzoeksrechter, afhankelijk van de feiten. Er is geen consignatie verschuldigd wanneer de burgerlijke partijstelling plaatsvindt tijdens een al lopend gerechtelijk onderzoek. Bovendien kan iemand die niet over voldoende inkomsten beschikt om de procedure- en consignatiekosten te betalen, rechtsbijstand aanvragen. Toch nog eens beklemtonen dat dit alles enkel mogelijk is bij wanbedrijf of misdaad.
- Een benadeelde kan zich ook burgerlijke partij stellen door de vermoedelijke dader al onmiddellijk **voor een correctionele rechtbank of politierechtbank** te dagvaarden. De feiten moeten dan wel duidelijk zijn. De benadeelde wordt immers verondersteld voldoende elementen van zowel schuld als schade naar voren te brengen om de beklagde toe te laten zich te verdedigen. **Rechtstreeks dagvaarden** is onmogelijk bij misdaden of bij drukpersmisdrijven of politieke misdrijven die onder de bevoegdheid vallen van het hof van assisen. De rechtstreekse dagvaarding brengt de strafvordering op gang, zet de feiten uiteen, vervangt de klacht als een klacht vereist is door de strafwet en maakt ook de burgerlijke rechtsvordering van de betrokkene aanhangig bij de rechtbank. In het geval van een burgerlijke partijstelling bij rechtstreekse dagvaarding is er dus geen strafonderzoek, aangezien het veronderstelde slachtoffer de verdachte rechtstreeks voor de rechtbank daagt.

§ 3: Het opsporingsonderzoek

Wanneer een zaak bij het parket aanhangig wordt gemaakt, wordt dit verondersteld een **opsporingsonderzoek** te voeren. Het opsporingsonderzoek wordt gedefinieerd als 'het geheel van daden om misdrijven te onderzoeken, de daders en bewijzen ervan op te sporen en de elementen te vergaren die nuttig zijn om de strafvordering uit te oefenen'. Soms is er geen sprake van een opsporingsonderzoek, omdat het parket onmiddellijk afstand doet van vervolging, de zaak onmiddellijk gerechtelijk laat onderzoeken, of de verdachte rechtstreeks naar de rechtbank verwijst (zie verder §§ 4-5). Maar in de meeste gevallen voert het parket wel degelijk een voorbereidend onderzoek, waarin het zelf verschillende daden stelt en weer andere laat uitvoeren door de politie. In geval van betrapping op heterdaad van een wanbedrijf of misdaad mag het parket ook onderzoeksdaden verrichten die normaal aan de onderzoeksrechter zijn voorbehouden. Maar buiten die twee gevallen zijn de bevoegdheden van het parket dus veel beperkter dan die van de onderzoeksrechter.

- De meest klassieke onderzoekstechniek, die het parket altijd mag hanteren, is de **ondervraging** of het **verhoor** van slachtoffers, verdachten en getuigen.

- Indien nodig kan het parket ook iemand van zijn vrijheid beroven. Dat '**oppakken**' kan gebeuren op eigen initiatief of op verzoek van de politie bij betrapting op heterdaad van wanbedrijf of misdad. In geen geval mag deze vrijheidsberoving langer duren dan **24 uur**. Als er ernstige aanwijzingen zijn voor schuld en het om ernstige feiten gaat, kan enkel de onderzoeksrechter een aanhoudingsbevel afleveren voor langere duur en zo iemand in voorlopige hechtenis plaatsen.
- Bij betrapting op heterdaad kan het parket een **huiszoeking** doen, zowel overdag als 's nachts. Een huiszoeking is ook mogelijk op verzoek of met akkoord van de betrokkene: de zogenaamde huiszoeking met toestemming. Zijn deze voorwaarden niet vervuld, dan kan enkel de onderzoeksrechter een huiszoekingsbevel afleveren. Voert het parket een huiszoeking uit zonder dat de wettelijke voorwaarden vervuld zijn, dan is er sprake van huisvredebreuk, wat een misdrijf is.
- Het parket heeft verder beperkte mogelijkheden inzake **telefoonregistratie**. Zo kan het aan een telecommaschappij vragen de identiteit en de nummers van abonnees en gebruikers mee te delen. Bij betrapting op heterdaad van een misdrijf waarvoor de wet het af luisteren toestaat, kan het parket een zogeheten zoller-malicieus uitvoeren. Met die techniek kunnen verdachte telefoonnummers en personen gelokaliseerd worden. Zoller-malicieus is bovendien toegestaan in geval van telefoonterrorisme - hijgtelefoons of herhaalde oproepen zonder gesprek - althans wanneer het slachtoffer daarom verzoekt. Maar een zoller-malicieus die langer dan 24 uur duurt, moet door een onderzoeksrechter worden bevestigd.
- Bij gijzeling of afpersing met geweld of bedreiging kan het parket **telefoongesprekken** ook rechtstreeks **af luisteren**. Ook hier is na 24 uur een bevestiging van de maatregel door de onderzoeksrechter vereist.
- In tegenstelling tot bij een fouillering op het lichaam, is voor een **onderzoek aan het lichaam** (waarbij het 'geslachtelijk schaamtegevoel' kan worden gekwetst) altijd de toestemming van een magistraat nodig (zie reeds Afd. 1, 3, 3.3 over de politie). Het parket kan hier alleen maar toe overgaan voor wie op heterdaad betrapt wordt voor een wanbedrijf of een misdad, voor het meerderjarige slachtoffer hiervan, of wanneer een meerderjarige schriftelijk instemt met zo'n onderzoek in aanwezigheid van een arts.
- In geval van betrapting op heterdaad, kan de procureur des konings verder **deskundigen aanstellen**.
- Bovendien is het parket gemachtigd om **bezwarend materiaal in beslag te nemen**, dat zijn alle elementen die aan de rechtbank opheldering kunnen verschaffen over de gepleegde feiten.
- Het parket zal natuurlijk ook in de mate van het mogelijke **getuigenissen** verzamelen.

Een aantal onderzoeksdaden kan het parket niet zelf verrichten, omdat ze te zwaar ingrijpen in het privé-leven van de betrokkene. Denk aan een autopsie, onderzoeken aan het lichaam (buiten het geval van heterdaad), langlopende telefoonregistraties, het openen van een verzegelde brief, de sluiting van een handelszaak. Voor zulke gevallen bestaat er een procedure die het **minionderzoek** genoemd wordt. Dit laat de procureur des konings toe een beroep te doen op een onderzoeksrechter voor de uitvoering van een specifieke onderzoeksdad, zonder dat er een gerechtelijk onderzoek wordt geopend. Het minionderzoek is evenwel onmogelijk voor de volgende daden: aanhoudingsbevel, af luisteren van telefoons, volledig anonieme getuigenis en huiszoeking. Dringen die maatregelen zich op, dan moet het parket de hele zaak dus toch aan een onderzoeksrechter overmaken.

§ 4: Het einde van het opsporingsonderzoek

Zodra het opsporingsonderzoek beëindigd is, moet het parket beslissen over de gevolgen die het eraan geeft. Twee mogelijkheden: het parket doet afstand van vervolging of het stelt vervolging in en brengt op die manier de strafvordering op gang.

a) Afstand van vervolging

Afstand doen van vervolging kan op verschillende manieren gebeuren.

- Het parket kan beslissen voorlopig afstand van vervolging te doen door het dossier te **seponeren**. Daarvoor kunnen verschillende redenen zijn. Er wordt gesproken van 'technisch sepot' wanneer het niet om een misdrijf gaat (bijvoorbeeld in het geval van een zelfdoding), wanneer de dader compleet spoorloos blijkt, wanneer de schade relatief bescheiden is (zoals bij een fietsdiefstal) of bij verjaring. Het parket kan ook seponeren omdat de feiten geen beleidsprioriteit genieten en de mogelijkheden en middelen van zowel het parket als de rechtbanken beperkt zijn. Tot 2003 was het bezit van cannabis voor eigen gebruik een klassiek voorbeeld van een misdrijf dat werd geseponerd.

Het parket kan de seponering verbinden aan bepaalde voorwaarden. Dit noemt men **pretoriaanse probatie**. Zo kan het de dader verbieden met een bepaalde persoon om te gaan.

Bij seponering kan de benadeelde de zaak nog altijd voor de rechtbank brengen met een rechtstreekse dagvaarding - wanneer het gaat om overtredingen en wanbedrijven - of zelf een gerechtelijk onderzoek lanceren door zich burgerlijke partij te stellen bij de onderzoeksrechter - wanneer het gaat om wanbedrijven of misdaden (zie hoger §2).

- Is de dader bekend, zijn de feiten duidelijk en gaat het om een kleiner misdrijf, dan kan het parket een **minnelijke schikking** voorstellen. Concreet veronderstelt dit een overtreding of wanbedrijf waarvan de straf niet meer bedraagt dan vijf jaar gevangenisstraf, en bovendien mag er geen schade aan derden zijn toegebracht of moet de schade reeds zijn hersteld. Bij een minnelijke schikking betaalt de dader een geldsom, en in ruil ziet het parket definitief af van strafvervolging (de strafvordering 'dooft uit'). Dit is de klassieke procedure die bij overtredingen van de Wegcode wordt gevolgd.
- Sinds 1994 beschikt het parket bovendien over de mogelijkheid om lichte misdrijven af te handelen door **strafbemiddeling**. De zaak komt dan evenmin voor de rechtbank, maar de dader moet wel het slachtoffer vergoeden en in voorkomend geval een therapie of een opleiding volgen. De strafvordering dooft uit wanneer de dader de gestelde voorwaarden behoorlijk heeft vervuld.

De brochure 'Wat is de bemiddeling in strafzaken?' kan worden besteld of gedownload op de site van het ministerie van Justitie: www.just.fgov.be - trefwoord 'Informatie', afdeling 'Publicaties'.

b) Instellen van de vervolging

Het alternatief is dat het parket na het opsporingsonderzoek de vermoedelijke dader van de feiten vervolgt en zo de strafvordering op gang brengt. Vanaf dat moment is een seponering niet meer mogelijk. Het parket kan de strafvordering op verschillende manieren op gang brengen.

- Meent het parket dat de zaak duidelijk is, dan **dagvaardt** het de vermoedelijke dader **rechtstreeks** voor de rechtbank. Overtredingen komen voor de politierechtbank, wanbedrijven voor de correctionele rechtbank. Het parket kan ook rekening houden met verzachtende omstandigheden. Zo kan het wanbedrijven 'contraventionaliseren', wat inhoudt dat ze naar de politierechtbank worden verwezen. Misdaden kunnen 'gecorrectionaliseerd' worden, waardoor ze voor de correctionele rechtbank komen. Onder meer diefstal met geweld kan het parket zo voor de correctionele rechtbank brengen, voor zover het wettelijke verzachtende omstandigheden vindt. Voor niet-correctionaliseerbare misdaden kan het parket nooit rechtstreeks dagvaarden.
- Wanneer iemand wordt aangehouden (wat maximaal 24 uur kan duren) of zich vrijwillig bij de procureur des konings aanbiedt, kan het parket opteren voor een **oproeping bij proces-verbaal**. Deze procedure, die wettelijk is toegestaan voor gecorrectionaliseerde misdaden, wanbedrijven en overtredingen, heeft tot doel de strafprocedure te versnellen. Het parket overhandigt aan de beklaagde, voordat hij wordt vrijgelaten, een oproeping om te verschijnen voor een rechtbank.
- Het parket kan ook kiezen voor een nog snellere procedure, die van de **onmiddellijke verschijning**. Dit 'snelrecht' is bestemd voor personen die in voorlopige hechtenis worden gehouden of die in vrijheid werden gesteld onder de voorwaarden van de wet op de voorlopige hechtenis. Het moet wel gaan om een op heterdaad ontdekt misdrijf of een geval waarvoor binnen de maand alle elementen zijn aangevoerd om het proces ten gronde te voeren. Het parket kan dan bij de onderzoeksrechter een bevel tot aanhouding vorderen met het oog op onmiddellijke verschijning. De onderzoeksrechter hoort de vermoedelijke dader, en verleent al dan niet een aanhoudingsbevel. De vermoedelijke dader moet vanaf dit stadium door een advocaat worden bijgestaan. Vervolgens wordt de persoon berecht tussen de vierde en de zevende dag te rekenen vanaf het afleveren van het aanhoudingsbevel. Het vonnis kan op de dag van de zitting zelf worden uitgesproken. De rechtbank kan ook beslissen de zaak terug te sturen naar de procureur des konings indien zij meent dat er meer onderzoek nodig is. Zij doet dan tegelijkertijd uitspraak over de voorlopige hechtenis van de vermoedelijke dader.
- Ten slotte kan het parket menen dat een grondiger onderzoek nodig is. In dat geval vordert het een onderzoeksrechter en wordt een **gerechtelijk onderzoek** geopend.

§ 5: Het gerechtelijk onderzoek

In enkele gevallen wordt het strafonderzoek geleid door een onderzoeksrechter. Dan wordt gesproken van een gerechtelijk onderzoek. Het gerechtelijk onderzoek wordt gedefinieerd als 'het geheel van daden die tot doel hebben de daders van een misdrijf op te sporen, bewijzen te verzamelen en maatregelen te nemen die rechtscolleges in staat stellen met kennis van zaken uitspraak te doen'.

De onderzoeksrechter is bevoegd om wanbedrijven en misdaden te onderzoeken, evenals overtredingen die te maken hebben met wanbedrijven en misdaden waarvoor hij wordt aangezocht.

Behalve in gevallen van betrapping op heterdaad voor een wanbedrijf of misdaad, kan de onderzoeksrechter geen zaken bij zichzelf aanhangig maken. Zoals we reeds aanstipten, wordt hij op vraag van het **parket** ingeschakeld om complexere zaken uit te diepen waarvoor specifieke ingrijpende maatregelen noodzakelijk zijn. Ook kan hij aan het werk worden gezet door een **slachtoffer** dat zich burgerlijke partij stelt bij hem.

De onderzoeksrechter moet zich daarbij wel aan zijn onderzoeksopdracht houden. Hij mag met andere woorden de grenzen van zijn 'adiëring' of 'saisine' niet te buiten gaan. Stelt hij tijdens zijn onderzoek nieuwe misdrijven vast, dan moet de onderzoeksrechter het parket hiervan op de hoogte brengen en kan hij het om een uitbreiding van zijn onderzoeksopdracht verzoeken. Men zegt dat de onderzoeksrechter de zaak ter

behandeling voorgelegd krijgt *in rem*, dat wil zeggen voor welbepaalde feiten, zij het dat hij die anders kan kwalificeren dan de procureur in zijn vordering van gerechtelijk onderzoek. Hij krijgt de zaak dus niet ter behandeling *in personam*, dit wil zeggen voor die bepaalde personen. Voor de feiten die hij onderzoekt, kan hij met andere woorden elke mededader of medeplichtige die hij ontdekt in verdenking stellen.

Zoals elke rechter is de onderzoeksrechter onafhankelijk en onpartijdig. Onderzoekersrechter worden niet louter geacht het openbaar belang te behartigen zoals de parketmagistraten doen. Wel moeten ze proberen de waarheid te achterhalen. Ze zullen dus zoeken naar alle mogelijke belastende en ontlastende elementen in verband met een verdachte. Hiervoor kunnen zij een reeks onderzoeksdaden stellen, die verder gaan dan wat binnen de eigen mogelijkheden van politie en parket ligt. Net als het parket kunnen ze daarbij een beroep doen op de politie. Precies omdat de dossiers in kwestie ingrijpende onderzoeksmiddelen vergen die kunnen ingaan tegen de fundamentele mensenrechten, wordt er een onderzoeksrechter ingeschakeld.

- Alleen een onderzoeksrechter kan van iemand de aanhouding bevelen van langer dan 24 uur. Om dit te doen, vaardigt hij een **aanhoudingsbevel** uit. Een dergelijke **voorlopige hechtenis** (dit wil zeggen: vooraleer er een veroordeling is door de rechtbank) is enkel mogelijk als er ernstige aanwijzingen bestaan over de schuld, als het gaat om een feit dat strafbaar is met een gevangenisstraf van minstens een jaar, en als de opsluiting absoluut nodig is voor de openbare veiligheid. Deze drie voorwaarden zijn cumulatief toe te passen. Wanneer is een aanhouding 'absoluut nodig voor de openbare veiligheid'? Dat is, althans voor misdrijven met een straf tot vijftien jaar opsluiting, wanneer het risico bestaat dat de verdachte, als hij vrijgelaten wordt, nieuwe misdaden of wanbedrijven zou begaan, op de vlucht zou slaan, bewijzen zou doen verdwijnen of met derden tot een heimelijke verstandhouding zou komen om het opsporen van strafbare feiten te belemmeren.

De voorlopige hechtenis mag niet langer dan vijf dagen duren, tenzij ze bevestigd wordt door de raadkamer (zie verder §6, a). De onderzoeksrechter kan de verdachte altijd vrijlaten, eventueel onder bepaalde voorwaarden. Zo kan de verdachte verplicht worden om zich op geregelde tijdstippen aan te melden bij iemand die daarvoor aangeduid is. Of het wordt hem verboden om met bepaalde personen om te gaan. Vrijlating is ook mogelijk op borgtocht. Wie in voorlopige hechtenis zit, kan soms op discreet worden geplaatst, wat inhoudt dat hij volledig van de buitenwereld afgezonderd wordt en met niemand contact mag hebben, behalve met zijn advocaat. Deze 'totale afzondering' mag niet langer dan drie dagen duren.

- Wil een onderzoeksrechter iemand (een getuige die weigert voor te komen of een verdachte waarover serieuze vermoedens van schuld bestaan) oproepen, dan kan de rechter een **bevel tot medebrenging** afleveren, dat hem toelaat deze persoon aan te houden, desnoods met geweld. Een dergelijke aanhouding kan niet langer dan 24 uur duren, tenzij de onderzoeksrechter intussen een aanhoudingsbevel heeft uitgeschreven.
- **Huiszoekingen** vallen in principe onder de bevoegdheid van de onderzoeksrechter (los van betraptingen op heterdaad van wanbedrijven of misdaden waarvoor ook het parket tot huiszoeking kan overgaan). Een huiszoeking kan uitsluitend overdag worden uitgevoerd, dit wil zeggen tussen 5 uur 's ochtends en 21 uur 's avonds, behalve in het geval van betrapting op heterdaad van een wanbedrijf of misdaad of als de betrokkene zijn toestemming geeft. (De wet vermeldt ook nog enkele andere limitatief opgesomde uitzonderingen). Overigens kan ook de politierechtbank sommige huiszoekingen bevelen, met name in het kader van de strijd tegen de sociale fraude (zwartwerk onder meer) en de fiscale fraude (BTW-fraude).
- De onderzoeksrechter beschikt over enkele bevoegdheden op het vlak van **telefoonregistratie en -afluistering en het onderscheppen van telecommunicatie in het algemeen**. Behoudens uitzonderingen, kan hij de zoller-malicieux gebruiken gedurende maximaal twee maanden. Telefoongesprekken afluisteren en opnemen is mogelijk bij ernstige verdenkingen van zware criminaliteit. Het afluisteren kan in principe één maand duren, maar de onderzoeksrechter kan dit

maandelijks verlengen tot zes maanden in het totaal.

- De onderzoeksrechter kan opdracht geven tot een **onderzoek aan het lichaam**.
- Hij is verder gemachtigd om **bezwarend materiaal in beslag te nemen** (zie verder in deze Afd. 3, 3, 3.1., §2).
- De onderzoeksrechter tracht ook **getuigenissen** te verzamelen. Typisch voor een onderzoeksrechter is dat hij zowel getuigen à charge (of ten laste) als getuigen à décharge (of ten ontlaste) opspoor. Getuigen ten laste leggen verklaringen af in het nadeel van de verdachte, getuigen ten ontlaste doen dat in hun voordeel.
- Hij kan daarnaast overgaan tot de **aanstelling van deskundigen**.
- Ten slotte kan de onderzoeksrechter een **reconstructie van de feiten** doorvoeren.

§ 6: De onderzoeksgerechten: raadkamer en kamer van inbeschuldigingstelling

a) Rol van de onderzoeksgerechten tijdens de fase van het gerechtelijk onderzoek

Een gerechtelijk onderzoek kan zware gevolgen hebben, en daarom wordt dit niet enkel aan een onderzoeksrechter toevertrouwd maar wordt deze ook nog eens begeleid en gecontroleerd door **onderzoeksgerechten**. In eerste aanleg is dat de **raadkamer** en op het niveau van het hof van beroep de **kamer van inbeschuldigingstelling**.

De raadkamer bestaat uit één rechter, de kamer van inbeschuldigingstelling uit drie raadsheren.

Wanneer het gerechtelijk onderzoek nog loopt, **begeleiden** deze kamers **de onderzoeksrechter door toe te zien op zijn werkzaamheden**. Zo moet de raadkamer de voorlopige hechtenis binnen vijf dagen na aanhouding door de onderzoeksrechter bevestigen. De raadkamer zal om de maand beslissen over een verdere verlenging van de voorlopige hechtenis. Hoger beroep hiertegen is mogelijk bij de kamer van inbeschuldigingstelling. Ook wanneer een onderzoeksrechter weigert een door het parket of de partijen gevraagde onderzoeksdaad te verrichten, kunnen zij hiertegen hoger beroep aantekenen bij de kamer van inbeschuldigingstelling. Net zo beoordeelt de kamer van inbeschuldigingstelling het hoger beroep van particulieren tegen een onderzoeksrechter, wanneer die weigert hen inzage te geven in het strafdossier of een inbeslagneming op te heffen.

De kamer van inbeschuldigingstelling houdt verder ambtshalve toezicht op het verloop van de onderzoeken, en kan maatregelen nemen als een gerechtelijk onderzoek langer dan een jaar duurt. Ook is de kamer van inbeschuldigingstelling bevoegd om een dossier te 'zuiveren van elke onregelmatigheid', zodat het tijdens het eigenlijke strafproces niet meer tot een vrijspraak om procedurerechten kan komen.

b) Rol van de onderzoeksgerechten op het einde van het gerechtelijk onderzoek

De tweede taak van de onderzoeksgerechten, eerst de raadkamer en in hoger beroep de kamer van inbeschuldigingstelling, bestaat erin te **beslissen welke gevolgen aan het gerechtelijk onderzoek moeten worden gegeven** op basis van het onderzoeksresultaat van de onderzoeksrechter en de eindvordering die de procureur des konings opstelt.

Wanneer de onderzoeksrechter zijn onderzoek afsluit, zendt hij het strafdossier naar de procureur des

konings, die ofwel een aanvullend onderzoek vordert, ofwel een eindvordering formuleert. Zodra het parket zijn eindvordering geformuleerd heeft, krijgen de partijen inzage in het dossier. In tegenstelling tot in de fase van het gerechtelijk onderzoek, moeten zij dus niet meer de toestemming van de onderzoeksrechter vragen. Het feit dat er geen recht is op automatische toegang tot het strafdossier vóór het afsluiten van het gerechtelijk onderzoek, wordt wel eens betreurd.

Wanneer zij het dossier hebben geraadpleegd, kunnen de burgerlijke partij en de inverdenkinggestelde nog bijkomende onderzoeksdaden vorderen. Na advies van de procureur des konings, kan de onderzoeksrechter dat verzoek inwilligen of weigeren. Tegen een weigering is hoger beroep mogelijk bij de kamer van inbeschuldigingstelling.

Eens het gerechtelijk onderzoek helemaal afgesloten is, wordt de raadkamer door het parket betrokken bij de regeling van rechtspleging.

Tijdens de zitting in de raadkamer brengt de onderzoeksrechter verslag uit van zijn werkzaamheden en formuleert de procureur des konings zijn vordering: hij kan verwijzing naar de bevoegde rechtbank vragen of een buitenvervolginstelling, maar ook de internering van de inverdenkinggestelde of de opschorting van de uitspraak. Vervolgens pleiten de burgerlijke partij en de inverdenkinggestelde met hun raadslieden.

De raadkamer heeft voor de regeling van rechtspleging verschillende mogelijkheden.

- Ze kan vaststellen dat het onderzoek niet 'in staat' is. Dan keert het dossier terug naar de procureur des konings die bijkomende vorderingen zal formuleren aan de onderzoeksrechter. Officieel spreekt men van een **beschikking van opschorten recht te doen**.
- Als de raadkamer oordeelt dat het feit niet of niet meer strafbaar is, of als er geen voldoende bewijzen zijn tegen de inverdenkinggestelde, dan neemt ze een **beschikking tot buitenvervolginstelling**. De zaak kan echter later nog worden heropend.
- Oordeelt de raadkamer daarentegen dat er wel voldoende bezwarende elementen zijn, dan neemt ze een **beschikking tot verwijzing**. Ze verwijst de inverdenkinggestelde naar de rechtbank voor een precieze tenlastelegging, eventueel met handhaving van de hechtenis of met bepaalde opgelegde voorwaarden. Overtredingen worden gevonnist door de politierechtbank, wanbedrijven door de correctionele rechtbank. Er kan overigens wel rekening worden gehouden met verzachtende omstandigheden. Zo kunnen wanbedrijven 'gecontraventionaliseerd' worden, wat inhoudt dat ze naar de politierechtbank doorverwezen worden, en misdaden 'gecorrectionaliseerd' en dus doorverwezen naar de correctionele rechtbank.
- Oordeelt de raadkamer dat het gaat om een niet-correctionaliseerbare misdaad, die dus onder de bevoegdheid van het assisenhof valt, dan start zij de procedure van **inbeschuldigingstelling op**. Zij beveelt dan de overbrenging van de stukken door de procureur des konings naar de procureur-generaal bij het hof van beroep, opdat hij de zaak aanhangig maakt bij de kamer van inbeschuldigingstelling, die de zaak al dan niet naar het hof van assisen zal verwijzen. De beslissingen van de kamer van inbeschuldigingstelling zijn **arresten** (arrest van buitenvervolginstelling, verwijzingsarrest, enz.). Dit kan gepaard gaan met een aanhoudingsbevel (beschikking tot gevangenneming van de beschuldigde).

Het openbaar ministerie en de burgerlijke partijen kunnen tegen elke beschikking van de raadkamer hoger beroep aantekenen bij de kamer van inbeschuldigingstelling. De inverdenkinggestelde kan weliswaar slechts in een beperkt aantal gevallen hoger beroep aantekenen tegen een verwijzingsbeschikking.

In twee gevallen kunnen de raadkamer en de kamer van inbeschuldigingstelling ten gronde uitspraak doen, dit wil zeggen zoals een vonnisgerecht beslissen over de schuld van de beklaagde. Dat is om te beginnen bij de internering van ontoerekeningsvatbare daders. En verder kunnen ze reeds in het stadium van de regeling van de rechtspleging een opschorting van de uitspraak van de veroordeling uitspreken. Dat laatste zal het geval zijn wanneer de onderzoeksrechter meent dat de openbaarheid van de debatten de beklaagde extra

nadeel zal berokkenen of zijn reclassering in gevaar kan brengen. Als de opschorting uitgesproken is, wordt de inverdenkinggestelde veroordeeld tot de kosten en doet de raadkamer indien nodig uitspraak over de burgerlijke vordering.

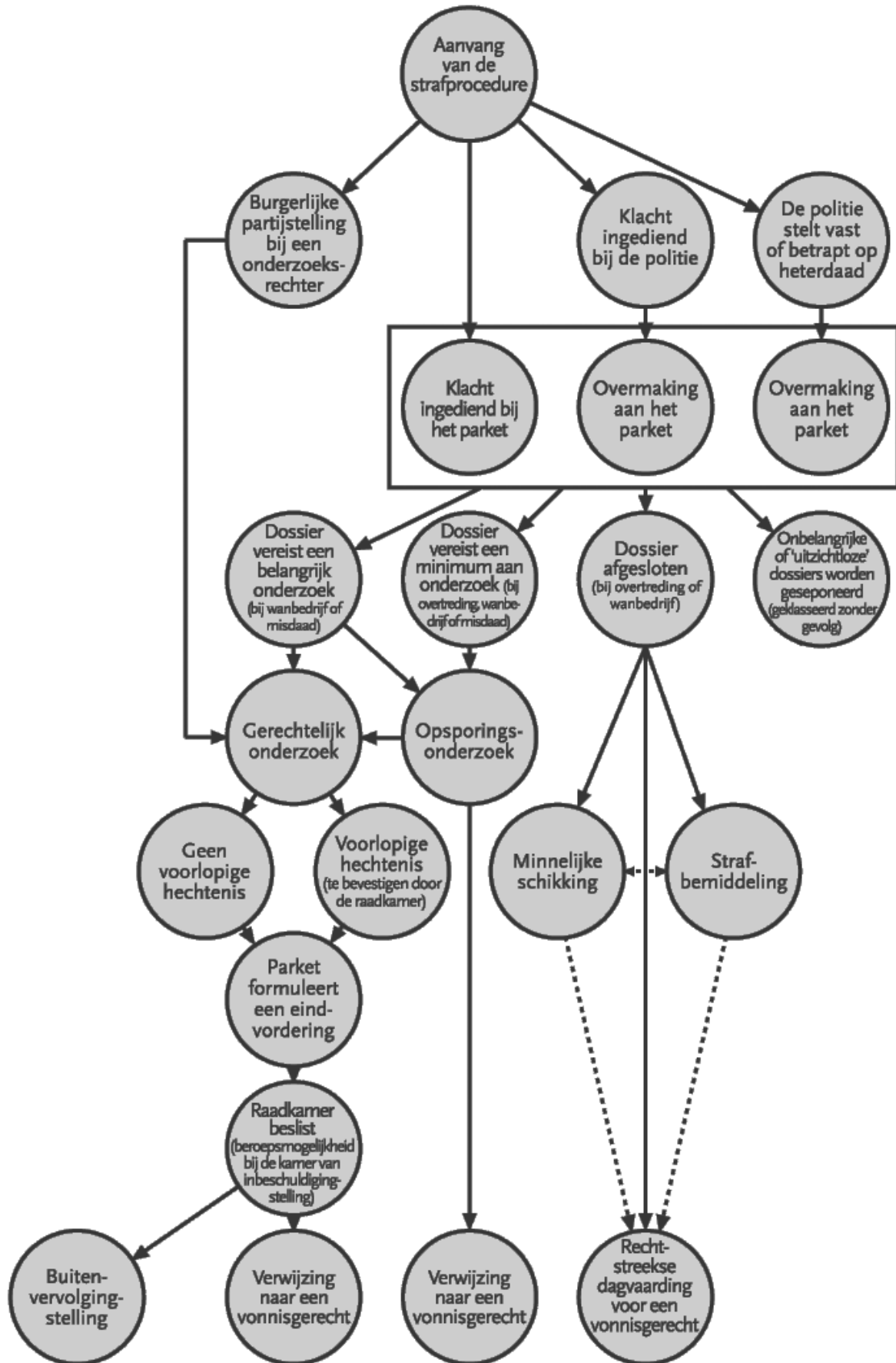
Niet te verwarren

SEPONERING EN BUITENVERVOLGINGSTELLING

Seponering is een beslissing van het parket. Zodra een zaak bij het parket aanhangig is gemaakt of na het opsporingsonderzoek, meent het om verschillende redenen dat er geen reden is om een vervolging te beginnen tegen de vermoedelijke dader van de feiten.

Wanneer de zaak gerechtelijk werd onderzocht, kan de raadkamer een beschikking van **buitenvervolginstelling** formuleren indien hij meent dat de tenlasteleggingen tegen de vermoedelijke dader ontoereikend zijn of indien de feiten niet of niet meer strafbaar zijn. Tegen die beschikking is weliswaar hoger beroep mogelijk.

§ 7: Overzichtsschema van het strafonderzoek

2.2. Het strafproces

§ 1: Het begin van het strafproces

We hadden het al over de verschillende manieren waarop een strafrechtbank kan ingeschakeld worden.

Zo kan het parket de verdachte rechtstreeks dagvaarden, wanneer het meent de dader en de precieze feiten te kennen. Ook een belanghebbende burgerlijke partij kan de vermoedelijke dader rechtstreeks dagvaarden voor een politierechtbank of een correctionele rechtbank, met name wanneer het parket het dossier heeft geseponeerd. In die twee gevallen wordt de dagvaarding aan de verdachte betekend door een gerechtsdeurwaardersexploot, en dit een zekere tijd voor de openbare zitting teneinde hem toe te laten zijn verdediging voor te bereiden. Is de zaak door een onderzoeksrechter grondig onderzocht en zijn er voldoende bezwarende elementen gevonden, dan wordt ze door de raadkamer naar de rechtbank verwezen. Het parket moet die verwijzingsbeslissing dan nog uitvoeren door de verdachte te dagvaarden voor de strafrechtbank - dagvaarding die de dag, het uur en de plaats van de aanvang van het proces aangeeft.

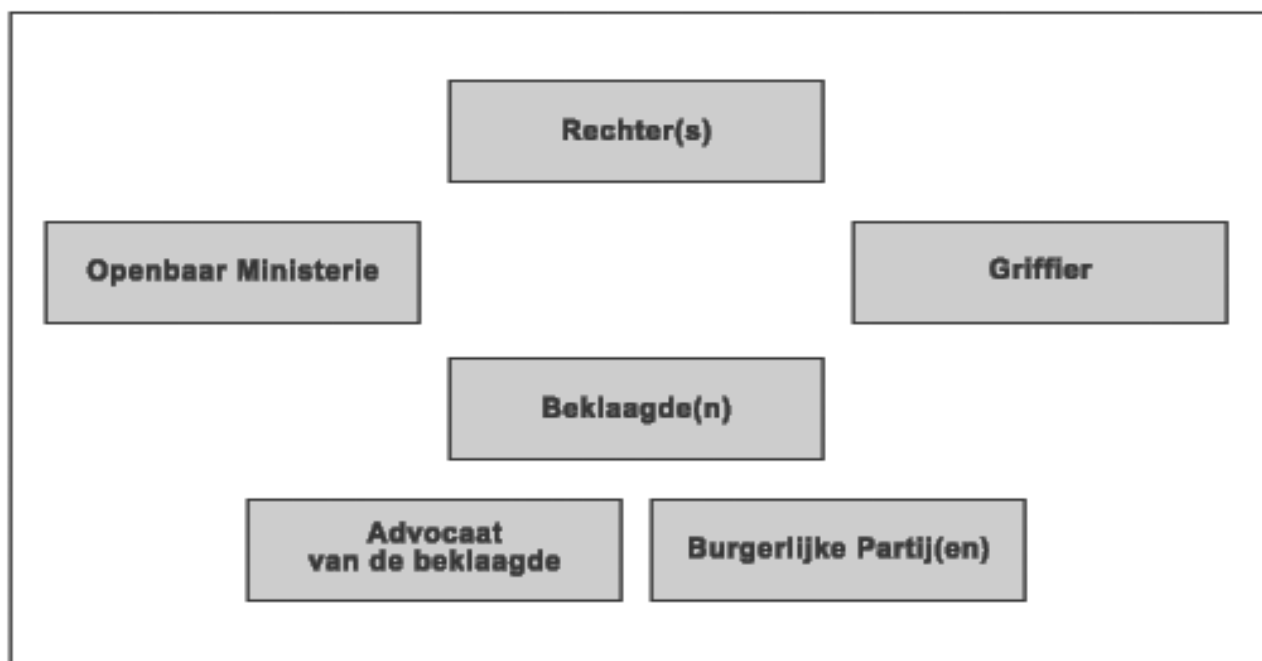
§ 2: Het verloop van het strafproces

Een groot verschil tussen het strafrecht en het burgerlijk recht is de systematische aanwezigheid van een **parket**magistraat op een strafproces. In burgerlijke processen is het parket nog maar zelden aanwezig. In strafzaken heeft het parket gewaakt over het goede verloop van het onderzoek en brengt het hierover op het proces verslag uit. Nog tijdens het proces moet het parket 'vorderen', dit wil zeggen dat het zijn mening geeft over de schuld van de verdachte en over de aan hem op te leggen straf of de maatregel die moet worden genomen.

Tegenover het parket staat de **beklaagde**, die op een assisenproces de **beschuldigde** wordt genoemd. Hij kan, al dan niet met behulp van een advocaat, met alle mogelijke middelen zijn onschuld bepleiten. Een fundamenteel principe van de rechtsstaat is evenwel het vermoeden van onschuld: het is aan het openbaar ministerie om de schuld van de beklaagde aan te tonen; het komt met andere woorden niet aan de beklaagde toe om zijn eigen onschuld te bewijzen. Erkent de beklaagde de feiten (legt hij bekentenissen af), dan kan hij altijd nog verzachtende omstandigheden inroepen, die invloed kunnen hebben op de zwaarte van de straf.

Vaak zijn ook de **slachtoffers** aanwezig op een strafproces als **burgerlijke partij**, om een schadevergoeding te krijgen. Men kan zich burgerlijke partij stellen bij de strafrechtbank zolang het proces in eerste aanleg niet afgesloten is. Slachtoffers kunnen hun schadeclaim ook indienen bij een burgerlijke rechtbank. De burgerlijke rechter zal dan moeten wachten tot de strafrechter uitspraak heeft gedaan. Een oud adagium vat het samen als volgt: 'le pénal/le criminel tient le civil en état'.

In een **ander strafproces dan een assisenproces** ondervraagt de rechtbank de beklaagde en hoort ze de eventuele getuigen of deskundigen. Dit noemt men het onderzoek ter zitting. Vervolgens legt de burgerlijke partij haar vordering voor, vordert het openbaar ministerie en houdt de verdediging van de beklaagde haar pleidooi. Aan het einde van de debatten beraadslagen de rechters onder elkaar (tenzij het om een alleenzetelende rechter gaat natuurlijk). Vervolgens spreekt de voorzitter de beslissing uit in openbare terechtzitting, hetzij direct na de sluiting van de debatten, hetzij op een latere terechtzitting waarvan de datum bekend wordt gemaakt door de voorzitter. In dat laatste geval wordt gezegd dat de rechtbank de zaak in beraad houdt.

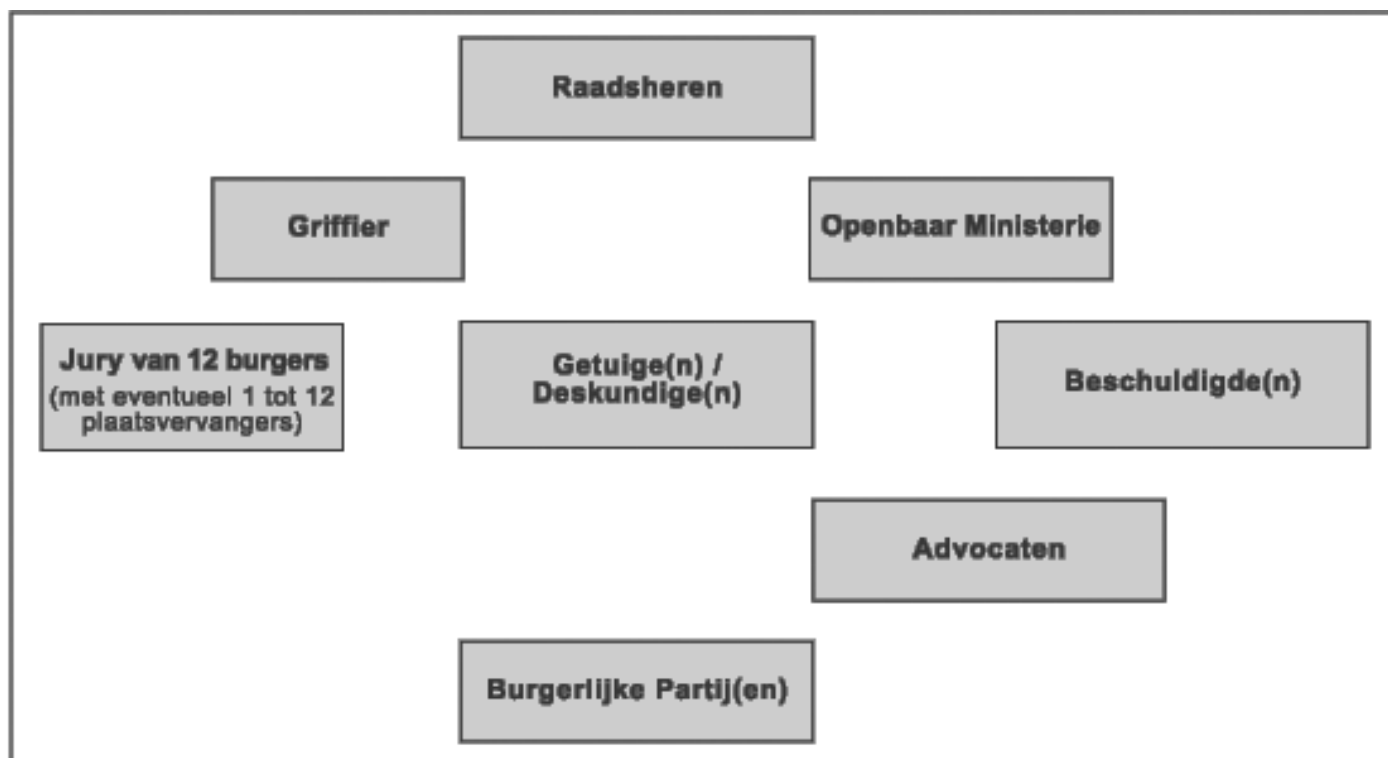
Een **assisenproces** verloopt anders, aangezien daar een volksjury - en niet beroepsrechters - zich uitspreekt over de schuld of de onschuld van de beschuldigde (zie Afd. 2, 2, 2.3.).

Het proces begint met de voorlezing van de akte van beschuldiging, een soort samenvatting van het onderzoek. Tijdens de zittingen wordt een overzicht gegeven van de daden van het gerechtelijk onderzoek. De getuigen, de onderzoekers en de deskundigen worden gehoord. Deze verhoren moeten de gezworenen, die geen voorafgaande kennis hebben van het dossier, in staat stellen zich een mening te vormen. De beschuldigde wordt ook gehoord. Vervolgens pleiten de advocaten van de burgerlijke partij, vordert het parket en krijgen de advocaten van de beschuldigde het woord. De beschuldigde krijgt steeds het laatste woord.

Aan het eind van het proces vergadert de jury los van de beroepsrechters, en beslist ze schriftelijk en in een geheime stemming over de (on)schuld van de beschuldigde. De jury doet uitspraak bij meerderheid. Als de beschuldigde slechts bij gewone meerderheid van de helft plus één schuldig wordt verklaard, gaan ook de beroepsrechters beraadslagen over de schuldvraag. Sluiten zij zich aan bij de meerderheid, dan volgt een veroordeling; in het andere geval wordt de beschuldigde vrijgesproken. Ook bij staking van stemmen (zes tegen zes) volgt vrijspraak. Niet onbelangrijk, ook al wordt het zelden toegepast, is dat de drie beroepsrechters een jurybeslissing van schuldigverklaring kunnen verwerpen wanneer ze unaniem van oordeel zijn dat de jury zich vergist. In dat geval wordt de jury ontbonden en wordt de zaak later opnieuw behandeld voor een andere jury.

Wordt de beschuldigde schuldig bevonden, dan beraadt de jury zich samen met de beroepsrechters over de straf. Er wordt gestemd tot er een meerderheid onder de vijftien stemmen is bereikt.

Ter herinnering, tegen een arrest van het hof van assisen kan geen hoger beroep worden ingesteld. Alleen een voorziening in cassatie is mogelijk wegens procedurefouten of slechte toepassing of uitlegging van de wet.

§ 3: Het einde van het strafproces

Een strafrechtcollege kan aan het einde van een proces tot verschillende soorten uitspraken komen.

Wordt de beklagde of de beschuldigde onschuldig bevonden, dan volgt **vrijspraak**.

Acht de rechtbank de schuld bewezen, dan kan de beklagde of de beschuldigde worden **veroordeeld** tot een **geldboete** en/of een **gevangenisstraf**. Bij een gevangenisstraf wordt de duur van de straf verminderd met de duur van de eventuele voorhechtenis.

De rechters kunnen behalve een gevangenisstraf of een geldboete ook een **alternatieve straf** uitspreken. Het gaat dan om een **werkstraf**, ook wel **gemeenschapsdienst** genoemd, die neerkomt op de uitvoering van een werk van algemeen belang met een duurtijd van minstens 20 en hoogstens 300 uur. De mogelijkheid om een gemeenschapsdienst als hoofdstraf op te leggen, bestaat enkel voor correctionele zaken en politiezaken. Een werkstraf kan nooit als hoofdstraf uitgesproken worden voor zedenfeiten of moord. De veroordeelde die een werkstraf moet uitvoeren, wordt gevolgd door een justitieassistent. De uitvoering van de veroordeling wordt gecontroleerd door de probatiecommissie. De rechter die een werkstraf uitspreekt, bepaalt tezelfdertijd een gevangenisstraf of een geldboete, die kan worden toegepast als de werkstraf niet wordt uitgevoerd binnen een termijn van een jaar (dit vanaf het moment dat de veroordeling niet meer vatbaar is voor beroep).

Er kunnen ook altijd **bijkomende straffen** worden opgelegd: verbeurdverklaring, intrekking van het rijbewijs, de ontzetting uit bepaalde rechten - zoals het recht om verkozen te worden of een openbaar ambt uit te oefenen - of terbeschikkingstelling van de regering (met name voor recidivisten).

De rechtbank - het hof van assisen uitgezonderd - kan beslissen tot de **opschorting van de uitspraak** van

de veroordeling. Het betreft een strafmodaliteit. De tenlastelegging is bewezen en de dader wordt schuldig bevonden, maar de rechter spreekt geen beslissing tot veroordeling uit. Er wordt dus geen straf uitgesproken die de verdachte moet uitvoeren. De uitspraak van de straf wordt opgeschort gedurende een periode - de **proeftijd** - van minstens één tot maximum vijf jaar. Als de betrokkene in die periode een misdrijf begaat (met tot gevolg een veroordeling tot een criminele straf of een gevangenisstraf van ten minste een maand) kan de opschorting herroepen worden. Wordt de opschorting niet herroepen, dan komt op het einde van de proeftijd definitief een einde aan de vervolging. Het strafblad blijft dus blanco. De opschorting van uitspraak heeft tot doel de nadelen in te perken die inherent zijn aan veroordeling (desocialisatie, stigmatisatie, enzomeer). Met de techniek beoogt men, anders gezegd, daders tot een verbetering van hun gedrag en een reïntegratie in de samenleving te stimuleren. Deze maatregel wordt vooral uitgesproken in het geval van lichte feiten en bij een eerste veroordeling.

Nog een andere techniek om een dader tot beter gedrag te stimuleren, is de **veroordeling met uitstel**. De rechter veroordeelt wel, maar beveelt dat de uitvoering van de veroordeling wordt uitgesteld. Bij uitstel - en dat is een verschil met opschorting - verschijnt de veroordeling op het strafblad. Het uitstel van uitvoering kan voor het geheel of een gedeelte van de straf gebeuren. Er wordt ook telkens een proefperiode bepaald, van minstens één jaar en maximum vijf jaar. Als de dader in de proefperiode een misdrijf van een zekere ernst begaat, wordt het uitstel ingetrokken en moet hij of zij de straf alsnog ondergaan. Wordt het uitstel niet herroepen, dan komt er een einde aan de rechtsvervolging. De uitgesproken straf kan dan niet meer worden uitgevoerd. Uitstel is niet mogelijk voor een gevangenisstraf van langer dan vijf jaar. Bovendien kan uitstel niet worden toegekend aan personen die in het verleden werden veroordeeld tot een criminele straf of tot een gevangenisstraf van meer dan 12 maanden.

Opschorting en uitstel kunnen **gewoon of onder bepaalde voorwaarden** worden toegekend. In het laatste geval, verbindt de begunstigde zich ertoe om de opgelegde voorwaarden tijdens de proeftijd na te komen. Hij wordt begeleid door een probatieassistent of justitieassistent. De uitvoering van de probatievoorwaarden wordt gecontroleerd door een probatiecommissie die ingesteld wordt bij elke rechtbank van eerste aanleg. Ze komt bijeen in het justitiehuis. Respecteert de begunstigde de voorwaarden niet, dan wordt het uitstel of de opschorting herroepen. Probatiemaatregelen kunnen bestaan uit een dienstverlening van maximum 240 uren, het volgen van een bepaalde vorming, het zoeken van werk, het volgen van een ontwenningkuur, het mijden van contact met bepaalde personen, enzovoort.

Niet te verwarren

OPSCHORTING VAN UITSPRAAK EN UITSTEL

Bij **opschorting van uitspraak** acht de rechtbank de feiten bewezen, maar spreekt zij geen straf uit. Het strafblad van de beklaagde blijft dus leeg. De beslissing tot het opschorten van de uitspraak van straf gaat gepaard met een proeftijd van een tot vijf jaar.

Wanneer de straf daadwerkelijk wordt uitgesproken, kan zij het voorwerp uitmaken van volledig of gedeeltelijk **uitstel**. Dan wordt de uitvoering van (het geheel of dat gedeelte van) de straf opgeschort. De proeftijd, die ook hier een tot vijf jaar belooft, wordt in het vonnis gepreciseerd. Een straf met uitstel wordt wel op het strafblad genoteerd.

De rechtbank kan **probatiemaatregelen** opleggen aan de beklaagde die geniet van een opschorting van uitspraak of een uitstel. Een probatiecommissie controleert het respecteren van deze voorwaarden tijdens de proeftijd.

De brochure 'Wat is probatieopschorting en wat is probatieuitstel?' kan worden besteld of gedownload op de site van het ministerie van Justitie: www.just.fgov.be - trefwoord 'Informatie', afdeling 'Publicaties'.

De dader van een misdrijf kan ook als **ontoerekeningsvatbaar** worden beschouwd. In dat geval beslist de rechtbank tot zijn **internering**. Dat is geen straf in formele zin, maar wel een beveiligingsmaatregel. De opsluiting voor onbepaalde duur heeft plaats in een instelling die daarvoor speciaal ingericht is. De geïnterneerde verschijnt om de zes maanden voor de **Commissie ter Bescherming van de Maatschappij**. Die kan hem of haar voorlopig of definitief vrijlaten, naargelang van de verbetering van de mentale toestand en de sociale wederaanpassing van de geïnterneerde.

Nog goed om weten

GEMEENSCHAPSDIENST

De gemeenschapsdienst is een maatregel die verschillende vormen kan aannemen.

- Ze kan worden opgelegd als autonome **hoofdstraf** ter vervanging van een geldboete of een gevangenisstraf. De schuld van de beklaagde is in dit geval tijdens een proces bewezen. We spreken dan van een **alternatieve straf**.
- Het kan een **probatie maatregel** zijn die wordt opgelegd als een opschorting van de uitspraak of een uitstel, zijnde twee strafmodaliteiten. Ook hier is de schuld van de beklaagde vooraf tijdens een proces vastgesteld.
- Tot 1 mei 2004 kon het ook nog gaan om een **alternatieve strafmaatregel** voorgesteld door het parket als strafbemiddeling (waardoor men een proces vermeed) (zie hoger, Afd. 3, 2, 2.1, §4). Sindsdien kan strafbemiddeling dus niet meer gekoppeld worden aan een werk van algemeen nut.

§ 4: Beroepsmiddelen

De procespartijen hebben, naargelang van het geval, de mogelijkheid om verzet of hoger beroep aan te tekenen of in cassatie te gaan tegen een uitspraak van een rechtbank. In strafzaken heeft men daarvoor slechts vijftien dagen tijd. Gaat alleen de veroordeelde in beroep, dan kan de straf nooit zwaarder zijn dan in eerste aanleg; de situatie van de appellant kan met andere woorden nooit worden verergerd door zijn beroep alleen. Doorgaans zal het parket echter 'volgen' wanneer de veroordeelde hoger beroep aantekent, en dan kan de straf wel nog zwaarder worden. Een burgerlijke partij kan enkel hoger beroep aantekenen tegen de beschikking van de rechtbank over de schadevergoeding, niet tegen de straf die de rechter aan de veroordeelde heeft opgelegd. Wel kan ze hoger beroep aantekenen tegen een vrijspraak, aangezien zo'n uitspraak ook haar burgerrechtelijke belangen schaadt.

§ 5: Gevolgen van een gevangenisstraf

Wie definitief tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf veroordeeld is, dus zonder uitstel, zal van het openbaar ministerie een **gevangenisbrief** ontvangen met de oproep zich op een bepaalde datum in een

specifieke strafinstelling aan te melden. Gaat de veroordeelde daar niet op in, dan zal het openbaar ministerie een bevel tot vattig afleveren, dat de aanhouding van de verdachte door de openbare macht toelaat. Het is natuurlijk ook mogelijk dat de veroordeelde zich al in voorlopige hechtenis bevindt. De duur van de straf wordt dan verminderd met de duur van de voorhechtenis.

Gezien de nijpende overbevolking van de gevangenen, heeft de minister van Justitie aan het openbaar ministerie gevraagd om gevangenisstraffen van hoogstens vier maanden niet uit te voeren. De ministeriële omzendbrief in kwestie vermeldt wel enkele uitzonderingen.

§ 6: Voorwaardelijke invrijheidstelling

De veroordeelde die een gevangenisstraf uitzit, kan na een zekere tijd vragen om zijn **voorwaardelijke invrijheidstelling**. Het huidige systeem van voorwaardelijke invrijheidstelling dateert van 1998 en is een uitloper van de affaire-Dutroux. Het oude systeem ging terug op een wet van 31 mei 1888, de 'wet-Lejeune'. Marc Dutroux werd in 1992 nog volgens die oude wet vrijgelaten. De wet-Lejeune is dan vervangen door de wet van 5 maart 1998 die een betere controle van het systeem toelaat, met name door de slachtoffers.

Een **Commissie van Voorwaardelijke Invrijheidstelling** is ingesteld in het rechtsgebied van elk hof van beroep. In het rechtsgebied van het hof van beroep van Brussel is er een Franstalige en een Nederlandstalige commissie. De commissie neemt kennis van het voorstel tot voorwaardelijke invrijheidstelling door de strafinrichting. Een voorwaardelijke invrijheidstelling kan volgens de wet van 5 maart 1998 alleen worden verleend, als tegelijk wordt voldaan aan de volgende voorwaarden:

- *'de veroordeelde tot één of meer vrijheidsbenemende straffen moet:*
 - *a) hetzij één derde van deze straffen hebben ondergaan, voor zover de duur van het reeds ondergane gedeelte van de straffen meer dan drie maanden bedraagt;*
 - *b) hetzij, indien in het vonnis of in het arrest van veroordeling is vastgesteld dat de veroordeelde zich in staat van wettelijke herhaling bevond, twee derden van die straffen hebben ondergaan zonder dat de duur van de reeds ondergane straffen meer dan veertien jaar bedraagt en voor zover de duur van het reeds ondergane gedeelte van de straffen meer dan zes maanden bedraagt;*
 - *c) hetzij, in geval van een veroordeling tot een levenslange vrijheidsbenemende straf, tien jaar van deze straf hebben ondergaan, of, indien in het arrest van dergelijke veroordeling is vastgesteld dat de veroordeelde zich in staat van wettelijke herhaling bevond, veertien jaar;*
- *de veroordeelde moet een reclasseringsplan kunnen voorleggen waaruit zijn bereidheid en inspanning tot reïntegratie in de samenleving blijkt; voor het opstellen van het reclasseringsplan wordt de veroordeelde bijgestaan door de bevoegde diensten;*
- *er mogen geen contra-indicaties bestaan die een ernstig risico inhouden voor de maatschappij of die een hindernis vormen om de voorwaarden voor de sociale reïntegratie van de veroordeelde te vervullen. Deze tegenaanwijzingen hebben betrekking op:*
 - *a) de mogelijkheid tot reclassering van de veroordeelde;*
 - *b) de persoonlijkheid van de veroordeelde;*
 - *c) het gedrag van de veroordeelde tijdens de detentie;*

- d) *het risico op het plegen van nieuwe strafbare feiten;*
- e) *de houding van de veroordeelde tegenover de slachtoffers van de strafbare feiten waarvoor hij werd veroordeeld.'*

De veroordeelde wordt onderworpen aan een **maatschappelijk toezicht**, dat wordt uitgeoefend door de diensten van de **justitiehuizen**. Zij staan in voor de controle op de naleving van de opgelegde voorwaarden, en moeten tevens de nodige begeleiding en steun verstrekken met het oog op de sociale reïntegratie. In geval van herroeping van de voorwaardelijke invrijheidstelling, wordt de veroordeelde onmiddellijk opnieuw opgesloten om het nog overblijvende deel van zijn straf te ondergaan. Volgens dezelfde wet van 5 maart 1998, kan de voorwaardelijke invrijheidstelling door de commissie herroepen worden in de volgende gevallen:

- *'wanneer gedurende de proeftijd de betrokkene beschuldigd is van nieuwe strafbare feiten of wanneer specifieke voorwaarden die bepaald waren in de beslissing van de commissie die de voorwaardelijke invrijheidstelling heeft toegestaan, niet zijn nageleefd;*
- *wanneer is vastgesteld in een vorige veroordeling in kracht van gewijsde dat degene die voorwaardelijk in vrijheid werd gesteld, een misdaad of een wanbedrijf begaan heeft voor de einddatum van de proeftijd;*
- *wanneer de commissie van oordeel is dat de veroordeelde de fysieke integriteit van derden ernstig in gevaar brengt en dat geen enkele andere adequate maatregel kan worden genomen.'*

Infofiche

JUSTITIEHUIZEN

In elk gerechtelijk arrondissement is er sinds enkele jaren een **justitiehuis** opgericht. De bedoeling is de drempel van het gerecht voor de burger te verlagen. De justitiehuizen worden beheerd door **justitieassistenten**. Ze vervullen diverse taken, zoals de eerstelijnsopvang van rechtzoekenden en hun doorverwijzing naar de juiste instanties. De justitiehuizen moeten bijzondere aandacht schenken aan de slachtoffers van misdrijven. In burgerlijke zaken kan de justitieassistent sociale onderzoeken verrichten op verzoek van een magistraat. In strafzaken begeleiden de justitiehuizen ook nog de personen die onderworpen zijn aan bepaalde voorwaarden van strafbemiddeling, uitstel of opschorting van uitspraak, werkstraf of voorwaardelijke invrijheidstelling.

Voor meer informatie over de Justitiehuizen zie de site van het Ministerie van Justitie www.just.fgov.be - trefwoord 'Informatie', afdeling 'Justitie van A tot Z'.

§ 7: Strafblad

Wat kunnen de gevolgen van een strafproces zijn voor het **strafblad** van een schuldige ?

Bij **opschorting van de uitspraak** acht de rechter de feiten bewezen, maar spreekt hij geen veroordeling uit.

Het strafblad blijft dan ook leeg, althans tot de opschorting eventueel herroepen wordt.

Zodra er een straf uitgesproken wordt - en dat is ook het geval bij **uitstel** - komt die op het strafblad van de veroordeelde.

Gaat het om een geldboete of een gevangenisstraf van hoogstens zes maanden uitgesproken door de politierechtbank of de correctionele rechtbank, dan wordt de straf na drie jaar automatisch van het strafblad **gewist**.

Wie veroordeeld is voor een wanbedrijf of misdaad, kan na verloop van tijd **eerherstel** krijgen. De vraag wordt gericht aan de procureur des konings, en de kamer van inbeschuldigingstelling beslist. In voorkomend geval krijgt de (ex-)veroordeelde opnieuw een leeg strafblad.

Een veroordeelde kan ook een verzoek om **genade** indienen bij de koning. Die kan de strafuitvoering geheel of gedeeltelijk kwijtschelden. De koning beslist hiertoe op voorstel van de minister van Justitie. Bij genade blijft de veroordeling wel op het strafblad staan.

Tot slot bestaat de mogelijkheid van **amnestie**. Dit veronderstelt een optreden van de wetgevende macht, die een misdrijf uit de strafwet schrapt. In dit geval krijgt de veroordeelde opnieuw een blanco strafblad.

Of iemand al dan niet veroordelingen opgelopen heeft - en welke - staat ook vermeld op het **bewijs van goed zedelijk gedrag**. Dit officiële document wordt uitgereikt door het gemeentebestuur.

Volgende publicaties kunnen worden besteld of gedownload op de site van het ministerie van Justitie: www.just.fgov.be - trefwoord 'Informatie', afdeling 'Publicaties'.

- 'U bent slachtoffer'
- 'U bent getuige'
- 'U bent gedagvaard'
- 'U bent veroordeeld'

3. Specifieke begrippen van de rechtspleging

3.1. Kort geding

§1: In burgerlijke zaken

In burgerlijke zaken is er buiten de gewone gerechtelijke procedure ook een snelle vorm van rechtspleging: het **kort geding**. Het kort geding dient voor **dringende** gevallen waarin zich een **voorlopige** oplossing opdringt. De toename van het aantal gerechtszaken en de gerechtelijke achterstand die daarvan het gevolg is, hebben deze procedure zeer populair gemaakt.

Het kort geding valt onder de bevoegdheid van de voorzitters van de rechtbanken van eerste aanleg, de handels- en de arbeidsrechtbanken. Een essentiële voorwaarde voor een kort geding, is dat er hoogdringendheid is. Er moet met andere woorden een groot risico bestaan op een ernstige, onherstelbare of moeilijk herstelbare schade als er niet snel ingegrepen wordt. Een kort geding kan zelfs op **eenzijdig verzoek** worden gevoerd. De rechter oordeelt dan over het verzoekschrift zonder de tegenpartij nog maar te horen.

De **beschikking in kort geding** is een beslissing waarmee de rechter een situatie voorlopig regelt, zonder afbreuk te doen aan wat ten gronde zal worden beslist aan het einde van het proces. De beschikkingen in kort geding hebben echter wel gezag van rechterlijk gewijsde en zijn van rechtswege uitvoerbaar (tenzij de rechter zelf anders beslist). Ze moeten dus worden uitgevoerd, ongeacht de uitspraak die later ten gronde nog volgt. De beslissing van de rechter komt gewoonlijk neer op een **voorlopige maatregel** en/of de **opschorting** van de daad die dreigt te leiden tot de schade. In dit laatste geval mag de aangevochten handeling (bijvoorbeeld: bouwen zonder bouwvergunning) tijdelijk niet worden uitgevoerd. Deze beslissing kan worden gekoppeld aan een **dwangsom**, dat is een geldsom die moet worden betaald bij niet-naleving van de gerechtelijke beslissing. De voorlopige maatregel kan verder een onderzoeksmaatregel zijn, de toekenning van een provisie, de aanduiding van een bewaarder, het verbod om een goed te vervreemden, de stillegging van werken, enzomeer.

Ook voor de **Raad van State** en het **Arbitragehof** kan een partij, bij de aanvang van een procedure, om de voorlopige schorsing verzoeken van een handeling waarvan men de vernietiging vraagt. De rechter zal hierop ingaan als de aangevoerde middelen ernstig zijn en de uitvoering van de aangevochten handeling in de loop van de procedure zou leiden tot een moeilijk te herstellen ernstige schade (zie infra, Hoofdstuk 3).

Een beslagrechter, die binnen de rechtbank van eerste aanleg zetelt als enige rechter en zonder tussenkomst van het openbaar ministerie, wordt vermoed steeds in dringende gevallen te moeten optreden. Hij wordt ook aangesproken volgens dezelfde procedureformaliteiten als bij een kort geding.

§2: In strafzaken

Sinds 1998 kan elke persoon die wordt benadeeld door een daad van opsporingsonderzoek of gerechtelijk onderzoek met betrekking tot zijn goederen, daar de **opheffing** van vragen bij de procureur des konings of de onderzoeksrechter. Zo'n **strafrechtelijk kort geding** is mogelijk bij een inbeslagneming, een verzegeling, de blokkering van bankrekeningen of de sluiting van een handelszaak. Niet enkel de inverdenkinggestelde of de burgerlijke partij beschikken over deze mogelijkheid, maar ook derden.

De procureur des konings of de onderzoeksrechter die zo'n **verzoekschrift** ontvangt, moet uitspraak doen

binnen de vijftien dagen na de inschrijving van het verzoekschrift in het daarvoor opgemaakte register.

De procureur des konings of de onderzoeksrechter kan de 'staking' van de onderzoekshandeling weigeren wanneer hij meent dat die nodig blijft voor het opsporingsonderzoek of het gerechtelijk onderzoek, wanneer de opheffing de vrijwaring van rechten van partijen of derden in het gedrang brengt, wanneer de opheffing een gevaar voor personen of goederen oplevert, of wanneer de wet voorziet in de inlevering of verbeurdverklaring van de genoemde goederen. Maar anders kan de onderzoeksmagistraat beslissen dat de daad van het opsporingsonderzoek of gerechtelijk onderzoek volledig, gedeeltelijk of onder voorwaarden wordt opgeheven.

Gaat de procureur des konings niet in op het verzoek, of laat hij na tijdig te antwoorden, dan kan de benadeelde hoger beroep instellen bij de kamer van inbeschuldigingstelling. Is het de onderzoeksrechter die weigert of nalaat te antwoorden, dan beschikt zowel de benadeelde als de procureur des konings over het recht van hoger beroep bij dezelfde KI.

Een verzoeker die zijn slag niet thuis haalt, moet drie maanden wachten om een nieuw verzoekschrift met hetzelfde voorwerp in te dienen. Die termijn gaat in vanaf de laatste beslissing over de zaak.

3.2. De rechtsmiddelen (overzicht)

Rechtszoekenden beschikken in regel over twee kansen om hun gelijk te halen voor het gerecht. In het jargon spreekt men van **rechtsmiddelen**, dat zijn de wettelijk bepaalde manieren om een gerechtelijke beslissing aan te vechten.

- Een partij die afwezig was terwijl de zaak werd behandeld en die veroordeeld werd 'bij verstek', kan **verzet aantekenen**. Zo'n verzet wordt beoordeeld door de rechtbank die het verstekvonnis heeft uitgesproken. De wet laat in sommige gevallen toe dat wanneer een partij verstek laat gaan, de tegenpartij kan vorderen dat het vonnis 'geacht wordt op tegenspraak te zijn geweest' (zie verder onder 3.3). In dat geval is geen verzet meer mogelijk, alleen nog hoger beroep.
- Iemand die aanvankelijk geen partij bij het proces was, maar die zich toch benadeeld voelt door de beslissing van een rechter, kan **derdenverzet** aantekenen. Ook het derdenverzet wordt behandeld door dezelfde rechter.
- Wie door de 'eerste rechter' in het ongelijk is gesteld, kan **hoger beroep** aantekenen waardoor de zaak een tweede keer behandeld wordt, maar dit keer door een andere en hiërarchisch hogere rechtbank. Wie hoger beroep aantekent, wordt 'eiser in hoger beroep' of 'appellant' genoemd. Voor de 'verweerder in hoger beroep' is de technische term 'geïntimeerde'. Tegen een arrest van het hof van assisen kan geen hoger beroep worden ingesteld.
- Hoger beroep of verzet schort normaal de uitvoering van een vonnis op. Maar de partij die voorlopig gelijk kreeg, kan altijd vragen dat de gerechtelijke uitspraak uitvoerbaar is **bij voorraad**. Het instellen van een rechtsmiddel staat de voorlopige uitvoering van het vonnis dan niet in de weg. Wordt naderhand het eerste vonnis aangepast, dan moet er natuurlijk teruggekomen worden op de uitvoeringshandelingen die desgevallend reeds 'bij voorraad' werden gesteld.
- Tegen beslissingen die 'in laatste aanleg' zijn getroffen, kan een **voorziening in cassatie** worden ingesteld. Het gaat dan om beslissingen van een rechtscollege in beroep of andere uitspraken waartegen geen beroepmogelijkheid is. Een voorziening in cassatie is slechts mogelijk als de rechtszoekende kan bewijzen dat de rechter de wet slecht heeft toegepast of geïnterpreteerd, of dat er procedurefouten zijn gemaakt. Met andere woorden, het Hof van Cassatie velt geen nieuw oordeel over de feiten. Als het hof de aangevochten beslissing verbreekt, verwijst het de zaak

naar een ander rechtscollege van hetzelfde niveau als dat van het rechtscollege dat de verbroken beslissing nam.

- In België zijn er geen andere beroepsmiddelen. Maar als alle 'nationale' beroepsmogelijkheden uitgeput zijn, bestaat nog de mogelijkheid om een klacht in te dienen bij het **Europees Hof voor de Rechten van de Mens**.

Niet te verwarren

GEZAG VAN GEWIJSDE EN KRACHT VAN GEWIJSDE

Elke rechterlijke beslissing heeft **gezag van gewijsde**. Met andere woorden, de beslissing is afdwingbaar, voor zover zij niet wordt gecounterd door een of ander rechtsmiddel.

Als er geen mogelijkheid van beroep meer is, is de beslissing **in kracht van gewijsde** gegaan: ze is met andere woorden definitief. De enige uitzondering - die overigens nauwelijks voorkomt - is het rechtsmiddel van 'herroeping van gewijsde'. Die herroeping van gewijsde staat ter beschikking van personen die partij waren in een burgerlijk proces of die burgerlijke belangen hebben in een strafrechtelijk proces. Het rechtsmiddel kan bijvoorbeeld aangewend worden wanneer een getuigenis vals blijkt te zijn, of wanneer er alsnog doorslaggevende bewijsstukken worden ontdekt, of nog wanneer de burgerrechtelijke beslissing gebaseerd blijkt te zijn op een strafrechtelijke uitspraak die sindsdien werd vernietigd. De bevoegde rechtbank is deze die de aangevochten beslissing heeft geveld.

3.3. Einde van de zaak: het gerecht doet uitspraak

- Een **vonnis** is de term voor uitspraken van vrederechters en rechtbanken op het niveau eerste aanleg. Een **arrest** wordt uitgesproken door de hoven.
- Een **beschikking** is de geijkte term voor uitspraken van de voorzitter van de rechtbank in kort geding, van de jeugdrechtbank, de beslagrechter en de raadkamer.
- De term **verdict** wordt voorbehouden voor de uitspraken van een jury bij een hof van assisen. De beslissing van het assisenhof die de magistraten uitschrijven is een arrest.
- Een **tussenvonnissen** of **tussenarrest** dient om een tussentijds probleem af te handelen. Dergelijke **uitspraken 'alvorens recht te doen'** kunnen bijvoorbeeld dienen om een deskundige aan te stellen. Ze worden ook gebruikt om een **prejudiciële vraag** te stellen, dat is een vraag die aan een ander rechtscollege wordt gesteld vooraleer de zaak te beslechten. In een **eindvonnissen** of **eindarrest** wordt de rechtszaak definitief beslecht.
- Een uitspraak kan worden geveld **op tegenspraak**, wat betekent dat alle betrokken partijen zijn gehoord. Een uitspraak wordt **bij verstek** geveld (**verstekvonnissen**) wanneer ten minste één partij niet op de zitting is verschenen en dus haar verweermiddelen niet heeft kunnen of willen voorleggen.
- Een rechterlijke uitspraak is per definitie **uitvoerbaar**, wat betekent dat men via de arm der wet

de veroordeelde kan dwingen ze uit te voeren. Om de uitvoering te bespoedigen kan een burgerlijk rechtscollege op verzoek van de eiser een dwangsom vaststellen die bij vertraging betaald moet worden. In strafzaken is geen dwangsom mogelijk.

- Een burgerlijk rechtscollege kan zijn uitspraak **uitvoerbaar bij voorraad** verklaren. De rechter geeft daarmee aan partijen de toelating om het vonnis of arrest meteen te laten uitvoeren, zonder te moeten wachten tot er verzet of hoger beroep ingesteld is.

Gaat het om een beslag, dan kan de rechter dit ook uitvoerbaar verklaren 'niettenstaande kantonnement'. Door een **kantonnement** kan een verweerder het beslag op zijn goederen voorkomen door aan een gerechtsdeurwaarder een som te overhandigen die de schuld en de procedurekosten dekt. Wint de verweerder de procedure in verzet of in beroep, dan krijgt hij die som terug.

- Een strafgerecht kan de onmiddellijke aanhouding van de veroordeelde bevelen, althans bij een gevangenisstraf van minstens een jaar zonder uitstel. Formeel gezien is de onmiddellijke aanhouding een preventieve maatregel die nog niet onder de strafuitvoering valt; wel valt zij onder de voorlopige hechtenis.
- Het originele vonnis, dat door de rechters en de griffier ondertekend is, wordt de **minuut** genoemd. Om het vonnis te kunnen betekenen aan de tegenpartij en zo de uitvoering ervan te verkrijgen, is een **uitgifte** van het vonnis nodig. Dat is een kopie met de formules van tenuitvoerlegging. De griffie levert deze uitgifte af tegen betaling. Een **expeditie** is een ondertekend afschrift van een vonnis of arrest zonder formulier van tenuitvoerlegging. Een **afschrift** is een niet-ondertekende kopie van de uitspraak.

3.4. Verjaring

§1: In burgerlijke zaken

In burgerlijke zaken maakt verjaring het mogelijk iets te verkrijgen of **zich van een verplichting te bevrijden** na verloop van een zekere tijd. Zo is een schuld - bijvoorbeeld een te betalen factuur - na verloop van tijd niet meer opeisbaar. Formeel gezien tast dit het bestaan van de schuld nochtans niet aan.

Verjaring heeft in de eerste plaats tot doel rechtszekerheid en sociale rust te verzekeren. Maar sommige bijzondere en ook kortere verjaringen hebben een andere grondslag: zij berusten op een vermoeden van betaling (bijvoorbeeld: de vordering van advocaten tot betaling van hun kosten en erelonen; de vordering van gerechtsdeurwaarders voor de akten die zij betekenen; de vordering van leraars voor de lessen die zij geven).

Een **bevrijdende verjaring** berust in de meeste gevallen gewoon op het niet-optreden van de schuldeiser, die dus nalaat zijn rechten te doen gelden. De **rechtsvordering** die hij had kunnen instellen tegen zijn schuldenaar **dooft** op die manier **uit**. Treedt hij in rechte op na het verstrijken van de verjaringstermijn, dan kan de schuldenaar de verjaring inroepen en aldus ontkomen aan betaling. De rechter kan de verjaring van het recht van de schuldeiser niet ambtshalve opwerpen, behalve wanneer het een zaak van openbare orde betreft (bijvoorbeeld: verbintenis om geen klacht in te dienen, schenking onder samenwonenden).

Iemand kan niet op voorhand (in een overeenkomst) worden beroofd van de mogelijkheid de verjaring in te roepen. Maar zodra de verjaringstermijn verstreken is, kan de schuldenaar wel afstand doen van het inroepen van de verjaring. De partijen kunnen ook gezamenlijk beslissen een verjaring die al begon te lopen,

te schorsen. Of ze kunnen de wettelijke termijnen ten gunste van de schuldenaar verkorten, behalve indien de openbare orde in het spel is.

De **verjaringstermijnen** variëren naargelang van het geval. De verjaringstermijn van gemeen recht bedraagt dertig jaar voor zakelijke rechten (vruchtgebruik, erfdienstbaarheid, enzomeer) en tien jaar voor vorderingsrechten (betaling van de verkoopprijs voor een onroerend goed, terugbetaling van een lening, betaling van een onverschuldigde som, enzovoort). Er zijn ook tal van bijzondere verjaringstermijnen gaande van 10 jaar tot 6 maanden.

§2: In strafzaken

Verjaring is ook een **grond voor de uitdoving van de strafvordering**. Dit is toepasselijk op alle misdrijven, behalve op genocide, oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid. Die laatste zijn met andere woorden onverjaarbaar. In strafzaken heeft de verjaring een dubbele bestaansreden: de 'sociale rust' vergt dat vervolging na een zekere periode niet meer mogelijk is, en bovendien maakt het verstrijken van de tijd het leveren van het bewijs toch steeds moeilijker. Herinneringen vervagen, bewijselementen verdwijnen, en dat alles vergroot het risico op gerechtelijke dwaling.

Zodra de **termijn verstreken is**, is de strafvordering verjaard. De vermoedelijke dader kan dan niet meer worden vervolgd. De verjaring is van openbare orde, ze wordt dus automatisch verkregen na het verstrijken van de wettelijke termijn. De rechter moet er ambtshalve rekening mee houden.

De verjaringstermijn begint doorgaans te lopen op de dag van het misdrijf. Een uitzondering is de verjaring van seksueel misbruik gepleegd op een minderjarige: die termijn begint pas te lopen vanaf de meerderjarigheid van het slachtoffer.

De **verjaringstermijn** varieert naargelang van de ernst van het misdrijf. Het gaat om 10 jaar voor misdaden, 5 jaar voor wanbedrijven en gecorrectionaliseerde misdaden, 1 jaar voor wanbedrijven die worden omgezet in overtredingen, en 6 maanden voor overtredingen. Bijzondere wetten kunnen voorzien in specifieke verjaringstermijnen voor sommige misdrijven. Zo verjaren alle verkeersmisdrijven in principe na een jaar.

De verjaring kan worden gestuit door een daad van gerechtelijk onderzoek of een vervolgingsdaad die wordt verricht tijdens het verlopen van de termijn. Voorbeelden zijn een rechtstreekse dagvaarding, een vordering van het openbaar ministerie, een hoger beroep. Niet in aanmerking komen: een proces-verbaal opgesteld door een politieagent buiten betrapting op heterdaad, een klacht zonder burgerlijke partijstelling... Wordt de **verjaringstermijn gestuit**, dan wordt de periode die al verstreken is uitgewist en begint, met ingang van het ogenblik van stuitende handeling, de wettelijke termijn opnieuw te lopen.

De verjaringstermijn kan ook worden **geschorst**, bijvoorbeeld tijdens het onderzoek van een zaak door de feitenrechter (voor hoogstens een jaar) of wanneer de feitenrechter een prejudiciële vraag stelt aan het Arbitragehof. Wanneer de reden van de schorsing wegvalt, begint de verjaringstermijn opnieuw te lopen 'daar waar ze was gestopt'.

Tijdens een strafzaak kan het slachtoffer een burgerlijke vordering instellen tot herstel van de fysieke en/of morele schade die het misdrijf hem berokkende. Ook deze vordering verjaart, maar dan volgens de regels van het Burgerlijk Wetboek en niet volgens het Wetboek van Strafvordering. Een **rechtsvordering tot vergoeding van schade** die voortvloeit uit een misdrijf, **verjaart** na vijf jaar vanaf de dag waarop het slachtoffer kennis krijgt van de schade en van de identiteit van de daarvoor aansprakelijke persoon. Zo zal iemand die pas na verloop van tijd ziek wordt ingevolge een inbreuk op de milieuregels door een onderneming (het lozen van gif in zwemwater om een voorbeeld te geven), zijn burgerlijke schadevordering kunnen instellen tot vijf jaar na het opduiken van zijn ziekte. Ook al is dat verschillende jaren na het misdrijf

zelf. De burgerlijke vordering verjaart niettemin steeds na 20 jaar vanaf de dag van het misdrijf, behalve bij schorsing of stuiting. Ze kan alleszins niet vóór de strafvordering verjaren.

Extra extra

ALTERNATIEVE MANIEREN OM CONFLICTEN OP TE LOSSEN

Justitie is overbevraagd en overbelast, zoveel is wel duidelijk. Dus mag het niet verwonderen dat er alsmear vaker een beroep wordt gedaan op 'alternatieve' manieren om conflicten op te lossen.

- Bij **bemiddeling** doen twee of meer partijen een beroep op een derde partij om hen te helpen een overeenkomst te bereiken in een probleemsituatie of een juridisch conflict. Denk aan problemen tussen echtgenoten of burens, conflicten in scholen of ondernemingen, geschillen tussen banken en schuldeisers... Dit soort bemiddeling wordt alsmear meer aangeboden. Buiten het rechtssysteem gaat het om bijvoorbeeld psychologen of advocaten. Binnen het rechtssysteem kan een rechter een gezinsbemiddelaar of (in functie van een collectieve schuldenregeling) een schuldbemiddelaar aanstellen. Dat kan gebeuren op verzoek of met instemming van de partijen.
- In strafzaken bestaat er ook een bemiddelingsmechanisme: **bemiddeling in strafzaken** onder de leiding van de procureur des konings (zie hoger, Afd. 3, 2, 2.1., §4). Bemiddeling in strafzaken kan door het parket worden voorgesteld na afloop van zijn onderzoek om een geschil te beslechten zonder tussenkomst van de rechter. Het betreft een vrijwillige procedure. Ze vereist het akkoord en de medewerking van de dader van het misdrijf en zijn slachtoffer.
- Alvorens een klassieke procedure te beginnen, kan een benadeelde partij op de bevoegde rechtbank een beroep doen om tot een **verzoening** te komen. De verzoening moet plaatsvinden tussen beide partijen. De rechter mag de discussies leiden, maar hij mag geen oplossing opleggen.
- Nog een alternatieve manier om conflicten op te lossen is **arbitrage**: het geschil wordt dan voorgelegd aan een of meer (vaak drie) neutrale scheidsrechters die los staan van justitie, en wier beslissingen al dan niet een dwingend karakter kunnen hebben. Arbitrage wordt frequent gebruikt in handelskwesties en meer in het bijzonder voor grensoverschrijdende handelsrelaties. Er zijn ook toepassingen in het consumentenrecht, in de vorm van een reeks geschillencommissies voor consumenten.
- Het burgerlijk recht kent ook nog de mogelijkheid van een **dading**: een overeenkomst waarin de partijen hun geschil beslechten door wederzijdse toegevingen te doen.
- In strafzaken kan het parket aan de dader van een misdrijf een **minnelijke schikking** voorstellen. Dit komt neer op de betaling van een geldsom aan het parket waardoor dit afziet van vervolging (zie hoger, Afd. 3, 2, 2.1., §4).

Hoofdstuk 3: Bestuurlijke en grondwettelijke rechtscolleges

In dit derde hoofdstuk een kort overzicht van enkele bijzondere rechtscolleges die moeten toezien op het optreden van de overheid:

- de **Raad van State** ([afdeling 1](#)),
- het **Arbitragehof** ([afdeling 2](#)),
- de **administratieve rechtscolleges** ([afdeling 3](#)).

Een burger kan, behalve met zijn medeburgers, ook conflicten hebben met de overheid. De mate waarin een burger rechtsbescherming geniet tegen niet-correct overheidsgedrag is medebepalend voor de mate waarin een samenleving een rechtsstaat is. Cruciaal in dit licht is het bestaan van een onafhankelijke gerechtelijke macht.

Zoals de burger mag ook de overheid geen contractbreuk plegen of iemand onrechtmatig schade toebrengen. Doet zij dat toch, dan kan de benadeelde burger altijd een burgerlijke rechtsvordering instellen tegen het betrokken overheidsorgaan. Een overheidsfunctionaris kan verder strafrechtelijk aansprakelijk worden gesteld voor wettelijk bestrafte misdrijven, zoals corruptie.

Het kan ook gebeuren dat een burger tijdens een burgerrechtelijke, strafrechtelijke of administratieve procedure op een rechtsnorm (reglement, besluit of Brusselse verordening) stuit die volgens hem strijdig is met de Grondwet, een wet, een decreet, een Brusselse verordening. Hij kan de betrokken rechtbank in dat geval vragen om die norm, die indruist tegen een hogere norm, niet toe te passen bij de beslechting van het geschil. Het betreft de **exceptie van onwettigheid**. Ook dat is een vorm van controle op de overheid. Net zo kan men een rechtbank vragen om een nationale norm niet toe te passen als die strijdig blijkt te zijn met een internationale norm die in België directe werking heeft. Er bestaat wel controverse over wat te doen valt wanneer de Grondwet in strijd blijkt te zijn met het internationaal recht.

Los van dit alles bestaan er ook nog enkele bijzondere rechtscolleges die specifiek de bevoegdheid hebben om toe te zien op het optreden van de overheid, in welke gedaante ook: parlementen, regeringen, lokale besturen of administraties. Dit bij uitstek maakt België tot een rechtsstaat.

Afdeling 1: Raad van State (afdeling Administratie)

De Raad van State vervult eigenlijk twee functies: hij spreekt recht, en hij adviseert de politieke overheden. De eerste functie wordt vervuld door de **afdeling Administratie**, de tweede door de **afdeling Wetgeving**.

Rechters in de Raad van State worden staatsraden genoemd. Ze worden bijgestaan door auditeurs, die

adviezen formuleren over de voorgelegde zaken. De auditeurs lichten het dossier dus vooraf al juridisch door. Staatsraden en auditeurs worden officieel benoemd door de koning, maar in de praktijk beslist de federale minister van Binnenlandse Zaken.

De staatsraden worden benoemd op voordracht van de Raad van State zelf; de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat mogen hun advies daarover geven. Om hun onafhankelijkheid te waarborgen, worden staatsraden en auditeurs voor het leven benoemd. Enkel het Hof van Cassatie kan staatsraden van hun functie ontheffen als zij niet voldoen aan de waardigheid van hun ambt.

De auditeurs worden benoemd aan de hand van een lijst, geordend volgens hun resultaat op een vergelijkend examen dat door de Raad van State wordt georganiseerd. De auditeurs kunnen worden afgezet of geschorst door de koning.

De afdeling administratie bestaat uit negen kamers: vier Nederlandstalige, vier Franstalige en een tweetalige. Elke kamer heeft drie leden.

De **Raad van State, afdeling Administratie**, toetst op verzoek van een belanghebbende burger een beslissing van een administratieve overheid op naleving van de Grondwet, de wetten, de decreten en ordonnanties. Die administratieve overheid kan de regering zijn, een provincie of gemeente, of een administratie. Concreet wordt nagegaan of de aangevochten beslissing de bevoegdheidsregels respecteert, in overeenstemming is met de hogere normen, en de beginselen van behoorlijk bestuur in acht neemt. Beginselen van behoorlijk bestuur zijn bijvoorbeeld de hoorplicht en de motiveringsplicht. Wordt de administratieve beslissing onwettig bevonden, dan vernietigt de Raad van State ze.

De wet bepaalt letterlijk dat *'de Raad van State beslist door middel van arresten over de beroepen tot nietigverklaring of schorsing wegens schending van hetzij substantiële hetzij op straffe van nietigheid voorgeschreven vormvoorschriften, overmatig gebruik of misbruik van macht, ingediend tegen de handelingen en reglementen van de diverse administratieve besturen, en tegen de administratieve handelingen van de wetgevende vergaderingen of hun organen, inclusief de bij deze vergaderingen aangestelde bemiddelaars, van het Rekenhof en het Arbitragehof, en de organen van de rechterlijke macht en de Hoge Raad voor de Justitie in verband met de openbare aanbestedingen en de leden van hun personeel'*.

De Raad van State heeft nog andere, meer specifieke bevoegdheden. Zo behandelt hij de cassatieberoepen tegen de beslissingen van administratieve rechtscolleges. Hij vervult dan dezelfde functie als het Hof van Cassatie heeft ten overstaan van de gewone rechtscolleges (enig verschil: het administratieve rechtscollege waarnaar wordt doorverwezen is van bij de eerste cassatie gebonden door het arrest van de Raad van State). De Raad van State doet verder uitspraak in bevoegdheidsconflicten tussen de administratieve rechtscolleges.

In bepaalde gevallen is de Raad belast met **volledige rechtsbevoegdheid**, wat inhoudt dat hij voluit ten gronde kan oordelen (zoals de gewone rechtscolleges dat doen). Dat is bijvoorbeeld het geval bij de behandeling van een beroep tegen de beslissing van een bestendige deputaties in verkiezingszaken.

Er staat in de interne orde **geen rechtsmiddel** open tegen de arresten van de Raad van State. Alleen een voorziening in cassatie is mogelijk wegens niet-naleving van de regels die de bevoegdheden van de Raad van State en de rechtscolleges van de rechterlijke orde bepalen (**bevoegdheidsconflicten**).

De **afdeling Wetgeving** van de Raad heeft geen rechterlijke bevoegdheid. Haar taak bestaat erin de parlementen en regeringen van het land **advies** te geven over de wettigheid en de juridische kwaliteit van voorstellen en ontwerpen van wetten en besluiten. Dat is dus vooraleer ze door de wetgever worden goedgekeurd.

Voor meer inlichtingen over de opdrachten en de organisatie van de Raad van State:
www.raadvst-consetat.be

Afdeling 2: Arbitragehof

Het Arbitragehof werd opgericht in 1980. Twaalf rechters zetelen erin: zes ex-parlementsleden en zes ervaren juristen, evenveel Nederlandstaligen als Franstaligen. Ze worden door de koning voor het leven benoemd aan de hand van een dubbele lijst die afwisselend wordt voorgedragen door de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat. Behalve de rechters zijn er ook nog maximaal 24 referendarissen (een soort adviseurs). Het Arbitragehof beoordeelt de dossiers met een samenstelling van 7 of 12 rechters. Bij een samenstelling met 7, gaat het om 3 Nederlandstaligen, 3 Franstaligen en een voorzitter. De voorzitter van Hof is volgens een jaarlijkse beurtrol een Nederlandstalige of een Franstalige.

Het Arbitragehof is het **Belgisch grondwettelijk rechtscollege**. Het controleert de overeenstemming van de wetten, decreten en ordonnanties met de grondwet. Een belanghebbende burger kan het hof vatten met een vordering tot vernietiging. Zo'n initiatief kan ook uitgaan van de ministerraad, de regering van een gewest of gemeenschap en de voorzitter van een wetgevende vergadering op verzoek van twee derden van haar leden. De laatste drie eisers zijn in vergelijking met een burger 'bevoorrecht' in de zin dat ze niet moeten rechtvaardigen met welk belang ze handelen.

Het Arbitragehof kan nagaan of een wet, decreet of verordening de regels voor de verdeling van de bevoegdheden tussen de federale staat en de federale entiteiten in acht neemt. Het kan ook nagaan of een wet, een decreet of een verordening respect betoont voor de rechten en vrijheden van de Belgen, zoals vermeld in titel II van de grondwet, en de grondwettelijke bepalingen in verband met de belastingen en de rechten van vreemdelingen. De vordering tot vernietiging moet in principe worden ingediend binnen de zes maanden na de publicatie van de norm in het Belgisch Staatsblad. Wordt een wettelijke, decretale of verordeningsbepaling ongrondwettig bevonden, dan vernietigt het Arbitragehof ze.

Het Arbitragehof antwoordt ook op zogeheten prejudiciële vragen. Dat zijn vragen van gewone rechtscolleges over de grondwettigheid van een wet, decreet of verordening die zij moeten toepassen op het geschil dat bij hen is aanhangig gemaakt. Het speelt daarbij geen rol wanneer de betwiste norm in werking is getreden. De vraag is prejudicieel in die zin dat ze wordt gesteld door een rechtscollege tijdens een lopend proces - dus vooraleer er definitief recht gesproken wordt.

Kopieën van uitgesproken arresten zijn, op de dag van de zitting al, op eenvoudige aanvraag verkrijgbaar op het Arbitragehof zelf.

Voor meer informatie over de opdrachten en de organisatie van het Arbitragehof: www.arbitrage.be

Afdeling 3: Andere administratieve rechtscolleges

Naast de Raad van State en het Arbitragehof zijn er nog andere instanties, administratieve rechtscolleges genoemd, die direct toezicht houden op de activiteiten van de overheid.

De Raad voor de Mededinging is een voorbeeld hiervan. Hij doet onder andere uitspraak over verzoeken en klachten betreffende de mededingingspraktijken.

Bij de afdeling Administratie van de Raad van State kan cassatieberoep worden ingesteld tegen de beslissingen van administratieve rechtscolleges die in laatste aanleg werden gewezen.

Hoofdstuk 4: Internationale rechtscolleges

In dit vierde hoofdstuk passeren enkele internationale rechtscolleges de revue:

- **Europees Gerecht van Eerste Aanleg en Europees Hof van Justitie** ([afdeling 1](#));
- **Europees Hof voor de Rechten van de Mens** ([afdeling 2](#));
- **Internationaal Gerechtshof** ([afdeling 3](#));
- **Internationaal Strafgerechtshof** ([afdeling 4](#)).

Afdeling 1: Europees Gerecht van Eerste Aanleg en Europees Hof van Justitie (Europese Unie)

Binnen de Europese Unie zijn een Europees Gerecht van Eerste Aanleg (EGEA) en een Europees Hof van Justitie (EHJ) actief. Beide zijn gevestigd in Luxemburg. Het Europees Gerecht van Eerste Aanleg en het Hof tellen elk vijftien rechters, evenveel als het aantal lidstaten van de EU vóór de uitbreiding. Zij worden voor een hernieuwbare termijn van zes jaar door de lidstaten benoemd. Het Europees Hof van Justitie wordt bijgestaan door acht advocaten-generaal. Bij het Gerecht van Eerste Aanleg kan één van de leden de rol van advocaat-generaal op zich nemen.

De rechtscolleges van de Europese Unie zien toe op de uniforme naleving van de rechtsregels die in de Europese instellingen tot stand komen. Het Gerecht van Eerste Aanleg is voornamelijk bevoegd voor de behandeling van klachten vanwege personen of ondernemingen tegen de Europese instellingen (Europese Commissie, Europees Parlement of Europese Raad). Die kunnen zowel te maken hebben met Europese beslissingen als met het uitblijven daarvan. Daarnaast is het bevoegd voor de klachten tegen beslissingen of nalatigheden van de lidstaten. Verschillende klachtvormen zijn mogelijk: vordering wegens nalatigheid, annulatievordering, exceptie van onwettigheid, vordering tot vergoeding, aansprakelijkheidsvordering.

Het Hof van Justitie gaat op zijn beurt na of de eigen Europese instellingen en ook de lidstaten zich aan de basisregels van de Europese Gemeenschap houden. Dat kan gebeuren na klacht van een Europese instelling of van een lidstaat. Het Hof behandelt de hogere beroepen of cassatieberoepen tegen de beslissingen van het Gerecht van Eerste Aanleg. Het Europees Hof van Justitie beantwoordt ook **prejudiciële vragen** van nationale rechtscolleges in verband met Europese normen.

Voor meer informatie over de rechtsinstellingen van de Europese Unie: <http://curia.eu.int/nl/index.htm>

Afdeling 2: Europees Hof voor de Rechten van de Mens (Raad van Europa)

In tegenstelling tot het Europees Hof van Justitie, is het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) verbonden aan de Raad van Europa. Die overkoepelt momenteel 45 Europese landen, waaronder de lidstaten van de EU. Het EHRM is gevestigd in Straatsburg. De rechters worden voor een hernieuwbare termijn van zes jaar benoemd door de lidstaten van de Raad van Europa.

Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, ondertekend in Rome op 4 november 1950, en de bijhorende protocollen omschrijven de fundamentele rechten en vrijheden waarop elke persoon aanspraak kan maken. Aan de hand van die teksten ziet het EHRM erop toe dat de lidstaten van de Raad van Europa de mensenrechten naleven. Staten moeten hun wetgeving of rechtspraak afstemmen op de arresten van het EHRM. Het EHRM kan ook schadevergoedingen opleggen aan de 'foutieve' Staat (billijke genoegdoening genoemd).

Door de grote toevloed van zaken is het EHRM kort geleden opgedeeld in vier 'kamers'. Een comité van drie rechters oordeelt eerst over de ontvankelijkheid van een klacht. Verklaart het comité het verzoek ontvankelijk, dan gaat het dossier naar een kamer met zeven rechters die de zaak ten gronde uitzoekt. Zaken van groot principieel gewicht worden doorgestuurd naar een zogeheten 'grote kamer', die zeventien rechters telt.

Voor meer informatie over deze instelling en voor toegang tot de arresten van het Hof: www.echr.coe.int

Afdeling 3: Internationaal Gerechtshof (VN)

Binnen de Verenigde Naties is een Internationaal Gerechtshof opgericht met zetel in Den Haag. In essentie gaat het om een permanent internationaal hof van vijftien rechters, dat toeziet op de naleving van het internationaal recht door de lidstaten van de VN. Daarnaast worden meer en meer rechtbanken ad hoc ingesteld voor de berechting van specifieke oorlogsmisdaden. Voorbeelden zijn het internationaal Joegoslaviëtribunaal en het internationaal Rwandatribunaal. Zij oordelen over schendingen van het internationaal recht in het algemeen en het oorlogsrecht in het bijzonder.

Voor meer informatie: www.icj-cij.org

Afdeling 4: Internationaal Strafgerechtshof (VN)

Er is nu ook een permanent Internationaal Strafgerechtshof opgericht, met zetel in Den Haag. De statuten ervan werden geratificeerd door 93 lidstaten. Het Hof bestaat uit 18 rechters, verkozen door 85 lidstaten, en een procureur. Het oordeelt over misdaden tegen de menselijkheid, oorlogsmisdaden, volkerenmoord en internationale agressie.

Voor meer informatie: www.un.org/law/icc/index.html

Hoofdstuk 5: Wie controleert de controleurs ?

Politie en justitie zien toe op de naleving van de rechtsregels. Daarbij moeten ze zichzelf uiteraard ook aan regels houden. Afgezien van de klassieke rechtsmiddelen die tegen een rechterlijke beslissing kunnen worden aangewend (zie hoger, Hoofdstuk 2, Afd. 3, 3, 3.2.), zijn er diverse specifieke controlemechanismen:

- **wraking** (afdeling 1),
- **tucht** (afdeling 2),
- de **Hoge Raad voor de Justitie** (afdeling 3),
- de **Comités P & I** (afdeling 4),
- **parlementaire onderzoekscommissies** (afdeling 5).

Afdeling 1: Wraking

Wanneer er ten aanzien van een rechter zelfs maar een schijn van partijdigheid bestaat, kan een procespartij hem wraken. Hetzelfde geldt voor leden van een assisenjury of voor deskundigen (zie hoger, Hoofdstuk 2, Afd. 1, 5).

Afdeling 2: Tucht

Zowel magistraten als politiemensen zijn onderworpen aan een tuchtrechtelijk toezicht vanwege hun hiërarchische oversten. Net zoals andere beroepen in de justitiesfeer trouwens: deurwaarders, notarissen, advocaten...

Afdeling 3: De Hoge Raad voor de Justitie

Dit orgaan behandelt klachten van burgers over het structurele functioneren van het gerecht, zonder zich te mogen mengen in individuele dossiers. De Hoge Raad voor de Justitie beschikt niet over een eigen strafrechtelijke of tuchtrechtelijke bevoegdheid. Hij is ook belast met het controleren van de werking van hoven en rechtbanken door de werkingsverslagen ervan te onderzoeken en eigen onderzoeken of audits uit te voeren. De Hoge Raad organiseert daarnaast de examens voor juristen die magistraat willen worden, en draagt aan de minister van Justitie de personen voor die geschikt zijn om als magistraat te worden benoemd of als korpschef te worden aangesteld. Tot slot houdt hij zich bezig met de opleiding van magistraten.

www.hrj.be

Afdeling 4: De Comités P & I

Het Comité P ziet toe op de werking van de politiediensten, onder de vleugels van het parlement. Burgers kunnen bij het comité een klacht indienen tegen een politiefunctaris of -dienst. Het comité beschikt hiervoor over een dienst enquêtes. Parallel hiermee ziet het Comité I toe op het functioneren van de Staatsveiligheid en de Militaire Veiligheidsdienst (zie hoger, Hoofdstuk 2, Afd. 1, 3, 3.4.).

Afdeling 5: Parlementaire onderzoekscommissies

De Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat hebben de mogelijkheid bijzondere onderzoekscommissies op te richten om controle uit te oefenen op de ministers en de regeringen (artikel 56 grondwet en de wet van 3 mei 1880 op het onderzoeksrecht). Die commissies worden dan belast met het onderzoek naar een welomschreven probleem binnen een bepaalde termijn.

Parlementaire onderzoekscommissies beschikken over de macht die is toegekend aan een onderzoeksrechter. Ze mogen getuigen horen - ook onder ede - en ze met elkaar confronteren. Verder kunnen ze een beroep doen op experts, kunnen ze huiszoeken, inbeslagnemen of telefoontaps gelasten, en doen overgaan tot een arrestatie. Voor het stellen van die laatste onderzoeksdaad zijn de onderzoekscommissies wel aangewezen op een magistraat die door de voorzitter van het hof van beroep aangeduid wordt. Een verdachte persoon 'veroordelen' mogen de commissieleden niet. Aanwijzingen van schuld moeten overgemaakt worden aan justitie, die zonodig vervolging zal instellen.

De werkzaamheden worden afgesloten met een rapport, dat aan de plenaire Kamer of Senaat voorgelegd wordt. Het debat erover wordt doorgaans afgerond met het goedkeuren van moties.

Voor 1980 zijn er nauwelijks onderzoekscommissies geweest, 6 om precies te zijn. Intussen zijn het er 20 in de Kamer en 8 in de Senaat. Het parlement richt deze commissies op naar aanleiding van belangrijke actuele gebeurtenissen: de affaire-Dutroux, de genocide in Rwanda, het faillissement van Sabena, het grootbanditisme of het fenomeen van de sekten...

Het gaat om een belangrijk instrument van politieke controle vanwege de wetgevende macht. Concreet met de commissie-Dutroux/Nihoul en de Bende-commissie oefende de Kamer zo intensief toezicht uit op de ministers verantwoordelijk voor politie en justitie.

Onderzoekscommissies ad hoc kunnen ook worden opgericht door de parlementen van de gemeenschappen en gewesten. Zo richtte het Vlaamse Parlement er een op rond de toekenning en aanwending van scheepskredieten, en bestudeerde een onderzoekscommissie in het Waalse Gewest de situatie rond afvalstortplaatsen in de regio.

www.dekamer.be

www.senaat.be

www.vlaamsparlement.be

www.pcf.be

www.parlement.wallonie.be

www.parlbru.irisnet.be